

Economieblad
van de beroepsvereniging KVS

Jaargang 108 – nummer 4821

19 mei 2023

Lasten op arbeid

**Wie betaalt de belastingen in Nederland?
En is dat rechtvaardig? Loont het om meer te werken?
En kan het stelsel niet eenvoudiger?**

Verder onder andere:

Nederlandse beleggers
investeren minder in
wapens, ondanks hoge
rendementen, p. 221

Prijs anticonceptie
remt gebruik – en dat
benadeelt vrouw én
maatschappij, p. 226

Voedselprijs stijgt door
ondanks dalende prijzen
voedselgrondstoffen,
p. 239

Call for papers

Voor de komende *ESB*-nummers werkt de redactie aan de volgende thema's. Doet u mee? Bijdragen kan via het schrijven van een artikel.

Deadlines en stijlregels:
www.esb.nu/call-for-papers

Juni: *Oplopende rente*

Daarna: *Loonruimte*

Staatdeelnemingen

Kinderopvang (dossier)

**NEW
PAPER
SESSIONS**

Georganiseerd door de Universiteit Leiden
12 juni op de Campus Den Haag

Presenteer je nieuwe paper en ontvang waardevolle feedback tijdens de New Paper Sessions 2023. Beginnende onderzoekers worden in het bijzonder aangemoedigd om zich aan te melden:

www.esb.nu/nps

Inhoud

Actueel 194

Uitgelicht 196

Lasten op arbeid

Inleiding: Complex belastingstelsel komt neer op gemankeerde vlaktaks

JASPER LUKKEZEN

198

Gestegen belasting op kapitaal zal ongelijkheid weinig veranderen

WOUTER LEENDERS EN ARJAN LEJOUR

200

Belastingdruk bij méér werken minder hoog dan vaak gedacht

MIRIAM GIELEN EN HANS BEENS

204

Deeltijdwerkers hebben meestal al een lage marginale druk

EGBERT JONGEN EN RENÉ SCHULENBERG

208

De belastingen op arbeid zijn complex, onrechtvaardig en belemmeren méér werken

YRLA VAN DE VEN EN JASPER J. VAN DIJK

212

Zo komen we van de toeslagen en heffingskortingen af

JASPER J. VAN DIJK EN YRLA VAN DE VEN

216

Column: Radicale vereenvoudiging verslechtert afruil gelijkheid-doelmatigheid

BAS JACOBS

219

Nederlandse beleggers desinvesteren uit wapens, ondanks hoge rendementen

MARTIJN BOERMANS

220

Tekort aan technici voor de energietransitie vergt prioritering in investeringen

ANET WETERINGS, JESSIE BAKENS, MARK THISSEN, SACHA DEN NIJS, OLGA IVANOVA EN NICO PESTEL

222

Prijs anticonceptie remt gebruik en dat benadeelt vrouw én maatschappij

WENDY JANSSENS, NADINE KETEL EN ESMÉE ZWIERS

226

Gevolgen van baanverlies tijdens de zwangerschap houden lang aan

JORDY MEEKES EN WOLTER HASSINK

229

Keuze voor economisch voorspelmodel hangt af van stand conjunctuur

MARK KATTENBERG EN BAS SCHEER

232

Pandemie kostte Nederland 65 miljard aan bbp

PHILIP HANS FRANSES

235

Gedragsinzichten bieden meer beleidskansen dan er nu worden benut

ODETTE VAN DE RIET, SUZANNE PIETERSMA EN BERT ENSERINK

236

Statistiek

238

Ceteris paribus

240

Actueel

Mei

- 19 ◆ **Tinbergen Workshop** – *Empirical asset pricing meeting.*
O.a. Cynthia Balloch (London School of Economics)
- 23 ◆ **Tilburg University Seminar** – *Innovation nation: Evidence from broadening access to PH.D. training in the U.S.* Francisca Antman (University of Colorado Boulder)
UvA Seminar – *Digitalization of HRM and people analytics: Challenges and opportunities.* Na Fu (Trinity College Dublin)
- 24 ◆ **Analytics for a Better World** – *ABW Conference 2023.* O.a. Robert Monné (Directeur ABW)
UNU-MERIT Seminar – *Frontiers in climate change and migration research.* Ricardo Safra de Campos (University of Exeter)
- 25 ◆ **Tinbergen Seminar** – *Modelling of sparse conditional spatial extremes processes subject to left-censoring.* Léo Belzile (HEC Montréal)
- 26 ◆ **Tinbergen Seminar** – *Behavioral policy targeting: Evidence from payments for vaccinations.* Florian Schneider (Universität Zürich)
- 30 ◆ **Tilburg University Seminar** – *Goldilocks: American precious metals and the Rise of the West.* Nuno Palma (University of Manchester)
- 31 ◆ **Pakhuis de Zwijger** – *Beroepsopleidingen voor een nieuw economisch paradigma.*
O.a. Magid El Massoudi (Econoom bij Our New Economy)
UNU-MERIT Seminar – *Migration Seminar: Citizen X: A transatlantic ethnography of undocumented activism.* Thomas Swerts (Erasmus Universiteit Rotterdam)
UvA Seminar – *The many faces of entrepreneurial loneliness.* Melissa Cardon (University of Tennessee)

KLIMAATMIGRATIE

De laatste twee decennia wordt het steeds duidelijker wat de invloed is van klimaatverandering op migratie. Landschappen veranderen, waardoor bepaalde bronnen van inkomsten kunnen wegvallen. Eerdere onderzoeksresultaten laten zien dat toekomstige klimaatrisico's de keuze om te migreren beïnvloeden. Daarnaast nemen de migratiestromen naar een land met hoge klimaatrisico's af. Ricardo Safra de Campos licht de vragen uit die nog beantwoord moeten worden aan de hand van voorbeelden uit Bangladesh.

Juni

- 1 ◆ **Tinbergen Seminar** – *Modeling job search and matching with panel data on vacancies and applications.* Robert Miller (Carnegie Mellon University)
- 6 ◆ **UvA Seminar** – *Organizations as reflections of their leaders' personality.* Shaul Oreg (The Hebrew University of Jerusalem)
- 8 ◆ **Pakhuis de Zwijger** – *Zorgen voor later.* O.a. Eric Uijen (Bestuursvoorzitter PME pensioenfonds)
Tinbergen Seminar – *Sharpe ratio shrinkage.* Andrea Vedolin (Boston University)
Tinbergen Seminar – *The habit-forming effects of feedback: Evidence from a large-scale field experiment.* Lorenz Goette (National University of Singapore)
- 9 ◆ **Tinbergen Seminar** – *Setting the course for the future: How do 15-year-olds make education choices?* Sonja Settele (Københavns Universitet)
- 13 ◆ **Tinbergen Seminar** – *Optimal privacy regulation when consumers make inferences from regulatory policy.* Abraham Lee Wickelgren (Texas Law School)
- 14 ◆ **Pakhuis de Zwijger** – *In gesprek met wethouder van Buren: Ongelijk investeren voor gelijke kansen.* Hester van Buren (Wethouder gemeente Amsterdam)
- 15 ◆ **Tinbergen Conferentie** – *Consumer search and markets.*
O.a. Mark Armstrong (University College London)
Tinbergen Seminar – *A road to efficiency through communication and commitment.* Ala Avoyan (Indiana University)
- 16 ◆ **Erasmus Universiteit Workshop** – *6th Erasmus corporate governance conference.* Dirk Jenter (London School of Economics)

ONGELIJK INVESTEREN

Wethouder Hester van Buren (PvdA) verliet de woningcorporatiewereld om de schatkistbewaarder van Amsterdam te worden. In deze rol moet ze het adagium ongelijk investeren voor gelijke kansen vormgeven voor het huidige college. Het idee is om gelijkheid te bevorderen door ongelijk te behandelen. De plannen richten zich voornamelijk op het onderwijs in Amsterdam. Hoe gaat Van Buren dit vormgeven binnen haar portefeuille? En wat gaan Amsterdammers hiervan de aankomende jaren merken?

Oratie

Maarten Gijsenberg – *On Time.*

Marketing dynamics: A story of past, present, and future.
2 juni, Rijksuniversiteit Groningen.

Promotiebespreking: Christian Peters

The microfoundations of audit quality

Christian Peters

Tilburg University

13 juni 2023

De maatschappij is in toenemende mate afhankelijk van relevante en betrouwbare informatie. Accountants spelen hierbij een cruciale rol. Zij zijn de vertrouwenspersonen van het maatschappelijk verkeer en controleren of de door ondernemingen gepresenteerde cijfers niet feitelijk afwijken van de algemeen aanvaarde boekhoudprincipes.

Het afgelopen decennium hebben accountants veel kritiek gekregen. Deze kritiek komt onder andere voort uit de boekhoudschandalen waarin accountants een rol speelden. Het falen van EY bij de controle van Wirecard is hiervan een voorbeeld. Een dergelijk schandaal heeft gevolgen voor de gehele maatschappij, hoewel dit voortkomt uit de beoordelingen en besluitvormingen van een kleine groep accountants wat door operationele aspecten kan worden beïnvloed. Toezichhouders wijzen hierbij bijvoorbeeld op het gebrek aan een professioneel kritische instelling van accountants.

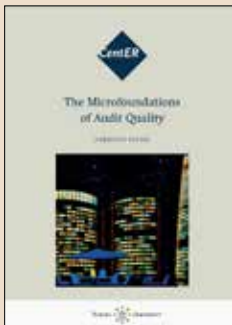
Mijn promotieonderzoek bestudeert de beoordelingen en besluitvormingen die accountants maken, en de operationele factoren in accountantsorganisaties die deze kunnen beïnvloeden. Een belangrijke operationele factor die ik bestudeer is de toenemende mate waarin accountantsorganisaties technologieën – zoals kunstmatige intelligentie – bij de accountantscontrole gebruiken. Ik onderzoek hoe het gebruik van zulke technologieën en digitale tools de pro-

fessioneel kritische instelling van accountants beïnvloedt.

Om dit te onderzoeken heb ik een experiment uitgevoerd waarin de deelnemende accountants een casus oplossen. De voorgelegde casus is reeds door de accountantsorganisatie uitgevoerd en elke accountant krijgt dezelfde casus voorgelegd. De ene groep accountants krijgt te horen dat de eerdere werkzaamheden met digitale software zijn uitgevoerd. De andere groep accountants wordt verteld dat de werkzaamheden door een collega zijn gedaan.

Accountants staan significant minder kritisch tegenover de technologie dan tegenover hun collega's als deze dezelfde werkzaamheden hebben uitgevoerd. In het eerste geval besteden ze minder tijd aan de casus, geven vaker ten onrechte 'groen licht', en detecteren minder fouten.

Het negatieve effect van technologie op de kritische instelling van accountants kan worden verminderd via een interventie gericht op het genereren van tegenargumenten. Wanneer accountants in een gemoedstoestand belanden waarin zij meer geneigd zijn om tegenargumenten te genereren, dan wordt het verschil in kritische houding tussen software en een menselijke collega beperkt. Dit onderzoek helpt accountantsorganisaties en regelgevers om betere afwegingen te maken bij het gebruik van technologie in de accountantscontrole.

Promoties

Erasmus Universiteit Rotterdam

Francesco Capozza – *Essays on the behavioral economics of social inequalities.* 2 juni

Dilnoza Muslimova – *Complementarities in human capital production: The role of gene-environment interactions.* 2 juni

Radboud Universiteit Nijmegen

Arien Gunawan – *Verduurzaming van de Indonesische batik-industrie.* 24 mei

Robbert Rademakers – *Essays on the economics of ethnicity and ethnic identity change.* 16 juni

Rijksuniversiteit Groningen

Tom de Greef – *Effects of intermunicipal cooperation.* 22 mei

Amy Jansen – *New perspectives on financial decisions: Investigating savings and payment behaviour in South Africa.* 25 mei

Slavek Roller – *Therapeutic footprint: Sustainable finance for gains in wealth and health.* 1 juni

Tilburg University

Gabriella Massenz – *On the behavioral effects of tax policy.* 24 mei

Yequ Zheng – *The effect of language and temporal focus on cognition, economic behaviour, and well-being.* 31 mei

Michela Bonani – *Essays on innovation, cooperation, and competition under standardization.* 9 juni

Universiteit Maastricht

Melanie Feeney – *Becoming sustainable? Analyzing industry and government responses to climate change and the energy transition.* 24 mei

Rumbidzai Ndoro – *Exploring unintended responses to social cash transfers through intra-household decision-making dynamics and women's empowerment in Africa.* 12 juni

Universiteit van Amsterdam

Mona de Boer – *Trustworthy AI and accountability: yes, but how?* 30 mei

Kavita Nandram – *Non-financial and integrated reporting from the perspective of the preparers, users, and standard setter.* 31 mei

Kai Becker – *In it together: How peers and mentors connect and influence entrepreneurs.* 2 juni

Vrije Universiteit Amsterdam

Yeorim Kim – *Micro studies of macroprudential policies using loan-level data.* 23 mei

Wageningen University & Research

Rishi Basak – *Accountability regimes and climate change financing in developing countries.* 30 mei

Joost Goedhart – *Inventory management and demand fulfilment in omni-channel retail: The role of the store.* 9 juni

Vrouwelijke raadsleden

Een extra vrouwelijk gemeenteraadslid versnelt de uitbreiding van openbare kinderopvang met veertig procent. Dit laten Baskaran en Hessami zien door de toename in het aantal kinderopvangplekken in Beierse gemeenten te vergelijken, waarbij een vrouw nípt wél of niet een plek bemachtigde in de gemeenteraad. De impact van een extra vrouwelijk gemeenteraadslid zit hem niet zozeer in de extra stem – omdat de meeste beslissingen unaniem worden genomen – als wel in het aankaarten van kinderopvang als een belangrijk onderwerp. Het effect van een extra vrouwelijk gemeenteraadslid is sterker wanneer het totale aantal vrouwen lager is.

Baskaran, T. en Z. Hessami (2023) *Women in political bodies as policymakers*. IZA Discussion Paper, 15983.

Juiste loontransparantie

Transparantie over het loon van leidinggevenden en over het loon bij andere bedrijven is effectiever in verbeteren van gelijkheid dan transparantie over het loon van gelijkwaardige collega's. Cullen toont dit aan met een theoretisch model dat bevestigd wordt met data. Transparantie over het loon van leidinggevenden zorgt voor een toename van motivatie en productiviteit onder werknemers. Transparantie over lonen tussen bedrijven zorgt voor meer opwaartse loonconcurrentie. Beide factoren stuwden de lonen op. Transparantie over lonen van gelijkwaardige collega's kan lonen gemiddeld juist drukken, omdat werkgevers niet meer het loon van specifieke werknemers willen verhogen.

Cullen, Z.B. (2023) *Is pay transparency good?* NBER Working Paper, 31060.

Migratiesucces

Migranten die uit noodzaak emigreren, doen het economisch minder goed in Nederland dan migranten met een economisch motief. Hun kinderen halen deze achterstand echter weer helemaal in. Dit laten Gielen en Webbink zien door het invoeren van een verbod op migratie van Suriname naar Nederland in 1975 als bron van variatie tussen de typen migranten gebruiken. Vóór het afkondigen van het migratieverbod emigreerden vooral Surinamers met een economisch motief naar Nederland, terwijl na het afkondigen van het verbod veel Surinamers, ook van lagere sociaal-economische klasse, naar Nederland emigreerden.

Gielen, A.C. en D. Webbink (2023) *Unexpected colonial returns: Self-selection and economic integration of migrants over multiple generations*. IZA Discussion Paper, 16065.

Groen schuldpapier

De rente op groene staatsobligaties ligt gemiddeld vier basispunten lager dan op vergelijkbare niet-groene obligaties. Ando et al. laten het bestaan van deze positieve 'groene premie' zien aan de hand van paneldata uit vijftien landen die groene staatsobligaties uitgeven. De groene premie groeit met de tijd en ligt hoger voor economieën in ontwikkeling. Overheden kunnen zo staatsobligaties uitgeven met lagere rentekosten voor groene projecten. Het is nog de vraag of dit voordeel opweegt tegen de extra administratieve kosten die de uitgifte van een ander type obligatie met zich meebrengt.

Ando, S., C. Fu, F. Roch en U. Wiradinata (2023) *How large is the sovereign greenium?* IMF Working Paper, 2023/080.w

Academisc

Onderzoekers die aangeven minder vertrouwen te hebben gekregen in de wetenschap door hun werk als academicus, hebben 75 procent meer kans op het gebruik van websites als Sci-Hub om artikelen gratis te downloaden. Dit laten Rossello en Martinelli zien aan de hand van een enquête onder wetenschappers aan Europese universiteiten. Het lagere vertrouwen wordt mogelijk

Onvoorwaardelijk inkomen

Armoedebestrijding, in de vorm van een onvoorwaardelijke maandelijkse uitkering van ongeveer 500 euro heeft een negatief effect op de arbeidsparticipatie van economisch kwetsbare gezinnen in ontwikkelde landen. Dit tonen Verlaat et al. aan door middel van een tweejarig gerandomiseerd experiment in Spanje. Twee jaar na de aanvang van de uitkering is de kans dat minstens één persoon binnen het huishouden werkt veertien procent lager. Zes

he waarden

verklaard door de publicatiedruk, waarbij academici vooral onderzoeken wat tijdschriften vragen, en niet wat zij zelf als interessant en nuttig zien. Het gratis downloaden via Sci-hub is dan een vorm van wraak op de tijdschriften.

Rossello, G. en A. Martinelli (2023) *Breach of academic values and digital deviant behaviour: The case of Sci-Hub*. UNU-MERIT Working Paper, 2023-009.

maanden later is dit verschil weliswaar kleiner, maar houdt het wel aan. Het verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door huishoudens met thuiswonende kinderen. De auteurs veronderstellen dat mensen met kinderen mogelijk betaald werk inwisselen voor huishoudelijk werk.

Verlaet, T., F. Todeschini en X. Ramos (2023) *The employment effects of generous and unconditional cash support*. IZA Discussion Paper, 15976.

Credit rating effectief

In 1909 introduceerde John Moody een systeem van letters dat de kredietwaardigheid van bedrijven weergaf. Deze *credit ratings* verkleinden de informatieasymmetrie en verbeterden de liquiditeit van financiële markten, concluderen Bernstein et al. De obligatierente nam aanzienlijk toe bij bedrijven waarvan de rating tegenviel. Dit duidt op een verbetering van de informatiepositie van investeerders. Na de introductie van de credit ratings nam ook het verschil af tussen de maximale prijs die kopers bereid zijn te betalen, en de minimale prijs die verkopers bereid zijn te accepteren. Dit wijst op een verbetering van de liquiditeit in de markt.

Bernstein, A., C. Frydman en E. Hilt (2023) *The value of ratings: Evidence from their introduction in securities markets*. NBER Working Paper, 31064.

Grillige inflatie

Een grote schok in kosten kan ervoor zorgen dat relatief vaste prijzen flexibel worden. Hall verklaart hiermee de volatiele inflatie in 2021 en 2022. Een prijsaanpassing brengt voor de verkoper kosten met zich mee. Daarom wordt een prijs pas aangepast als de verwachte baten daarvan de kosten van de prijsaanpassing en de extra productiekosten overschrijden. Dit heeft een stabiliserend effect op inflatie: kleine veranderingen in productiekosten leiden niet meteen tot veranderende prijzen. Bij grotere schokken in productiekosten, zoals in 2021 en 2022, worden productiekosten wel sneller doorberekend en is de inflatie dus volatieler.

Hall, R.E. (2023) *A major shock makes prices more flexible and may result in a burst of inflation or deflation*. NBER Working Paper, 31025.

Bank op omvallen

Het type redding van de Silicon Valley Bank en Credit Suisse komt weinig voor in de geschiedenis van bankencrisis en suggereert een systeemcrisis. Tot deze conclusie komen Metrick en Schmelzing op basis van een nieuwe dataset van de bankencrisis van de afgelopen 750 jaar wereldwijd. In slechts 6,5 procent van de eerdere interventies was er ook een combinatie van noodleningen en verregaande depositogaranties. In 79 procent van deze voorgaande vergelijkbare situaties was er sprake van een financiële systeemcrisis. Het hoge bedrag dat aan de steun is uitgegeven past in een trend van steeds duurder wordende bankreddingen.

Metrick, A. en P. Schmelzing (2023) *The March 2023 bank interventions in long-run context: Silicon Valley Bank and beyond*. NBER Working Paper, 31066.

Militaire innovatie

In de negentiende eeuw ging een stijging in de militaire uitgaven van één procentpunt gepaard met een 2,2 procentpunt hogere kans om te innoveren in de voedselverwerking. Dit concluderen Danzer et al. op basis van gegevens van de wereldtentoonstellingen in 1851 en 1876. De resultaten ondersteunen de historische verslagen die het belang beschrijven van voedselverwerkingsinnovatie voor de legers van de negentiende eeuw. De onderzoekers vinden geen bewijs dat hogere nationale militaire uitgaven de nationale innovatie van wapens hebben gestimuleerd. Een mogelijke reden hiervoor is de toen al erg internationale productieketen van de wapenindustrie.

Danzer, A.M., N. Danzer en C. Feuerbaum (2023) *Military spending and innovation: Learning from 19th century World Fair Exhibition data*. IZA Discussion Paper, 16034.

Complex belastingstelsel komt neer op gemiddeld

Wie een snelle blik werpt op de uitkomsten van het Nederlandse belastingstelsel ziet een vlaktaks, met een gemiddeld marginaal tarief van zo'n 55 procent vanaf een inkomen van 25.000 euro bruto per jaar (zie de bijdrage van Mirjam Gielen en Hans Beens in deze ESB). Dit gemiddelde marginale tarief gaat samen met een gemiddelde belastingdruk, die langzaam oploopt van 30 procent bij een bruto-jaarinkomen van 25.000 euro, naar 42 procent bij een ton (zie de eerste bijdrage van Yrla van de Ven en Jasper J. van Dijk).

Toch kent Nederland geen vlaktaks. Dit gemiddelde marginale belastingtarief van 55 procent komt namelijk tot stand door een tamelijk ingewikkelde combinatie van belastingen, heffingskortingen en toeslagen. Voordeel van deze complexiteit, of fijnmazigheid, is dat een rechtvaardige belastingdruk mogelijk is én dat groepen die gevoelig zijn voor fiscale prikkels tot meer werken kunnen worden geprikkeld.

Helaas blijkt het stelsel niet te leveren wat betreft rechtvaardigheid. Zo loopt de gemiddelde belastingdruk voor mensen met vergelijkbare draagkracht, maar met net andere omstandigheden, uiteen van twintig tot zeventig procent zonder dat daar ogenschijnlijk goede redenen voor zijn. Ook is de belastingdruk voor mensen met hoge inkomens en vermogens in Nederland enigszins degressief – aldus Wouter Leenders en Arjan Lejour.

En ook blijkt het stelsel onmachtig om de werkgelegenheid te stimuleren. Ironisch genoeg is het precies daarom ook geen probleem dat dertien procent van de belastingplichtigen een marginale belastingdruk boven de zestig procent, en twee procent boven de tachtig procent heeft – want, zo concluderen Gielen en Beens, “niet alle huishoudens zijn even gevoelig voor financiële prikkels”. Een conclusie die Egbert Jongen en René Schulenberg in hun bijdrage onderschrijven. Zij kijken naar de marginale tarieven voor deeltijdwerkers en concluderen dat die vaak al laag zijn, en dus geen belemmering vormen om meer te werken. Wie zijn belastingdruk niet begrijpt, kan er ook niet door geprikkeld worden.

Het eindresultaat is daarom een gemankeerde vlaktaks. Het huidige stelsel is gemiddeld

Gestegen belasting op kapitaal zal ongelijkheid weinig veranderen

WOUTER LEENDERS EN ARJAN LEJOUR

200

Belastingdruk bij méér werken minder hoog dan vaak gedacht

MIRIAM GIELEN EN HANS BEENS

204

Deeltijdwerkers hebben meestal al een lage marginale druk

RENÉ SCHULENBERG EN EGBERT JONGEN

208

De belastingen op arbeid zijn complex, onrechtvaardig en belemmeren méér werken

YRLA VAN DE VEN EN JASPER J. VAN DIJK

212

Zo komen we van de toeslagen en heffingskortingen af

JASPER J. VAN DIJK EN YRLA VAN DE VEN

216

Column: Radicale vereenvoudiging verslechtert afruïl

BAS JACOBS

219

astingstelsel ankeerde vlaktaks

bijna een vlaktaks, maar heeft niet de eenvoud ervan met voor iedereen begrijpelijke prikkels, is ietsjes degressief aan de top (echt hoge inkomens, waar alle heffingskortingen en toeslagen zijn afgebouwd, kennen juist een lager marginaal tarief) en heeft uiteraard veel hogere uitvoeringskosten voor de overheid en onzekerheid voor burgers. Tabel 1 vat dit samen.

Nu is pleiten voor een echte vlaktaks een vorm van opgeven. Een echte vlaktaks kan niet inspelen op persoonlijke omstandigheden en de afruil tussen rechtvaardigheid en doelmatigheid verdwijnt 'onder de bus', waar Bas Jacobs in zijn column voor waarschuwt. Maar doorgaan op de huidige route en de uitwassen van het huidige – zoals de hoge marginale tarieven voor alleenverdienenden en de grote verschillen in gemiddelde belastingdruk – repareren met extra maatregelen, is ook niet aantrekkelijk. Het voegt

al gauw additionele complexiteit toe, waardoor de belastingen nog minder goed als sturingsinstrument werken.

Daarom lijkt ruim twintig jaar na de laatste grote herziening van het belastingstelsel de tijd rijp voor een herontwerp. In hun tweede artikel in deze ESB doen Van Dijk en Van de Ven hiervoor alvast een voorzet met een achtschijvenstelsel zonder heffingskortingen en toeslagen, dat de uitkomsten van het huidige stelsel redelijk repliceert. Wordt ongetwijfeld vervolgd, ook hier in ESB.

Belastinguitkomsten

TABEL 1

	Huidig stelsel	Vlaktaks
Herverdeling	Gemiddeld licht degressief, met grote uitschieter	Proportioneel
Stimulering arbeidsaanbod	Prikkels zijn soms goed, soms fout, maar vooral moeilijk te doorgronden	Heldere prikkel
Persoonlijke omstandigheden	Worden meegenomen	Kunnen niet worden meegenomen
Uitvoeringskosten overheid	Hoog	Lager
Onzekerheid burger	Hoog bij toeslagen	Lager

ESB

JASPER LUKKEZEN
Hoofdredacteur
lukkezen@economie.nl

Gestegen belasting op kapitaal zal ongelijkheid weinig veranderen

Wie betaalt de belastingen in Nederland? Met dank aan de recente ontwikkelingen in de ongelijkheidsliteratuur krijgen we daar een steeds scherper beeld van – en kunnen we de uitkomsten ook internationaal vergelijken.

IN HET KORT

- De ongelijkheid vóór herverdeling is in Nederland vergelijkbaar met Frankrijk en Oostenrijk, maar er wordt minder herverdeeld.
- Het belastingstelsel is regressief door hoge belastingen op consumptie en een socialepremie die afneemt met het inkomen.
- De belasting op kapitaalinkomen is recent gestegen, maar dat zal op de progressiviteit van het stelsel weinig effect hebben.

WOUTER LEENDERS

Promovendus aan UC Berkeley

ARJAN LEJOUR

Hoogleraar aan Tilburg University en wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

De vorig jaar door het Centraal Planbureau gepubliceerde eerste Nederlandse verdelingsrekeningen (Bruil et al., 2022), maken het mogelijk om de ongelijkheid in Nederland op een consistente manier te vergelijken met andere landen. In dit artikel bespreken we wat er nieuw is aan de verdelingsrekeningen, hoe deze rekeningen voor Nederland zich verhouden tot die van andere landen en hoe het beeld zich waarschijnlijk heeft ontwikkeld sinds 2016 – het jaar waarop de eerste rekeningen betrekking hebben.

Ontwikkeling belastingonderzoek

Sinds het begin van de twintigste eeuw zijn westerse landen uitgegroeid tot ‘belastingstaten’, die tot wel de helft van het nationale inkomen in de vorm van belastingen ophalen en herverdelen (Piketty, 2020). Dat maakt de rol van de overheid bij de verdeling van economische middelen een belangrijk democratisch vraagstuk. Het onderzoek naar de verdeling van belastingdruk over de bevolking kent dan ook diepe historische wortels, en gaat terug tot de jaren dertig van de vorige eeuw.

Belastingdruk in Amerika

Tijdens het presidentschap van Franklin D. Roosevelt (1933–1945) steeg het belastingpeil sterk, met voor de 0,01 procent rijkste Amerikanen effectieve tarieven boven de zestig procent (Piketty et al., 2018). In zijn boodschap aan het Amerikaanse Congres op 29 april, 1938 bena-

drukte Roosevelt de noodzaak om de macht van monopolies te beteugelen, en riep hij op tot onderzoek naar de concentratie van de economische macht in de Verenigde Staten (Roosevelt, 1938). Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek stelt de vraag: “Who pays the taxes?” (Colm en Tarasov, 1941). Deze onderzoekers schatten de drukverdeling van alle heffingen op inkomen, consumptie en de winst van ondernemingen voor huishoudens in tien inkomensgroepen. Zij motiveren hun onderzoek met de nog steeds relevante vaststelling: “No rational tax policy can be developed without knowledge of these basic facts.”

Met het onderzoek van Colm en Tarasov werd er een Amerikaanse traditie geboren waaraan toonaangevende publieke economen zouden bijdragen. In de jaren zeventig publiceerde het Brookings Institute het invloedrijke *Who bears the tax burden?* (Pechman en Okner, 1974), waarbij de door huishoudens ervaren belastingdruk voor het eerst op basis van microdata werd berekend, en gebruik werd gemaakt van een (voor die tijd) geavanceerde computertechnologie.

Eerste Nederlandse studies

Het was het onderzoek van Pechman en Okner (1974) dat de jonge fiscalist Flip de Kam inspireerde om het Nederlandse belastingstelsel aan een vergelijkbare studie te onderwerpen. Met Victor Halberstadt, René Goudriaan en Floor van Herwaarden onderzocht hij in de hierop volgende jaren de progressie van diverse belastingen (Van Herwaarden en de Kam, 1981).

Pas in de jaren negentig kwam het Nederlandse onderzoek in de stijl van Pechman en Okner echt van de grond (De Kam, 1994; De Kam et al., 1996). De Kam en zijn coauteurs toonden aan dat het Nederlandse belastingstelsel een vrij vlakke, maar licht progressieve drukverdeling kent. Met deze bijdragen kwam het Nederlandse fiscale onderzoek eindelijk op een niveau dat in de Verenigde Staten al twintig jaar eerder was bereikt.

Empirisch ongelijkheidsonderzoek

Het internationale onderzoek stond echter niet stil. De Franse econoom Thomas Piketty had in de Verenigde Staten naam gemaakt als theoreticus, maar stortte zich na terugkeer naar Frankrijk op het zeer nauwkeurig meten van de inkomensongelijkheid (Piketty, 2003). Door van belastingaangiftes gebruik te maken, kon hij inzoomen op de top één-procent, een groep die in enquêtes slecht vertegen-

woordigd is. Piketty toonde aan dat de afname van de inkomensongelijkheid in de twintigste eeuw vrijwel volledig plaatsvond tussen 1914 en 1945. De kapitaalinkomens van de top één-procent rijkste Fransen hadden zwaar te lijden onder de wereldoorlogen, de inflatie, en de economische depressie van de jaren dertig. Progressieve belastingen op inkomen en erfenissen zorgden ervoor dat het inkomens-aandeel van de top één-procent gedurende de rest van de twintigste eeuw niet meer toenam.

Piketty besluit zijn artikel met een bescheiden wens dat *“the empirical findings presented in this paper will contribute to the stimulation of future research in this area.”* Deze hoop werd al snel vervuld door zijn onderzoek met Emmanuel Saez naar inkomensongelijkheid in de Verenigde Staten (Piketty en Saez, 2003), en door het onderzoek van Anthony Atkinson (2005) in het Verenigd Koninkrijk. Talloze landenstudies volgden en werden in twee boeken van Atkinson en Piketty gepubliceerd (2007; 2010). De ongelijkheidsstatistieken werden verzameld op de hiervoor opgezette *World Top Incomes Database*, die later de *World Wealth and Income Database* en ten slotte de *World Inequality Database* werd. Op basis van deze onderzoeken en van nieuw werk van Gabriel Zucman (2014) schreef Thomas Piketty (2013) zijn bestseller *Le capital au XXIe siècle*, later vertaald als *Kapitaal in de 21ste eeuw* (Piketty, 2014). Door dit boek maakte de wereld kennis met het meest recente onderzoek naar ongelijkheid in zowel inkomen als vermogen – en ook onder economen nam de aandacht voor ongelijkheid toe, en in het bijzonder voor de positie van de top één-procent (Kleven, 2018).

Nationale verdelingsrekeningen

Ondanks de populariteit van het gedetailleerde empirische ongelijkheidsonderzoek was dat onderzoek niet zonder tekortkomingen. De belangrijkste is het feit dat een aanzienlijk deel van het nationale inkomen niet werd meege-
nomen in het inkomensbegrip, zoals de bedrijfswinsten die niet worden uitgekeerd in de vorm van dividend. De eigenaar van een winstgevend bedrijf dat geen dividend uitkeert (zoals Facebook of Amazon), kan daardoor ten onrechte als ‘arm’ worden gezien.

Een tweede tekortkoming is het gebrekkige zicht op de inkomensongelijkheid, na de herverdelende rol van de overheid. De aandacht ging lange tijd vooral uit naar de ongelijkheid vóór belastingen, en de herverdeling als gevolg van overheidsuitgaven bleef vrijwel volledig buiten beeld.

Deze tekortkomingen worden verholpen in de meest recente ontwikkeling in de ongelijkheidsliteratuur: *Distributional National Accounts* (DINA), of in goed Nederlands: *nationale verdelingsrekeningen* (Blanchet et al., 2021). In deze verdelingsrekeningen worden bedrijfswinsten aan individuen toegewezen op basis van aandelenbezit. De herverdelende werking van overheidsuitgaven wordt, zo goed als mogelijk, gemeten op basis van de daadwerkelijke ontvangst van toeslagen en uitkeringen – of van het gebruik van overheidsdiensten zoals de gezondheidszorg en het onderwijs. De eerste verdelingsrekeningen werden opgesteld voor de Verenigde Staten en Frankrijk (Garbinti et al., 2018; Piketty et al., 2018). Inmiddels hebben economen deze methodologie op een groot aantal landen toegepast.

Aandeel in inkomen per inkomensgroep

TABEL 1

	Inkomensaandeel		Verandering, in procentpunten
	vóór herverdeling	na herverdeling	
1 procent hoogste inkomens	12	10	-2
10 procent hoogste inkomens	34	29	-5
Middelste 40 procent	45	44	-1
Laagste 50 procent inkomens	21	27	+6

Bron: Bruil et al. (2023) | ESB

Eerste Nederlandse verdelingsrekeningen

Bij het Centraal Planbureau hebben we vorig jaar de eerste Nederlandse verdelingsrekeningen gepubliceerd (Bruil et al., 2022). Vanzelfsprekend is dit niet het eerste onderzoek naar ongelijkheid. Het Sociaal en Cultureel Planbureau publiceert al sinds 1981 analyses onder de titel *Profijt van de overheid*, waarin er een schatting wordt gemaakt van de herverdeling door overheidsuitgaven en een deel van de belastingen (SCP, 2017). In 2021 publiceerden onderzoekers van het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Universiteit Leiden *Inkomen verdeeld, trends 1977–2019* (Caminada et al., 2021). Door dit monnikenwerk is het mogelijk om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de inkomensongelijkheid over de afgelopen veertig jaar.

De gebruikte inkomens sluiten in dit eerdere onderzoek echter niet aan bij het totale inkomen in de nationale rekeningen, waardoor het totaal aan ontvangen kapitaalinkomen – en daarmee de ongelijkheid – wordt onderschat (Bruil, 2023). Daarnaast blijven de ingehouden bedrijfswinsten buiten zicht. In Bruil et al. (2022) nemen we alle soorten inkomens mee die onderdeel zijn van het nationale inkomen, en wordt er gekeken naar inkomen zowel voor als na de herverdeling. De verdelingsrekeningen beslaan vooralsnog slechts het jaar 2016.

Ongelijkheid en herverdeling in Nederland

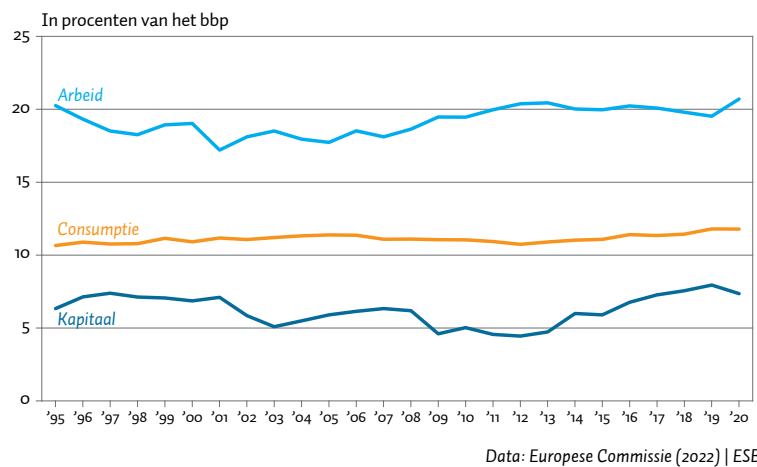
In 2016 bedroeg het nationale inkomen in Nederland zo’n 573 miljard euro, oftewel 43.000 euro per volwassene – gedefinieerd als personen vanaf twintig jaar oud, in lijn met de DINA-richtlijnen (Blanchet et al., 2021). Voor de top één-procent lag het gemiddelde inkomen ongeveer twaalf keer hoger (Bruil et al., 2023). Na belastingen en overheidsuitgaven neemt het inkomensaandeel van de top af van twaalf tot tien procent (tabel 1). Het aandeel van de laagste helft inkomens groeit van 21 naar 27 procent, na de herverdelende werking van belastingen en overheidsuitgaven.

Ongelijkheid in internationaal perspectief

Dankzij de DINA-methodologie kan men een betekenisvolle vergelijking met het buitenland maken. De hoogste ongelijkheid wordt gemeten in Zuid-Afrika (Chatterjee et al., 2021) en Libanon (Assouad, 2023), en ook de ongelijkheid in China (Piketty et al., 2019), Rusland (Novokmet et al., 2018) en de Verenigde Staten (Piketty et al., 2018) ligt beduidend hoger dan in Nederland. Deze hogere ongelijkheid heeft veel oorzaken, zoals onder andere verschillen in arbeidsmarktbeleid (vormgeving minimumloon en collectieve loonafspraken), toegankelijkheid en financiering

Nederlandse belastinginkomsten op consumptie, arbeid en kapitaal

FIGUUR 1

onderwijs, en landspecifieke omstandigheden (apartheid in Zuid-Afrika, het einde van de Sovjet-Unie voor Rusland).

De Nederlandse ongelijkheid vóór herverdeling behoort tot de laagste van de landen waarop de DINA-methodologie is toegepast, en ligt het dichtst bij die in Frankrijk (Bozio et al., 2022) en Oostenrijk (Jestl en List, 2023), waar het inkomensaandeel van de top tien-procent met 33 en 34 procent vrijwel gelijk is aan dat van Nederland (34 procent). Een belangrijk verschil met deze Europese landen is echter de mate van herverdeling: door de werking van belastingen en overheidsuitgaven daalt het inkomensaandeel van de rijkste tien procent met zo'n negen á tien procentpunt – het dubbele van de vijf procentpunt in Nederland. De ongelijkheid na herverdeling is in Nederland dus hoger dan in beide andere landen.

Weinig herverdeling

Een belangrijk deel van de beperktere herverdeling in Nederland, vergeleken met Frankrijk en Oostenrijk, is toe te schrijven aan het Nederlandse belastingstelsel (Bruil et al., 2023). De meeste inkomensgroepen betalen ongeveer veertig procent van hun inkomen in de vorm van belastingen, maar dit neemt af voor de inkomens in de top één-procent, tot slechts iets meer dan twintig procent voor de top 0,01-procent.

De regressiviteit van het Nederlandse belastingstelsel is het gevolg van een aantal factoren. Ten eerste wordt, zoals het *IBO Vermogensverdeling* recent heeft laten zien, inkomen uit vermogen stelselmatig lager belast dan inkomen uit arbeid (Rijksoverheid, 2022). Omdat een groter deel van de inkomens aan de bovenkant uit inkomen uit vermogen bestaat, neemt met de inkomenshoogte de belastingdruk af.

Een tweede factor is dat bedrijfseigenaren winsten niet uitkeren, maar in het bedrijf houden. In dit geval wordt er alleen vennootschapsbelasting betaald, en kan de winst vervolgens geïnvesteerd of belegd worden zonder hierover inkomstenbelasting te betalen.

Een derde verklaring voor de met het inkomen afnemende belastingdruk ligt in de maximering van de sociale premies: voor de inkomensafhankelijke bijdrage in de Zorgverzekeringswet worden er in 2016 geen premies

geheven over het deel van het inkomen boven de 52.763 euro. De premiedruk neemt daardoor sterk af boven deze inkomensgrens.

Ten slotte drukken de indirecte belastingen het zwaarst op de lage inkomens. Lagere inkomens consumeren een groter deel van hun inkomen, en betalen hierdoor relatief veel btw en accijnzen in vergelijking met hogere inkomensgroepen.

Trends in de belastingdruk

De inkomensrekeningen van Bruil et al. (2022) betreffen alleen het jaar 2016. Het zou interessant zijn om de belastingdrukverdeling over meerdere jaren te schatten, om zo inzicht te krijgen in de invloed van economische ontwikkelingen en beleid. Met de verdelingsrekeningen is dat nu nog niet eenvoudig te doen vanwege de omvang van zo'n exercitie, en een gebrek aan onderliggende micro-data. Aan de hand van macro-cijfers kan men wel kijken naar hoe de cijfers uit 2016 zich globaal verhouden tot die in andere jaren (figuur 1).

Druk op consumptie licht gestegen

De belasting op consumptie blijkt vrij stabiel. De opbrengsten van belastingen op consumptie lagen in 2020 op 11,7 procent van het bruto binnenlands product (bbp) – dat is iets boven het Europese gemiddelde (Europese Commissie, 2022).

Nederland heeft in 2012 het hoge btw-tarief verhoogd van 19 naar 21 procent, gevolgd door een verhoging van het lage tarief van 6 naar 9 procent in 2019. Hierdoor zijn de belastingopbrengsten van de btw en andere consumptiebelastingen met ongeveer een procent van het bbp gestegen. Deze hogere belasting op consumptie maakt het totale belastingstelsel regressiever, waardoor waarschijnlijk de ongelijkheid toeneemt.

Meeste inkomsten uit arbeid

De belastingopbrengsten op arbeid schommelen wat meer. Ze daalden begin deze eeuw tot zo'n zeventien procent, maar liggen het afgelopen decennium rond de twintig procent – vergelijkbaar met 1995. Met 20,6 procent van het bbp in 2020 lagen de opbrengsten in Nederland onder het EU-gemiddelde (Europese Commissie, 2022). Voor een steeds belangrijker deel worden belastingen op arbeid overigens betaald door werkgevers in de vorm van vlakke heffingen (bijvoorbeeld via de inkomensafhankelijke bijdrage in de zorgverzekeringswet) in plaats van door werknemers via de progressieve inkomstenbelasting.

Lage druk op kapitaal

Sinds 2014 stijgen de belastinginkomsten op kapitaal. Toch kent Nederland, vergeleken met het EU-gemiddelde, nog altijd een relatief lage belastingdruk op kapitaal en kapitaalinkomen (Europese Commissie, 2022). Dat is mede het gevolg van de hypotheekrenteaftrek, die bij huishoudens zorgt voor een negatieve belastingdruk van kapitaalinkomen (Jacobs, 2019).

Ook als belastingen op kapitaal en kapitaalinkomen afgezet worden tegen inkomen uit kapitaal is de belastingdruk in Nederland laag (Europese Commissie, 2022).

Bijna alle West-Europese landen hebben dan een belastingdruk van ten minste 20 procent of hoger in 2020, terwijl de belastingdruk op kapitaal afgezet tegen het inkomen in Nederland 15,8 procent bedraagt. Alleen in de Baltische staten, Bulgarije, Cyprus, Ierland, Luxemburg, Malta en Roemenië is die belastingdruk vergelijkbaar of lager.

Bovendien wordt een deel van de belastingdruk op kapitaal van 15,8 procent niet door Nederlandse huishoudens betaald. In de cijfers van de Europese Commissie worden alle belastinginkomsten op kapitaal en kapitaalinkomen namelijk samengenomen. Wier en Zucman (2022) schatten dat, in 2019, negentien procent van de Nederlandse vennootschapsbelastinginkomsten het gevolg is van kunstmatige winstverschuivingen naar Nederland door buitenlandse multinationals – en dat zal in veel andere landen minder zijn. Dat maakt de belastingdruk op kapitaal voor Nederlandse huishoudens dus relatief nog wat lager.

De afgelopen jaren zijn de stijgende belastinginkomsten uit kapitaal met name het gevolg van de dalende hypotheekrente en van de meer stringente voorwaarden voor de hypotheekrenteaftrek – waardoor deze negatieve druk is beperkt. Bij de in de afgelopen jaren stijgende inkomsten uit kapitaal speelt ook een rol dat verschillende nationale en internationale beleidsmaatregelen de grondslag van de vennootschapsbelasting verbreed hebben. Daarnaast zijn door de opgaande conjunctuur de bedrijfswinsten en de bijbehorende belastinginkomsten toegenomen.

Beperkt effect op ongelijkheid

De invloed in Nederland op inkomensongelijkheid en herverdeling van de gestegen belastinginkomsten op kapitaal zal waarschijnlijk echter beperkt zijn. De stijging van de belastinginkomsten op kapitaal bedraagt ten opzichte van de jaren negentig minder dan één procent van het bbp. Het zijn bovendien vooral de midden en hogere inkomens die profiteren van de belastingaftrek op de eigen woning. Voor de topinkomens vertegenwoordigt deze belastingaftrek slechts een gering deel van het inkomen. Aan de andere kant drukken de hogere opbrengsten van de vennootschapsbelasting weliswaar meer op de hoogste inkomens, maar die gaan deels ook gepaard met hogere winstinkomens voor deze groep, zodat het effect op de belastingdruk waarschijnlijk beperkt is.

Conclusies

De Nederlandse ongelijkheid is vóór herverdeling te vergelijken met die in Frankrijk en Oostenrijk, maar er wordt minder herverdeeld dan in die landen. Voor een belangrijk deel is deze beperkte herverdeling te herleiden tot het Nederlandse belastingstelsel dat voor hogere inkomens een relatief lage druk heeft. Deze regressiviteit is onder meer een gevolg van relatief hoge belastingen op consumptie en een socialepremiedruk die afneemt met het inkomen. Daarnaast is de belastingdruk op kapitaalinkomen en ingehouden winsten relatief laag, ook in Europees opzicht.

De gewenste belastingdrukverdeling is een politieke keuze, maar wij sluiten ons graag aan bij Gerhard Colm en Helen Tarasov aan het begin van dit artikel: kennis van de belastingdrukverdeling is een vereiste om politieke wensen rationeel te kunnen vertalen naar belastingbeleid.

Literatuur

- Assouad, L. (2023) Rethinking the Lebanese economic miracle: The extreme concentration of income and wealth in Lebanon, 2005–2014. *Journal of Development Economics*, 161, 103003.
- Atkinson, A.B. (2005) Top incomes in the UK over the 20th century. *Journal of the Royal Statistical Society*, 168(2), 325–343.
- Atkinson, A.B. en T. Piketty (red.) (2007) *Top incomes over the twentieth century: A contrast between continental European and English-speaking countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Atkinson, A.B. en T. Piketty (red.) (2010) *Top incomes: A global perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Blanchet, T., L. Chancel, I. Flores en M. Morgan (red.) (2021) *Distributional national accounts guidelines: Methods and concepts used in the World Inequality Database*. World Inequality Lab. Te vinden op wid.world.
- Bozio, A., B. Garbinti, J. Goupille-Lebret et al. (2022) *Predistribution vs. redistribution: Evidence from France and the U.S.* Te vinden op www.parisschoolofeconomics.com.
- Bruil, A. (2023) *Distributional national accounts for the Netherlands and a comparison with 12 other countries*. *Review of Income and Wealth*, te verschijnen. Artikel te vinden op onlinelibrary.wiley.com.
- Bruil, A., C. van Essen, W. Leenders et al. (2022) *Inequality and redistribution in the Netherlands*. CPB Discussion Paper, maart.
- Bruil, A., C. van Essen, W. Leenders et al. (2023) *Inequality and redistribution in the Netherlands*. Te verschijnen.
- Caminada, K., E. Jongen, W. Bos et al. (red.) (2021) *Inkomen verdeeld, trends 1977–2019*. CBS, Universiteit van Leiden.
- Chatterjee, A., L. Czajka en A. Gethin (2021) *Can redistribution keep up with inequality? Evidence from South Africa, 1993–2019*. World Inequality Lab Working Paper 2021/20.
- Colm, G. en H. Tarasov (1941) *Who pays the taxes? Allocation of federal, state, and local taxes to consumer income brackets*. United States Government Printing Office.
- Europese Commissie (2022) *Taxation trends in the European Union, Iceland and Norway*. Te vinden op op.europa.eu.
- Garbinti, B., J. Goupille-Lebret en T. Piketty (2018) *Income inequality in France, 1900–2014: Evidence from Distributional National Accounts (DINA)*. *Journal of Public Economics*, 162, 63–77.
- Herwaarden, F. van, en F. de Kam (1981) *Om de poen is het te doen*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Jacobs, B. (2019) Fundamentele hervorming van belastingen op kapitaalinkomen. In: S. Cnossen en B. Jacobs (red.), *Ontwerp voor een beter belastingstelsel*. Amsterdam: ESB, p. 60–75.
- Jestl, S. en E. List (2023) *Inequality, redistribution and the financial crisis: Evidence from distributional national accounts for Austria*. *Review of Income and Wealth*, 69(1), 195–227.
- Kam, F. de (1994) *The tax system of the Netherlands*. *Tax Notes International*, 9(12), 903–924.
- Kam, F. de, J. de Haan, C. Giles et al. (1996) *Who pays the taxes? The distribution of effective tax burdens in four EU countries*. *EC Tax Review*, 5(4), 175–188.
- Kleven, H.J. (2018) *Language trends in public economics*, juli. Presentatie te vinden op www.henrikkleven.com.
- Novokmet, F., T. Piketty en G. Zucman (2018) *From Soviets to oligarchs: Inequality and property in Russia, 1905–2016*. *Journal of Economic Inequality*, 16(2), 189–223.
- Pechman, J.A. en B.A. Okner (1974) *Who bears the tax burden?* Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Piketty, T. (2003) *Income inequality in France, 1901–1998*. *Journal of Political Economy*, 111(5), 1004–1042.
- Piketty, T. (2013) *Le capital au XXIe siècle*. Parijs: Ed. du Seuil.
- Piketty, T. (2014) *Kapitaal in de 21ste eeuw*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Piketty, T. (2020) *Kapitaal en ideologie*. Amsterdam: De Geus.
- Piketty, T. en E. Saez (2003) *Income inequality in the United States, 1913–1998*. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(1), 1–39.
- Piketty, T., E. Saez en G. Zucman (2018) *Distributional National Accounts: Methods and estimates for the United States*. *The Quarterly Journal of Economics*, 133(2), 553–609.
- Piketty, T., L. Yang en G. Zucman (2019) *Capital accumulation, private property, and rising inequality in China, 1978–2015*. *The American Economic Review*, 109(7), 2469–2496.
- Rijksoverheid (2022) *IBO Vermogensverdeling*. Licht uit, spot aan: de vermogensverdeling. Te vinden op rijksoverheid.nl.
- Roosevelt, F.D. (1938) *Message to Congress on curbing monopolies*. Online door Gerhard Peters en John T. Woolley, The American Presidency Project. Te vinden op presidency.ucsb.edu.
- SCP (2017) *Voorzieningen verdeeld: Profijt van de overheid*. SCP-publicatie 2017-5.
- Wier, L.S. en G. Zucman (2022) *Global profit shifting, 1975–2019*. NBER Working Paper, 30673.
- Zucman, G. (2014) *Capital is back: Wealth-income ratios in rich countries, 1700–2010*. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(3), 1255–1310.

Belastingdruk bij méér werken minder hoog dan vaak gedacht

Er wordt vaak gesteld dat meer werken nauwelijks loont doordat de belasting flink oploopt. Dat is problematisch omdat het meer uren werken minder aantrekkelijk maakt. Maar klopt het wel?

IN HET KORT

- De marginale druk voor de meeste werkenden is niet zo hoog en minder problematisch als vaak wordt gesuggereerd.
- Een hoge druk is niet per se problematisch, onder meer omdat niet alle huishoudens gevoelig zijn voor financiële prikkels.
- Een verlaging van marginale druk zonder structurele hervormingen gaat altijd gepaard met andere nadelen.

MIRIAM GIELEN

Beleidsmedewerker bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

HANS BEENS

Beleidsmedewerker bij Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW)

Met de regelmaat van de klok steekt in het publieke debat de discussie over de marginale druk de kop op. Ook recent is die discussie weer opgelaaid. “Meer werken, nauwelijks meer verdienen”, schreef de Volkskrant afgelopen najaar (de Volkskrant, 2022). Twee weken later stond in het FD een redactioneel commentaar getiteld “Belastingdruk op de laatst verdiende euro is wel degelijk een probleem” (FD, 2022). De marginale druk is dus volgens velen te hoog. Men vindt dat een groot probleem, omdat een hoge marginale druk mensen ervan weerhoudt om meer te gaan werken – terwijl meer werken juist hard nodig is om aan de krapte op de arbeidsmarkt het hoofd te bieden.

Maar is de marginale druk echt zo hoog als er vaak wordt gesuggereerd? En in hoeverre is het problematisch of onwenselijk wanneer die hoog is? Dat zijn de twee vragen die centraal staan in dit artikel.

Overzicht opbouw marginale druk

Marginale druk gaat over de belastingdruk die werkenden ervaren bij een extra verdiende euro bij een bruto-inkomensstijging. Als iemand meer uren gaat werken, promotie maakt of loonsverhoging krijgt, dan stijgt dus het bruto-inkomen. Het besteedbaar inkomen stijgt echter minder, omdat een deel van het extra bruto-inkomen wordt ingehouden voor belastingen en premies. Bovendien kan, als het inkomen stijgt, ook het recht op toeslagen en heffingskortingen afnemen. Het samenspel van deze fac-

toren bepaalt de hoogte van de marginale druk. Marginale druk gaat dus over het deel van bruto-inkomensstijging dat niet in het besteedbaar inkomen terechtkomt als gevolg van belasting- en premieheffing, of van de afbouw van toeslagen en heffingskortingen. Hoe hoger de marginale druk, des te minder een werkende zelf van het extra bruto-inkomen overhoudt – en omgekeerd.

De schijftarieven binnen de inkomstenbelasting leveren de grootste bijdrage aan de marginale druk. Voor de meeste werkenden geldt het tarief van 37 procent over elke verdiende euro, ofwel 49,5 procent bij een inkomen vanaf 73.000 euro. De rol van de schijftarieven is duidelijk terug te zien in figuur 1. Deze figuur toont per inkomensniveau hoe de marginale druk in 2023 gemiddeld is opgebouwd. Daaruit wordt het duidelijk welke heffingskortingen en toeslagen – naast de inkomstenbelasting – de marginale druk beïnvloeden voor elk inkomensniveau.

Inkomensafhankelijke heffingskortingen kunnen de marginale druk zowel verhogen als verlagen, afhankelijk van de hoogte van het inkomen. Een heffingskorting is een belastingkorting op het te betalen belastingbedrag. Een voorbeeld van zo’n heffingskorting is de arbeidskorting, die van toepassing is op alle werkenden. In de praktijk dragen heffingskortingen bij lagere inkomens doorgaans bij aan een verlaging van de marginale druk (‘de opbouwfase’), terwijl bij hogere inkomens (‘de afbouwfase’) heffingskortingen de marginale druk verhogen. Ook dit is te zien in figuur 1.

Pensioenopbouw verhoogt de marginale druk voor alle inkomensniveaus. Gemiddeld verhoogt pensioenopbouw de marginale druk met acht procentpunt, afhankelijk van het pensioenfonds.

Toeslagen verhogen de marginale druk voor de inkomensniveaus alwaar ze worden afgebouwd. Voor huishoudens die te maken hebben met de afbouw van toeslagen is het effect groot. Zo verhoogt de afbouw van de zorgtoeslag de marginale druk met circa dertien procentpunt, bij het kindgebonden budget circa zes procentpunt, en bij de huurtoeslag zelfs 28 tot 30 procentpunt. Een huishouden dat te maken heeft met afbouw van zorg- en huurtoeslag heeft dus een marginale druk die ruim veertig procentpunt hoger ligt.

Marginale druk lager dan wordt gesuggereerd

Het merendeel van de werknemers (65 procent) heeft een marginale druk van tussen de veertig en zestig procent. Dat

blijkt uit figuur 2. Voor 87 procent van de werknemers ligt de marginale druk lager dan zestig procent, zo blijkt uit de figuur. En zeventien procent van de werknemers heeft zelfs een extreem lage marginale druk, namelijk twintig procent of minder. Dat betekent dat een op de zes werknemers meer dan 80 cent overhoudt van elke verdiende extra euro. Daar staat tegenover dat bij circa dertien procent van de werknemers de marginale druk hoger ligt dan zestig procent.

Bij een op de vijftig werknemers ligt de marginale druk hoger dan tachtig procent. In de praktijk kan het aandeel mensen dat een (zeer) hoge marginale druk ervaart overigens iets hoger liggen, als gevolg van beperkingen rond de meetmethode (kader 1).

In het beleidsdebat worden vaak specifieke voorbeelden met een zeer hoge marginale druk aangehaald. Zo wordt in het beleidsdebat vaak gerefereerd aan de marginale-druktabellen die het Ministerie van Financiën elk jaar op verzoek van de Tweede Kamer meestuur met het Belastingplan (MinFin, 2022). De berekeningen in deze tabel zijn gebaseerd op een alleenverdiener met twee kinderen in een sociale huurwoning. De marginale druk van dit huishoudenstype kan sterk oplopen: op het inkomenstraject van 15.000 tot 50.000 euro ligt de marginale druk veelal boven de 70 procent, oplopend tot 87 procent bij een inkomen van 45.000 euro. Dat dit huishoudenstype een hoge marginale druk heeft, is ontegenzeggelijk waar, maar tegelijkertijd komt zo'n huishouden nauwelijks voor. Alleenverdieners vormen een kleine minderheid in Nederland, en bovendien woont een groot deel van de alleenverdieners niet in een huurwoning maar een koopwoning. Dergelijke voorbeelden kunnen dus nuttig zijn om inzichtelijk te maken hoe de stapeling van regelingen kan leiden tot extreme uitkomsten, maar ze zijn niet representatief voor alle huishoudens.

Marginale druk laatste twintig jaar toegenomen

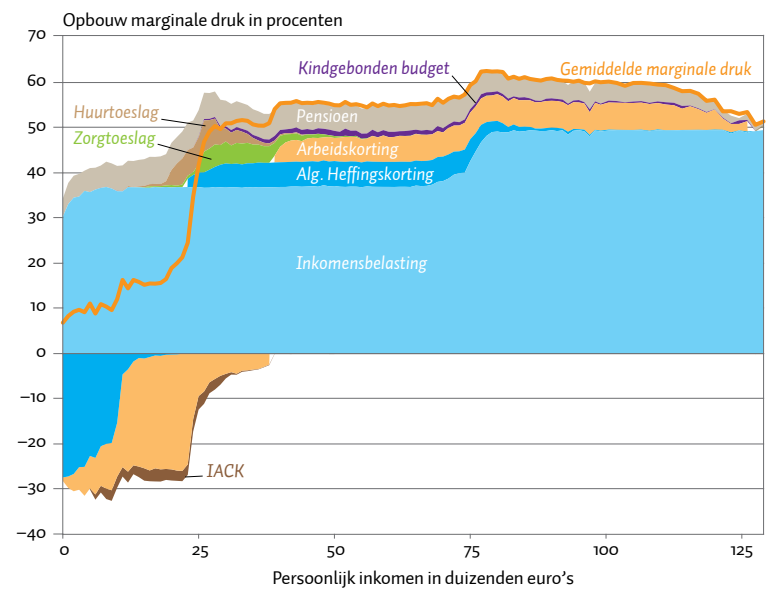
De marginale druk is op dit moment niet opvallend hoog vergeleken met vijf jaar geleden, maar is in de afgelopen twee decennia wel toegenomen. Dat blijkt uit figuur 3, die in een aantal boxplots aantoont hoe de marginale druk van de mediane belastingbetaler zich heeft ontwikkeld in de periode 2001–2023. Daarnaast laat de boxplot ook de spreiding zien.

Uit de figuur blijkt dat de mediane marginale druk in de achterliggende twintig jaar is opgelopen van 47 procent in 2001 naar 53 procent in 2023. De belangrijkste verklaring hiervoor is een aantal stapsgewijze aanpassingen aan de algemene heffingskorting en de arbeidskorting. Beide heffingskortingen zijn sinds 2013 (sterker) inkomensafhankelijk gemaakt. Als gevolg daarvan ligt de marginale druk zes tot elf procentpunt hoger voor bijna alle werkenden met een inkomen boven het minimumloon. Daarnaast is de marginale druk bij specifieke groepen verhoogd door de introductie van nieuwe toeslagen, die bij een hoger inkomen worden afgebouwd – zoals de zorgtoeslag (2006) en het kindgebonden budget (2009).

De verschillen in marginale druk tussen werknemers zijn de afgelopen decennia fors toegenomen. Figuur 3 laat zien dat uitschieters zowel naar boven als naar beneden vaker voorkomen dan voorheen. Zo is het verschil tussen het tiende en negentigste percentiel opgelopen van 19 pro-

Marginale druk per inkomensniveau (2023)

FIGUUR 1

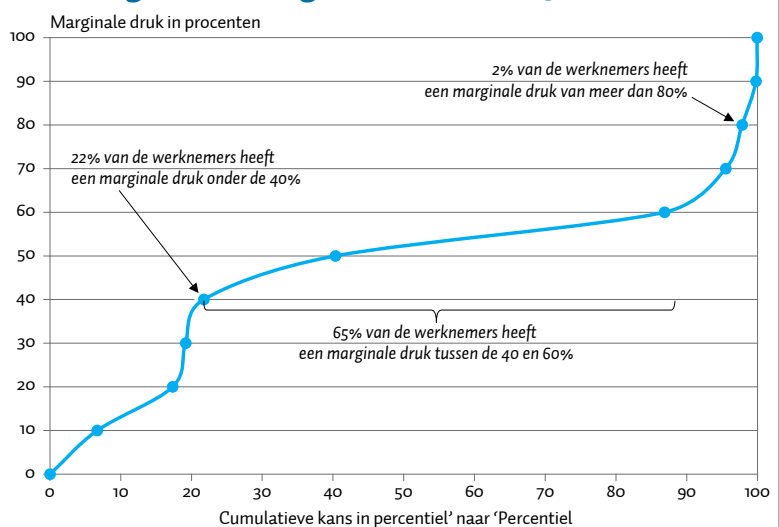

Noot: De figuur toont per inkomensinterval van 1.000 euro het gemiddelde van de marginale druk bij een inkomensstijging van drie procent bij een gelijk aantal gewerkte uren.

Bron: Eigen berekeningen met microsimulatiemodel Mimosi op basis van CPB (2023) | ESB

Verdeling van de marginale druk in 2023

FIGUUR 2

Bron: Eigen berekeningen met microsimulatiemodel Mimosi op basis van CPB (2023) | ESB

Methode om marginale druk te meten leidt in sommige gevallen tot onderschatting

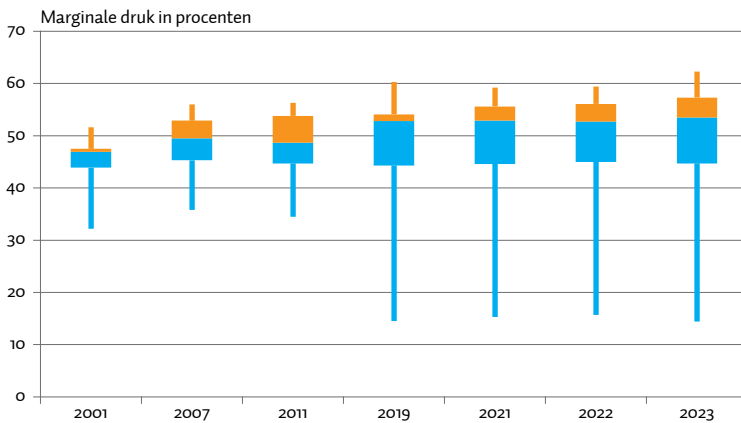
KADER 1

De berekeningen over de marginale druk voor dit artikel zijn steeds gebaseerd op een inkomensstijging van drie procent, zonder dat het aantal gewerkte uren verandert. In de praktijk kan een inkomensstijging ook voortkomen uit meer uren werk. Daardoor kan de rekenmethode tot onderschatting van de marginale druk leiden. Bijvoorbeeld bij huishoudens die gebruikmaken van kinderopvang, omdat ouders bij de urenuitbreiding van hun werk vaak ook meer uren kinderopvang nodig hebben. Daarnaast houden marginale-drukberekeningen geen rekening met niet-fiscale inkomensafhankelijke regelingen, zoals gemeentelijke

regelingen, alimentatieverplichtingen, of de gevolgen van een inkomensstijging voor de studiebeurs van studerende kinderen. Tot slot kunnen de pensioenpremies in de praktijk afwijken van de gemiddelde acht procent die in deze berekeningen wordt gehanteerd. In voorkomende gevallen kunnen werknemers dus een hogere (of lagere) marginale druk ervaren dan volgt uit de berekeningen voor dit artikel. Helaas ontbreken de data om deze nuances mee te nemen in de berekeningen. Gemiddeld genomen hebben deze nuances echter geen wezenlijk effect op de uitkomsten van de berekeningen voor dit artikel.

Spreiding marginale druk (2001–2023)

FIGUUR 3

Noot: Blauwe lijn 10-25 percentiel, blauwe box 25-50 percentiel, oranje box – 50-75 percentiel, oranje lijn 75-90 percentiel van werknemers.

Data: CPB (2009) voor cijfers t/m 2011, en eigen berekeningen met microsimulatiemodel MIMOSI op basis van CPB (2023) | ESB

centpunt in 2001 (32 versus 51 procent) naar 48 procentpunt in 2023 (14 versus 62 procent).

Het grootste deel van de toename in verschillen in marginale druk vond plaats tussen 2011 en 2019. De steilere opbouw van de arbeidskorting vormt hiervoor een belangrijke verklaring. De marginale druk ging daardoor met circa achttien procentpunt omlaag voor werkenden met een laag inkomen.

Hoge marginale druk niet altijd problematisch

De marginale druk is dus voor de meeste werkenden niet zo hoog is als soms wordt gesuggereerd, maar is voor sommige werkenden wel degelijk hoog. Bovendien is de marginale druk de afgelopen jaren toegenomen. Beide klinken als een probleem, maar er zijn wel enkele nuances te maken bij het probleemgehalte.

Werken kan nog steeds lonen

De eerst nuance is dat hoge marginale druk niet per definitie betekent dat werken niet loont. De marginale druk zegt namelijk niets over welke groep de zwaarste lasten draagt. Daarvoor is de gemiddelde belastingdruk relevant. Die geeft aan welk aandeel van het totale inkomen een werkende afdraagt aan de belasting. Doordat de marginale druk vaak (mede) wordt veroorzaakt door de afbouw van toeslagen, gaat een hoge marginale druk vaak samen met een relatief lage gemiddelde druk. Tekenend hiervoor is dat twee derde van de werknemers met een zeer hoge marginale druk (meer dan zeventig procent) zowel huur- als zorgtoeslag ontvangt.

Financiële prikkels niet altijd effectief

Dan de tweede nuanciering: hoewel een hoge marginale druk meer uren werken onaantrekkelijk maakt, is zo'n hoge druk vanuit arbeidsmarktperspectief niet altijd een belemmering om meer uren te gaan werken. Dat komt doordat sommige groepen werkenden niet of nauwelijks gevoelig zijn voor financiële prikkels.

Tabel 1 geeft voor verschillende huishoudenstypen een overzicht van het aandeel huishoudens dat een marginale druk heeft die hoger is dan zestig procent. Minstverdienende partners met kinderen hebben bijvoorbeeld slechts in twee procent van de gevallen een marginale druk hoger dan zestig procent. Volgens onderzoek van het Centraal Planbureau reageert deze groep – veelal bestaande uit moeders – relatief sterk op financiële prikkels: een loonstijging van één procent verhoogt het arbeidsaanbod van vrouwen met een partner en jonge kinderen (jonger dan twaalf jaar) met 0,47 à 0,49 procent (CPB, 2020). Voor deze groep liggen de prikkels dus goed, mede als gevolg van een gericht beleid voor deze groep, zoals de Inkomensafhankelijke Combinatiekorting – die overigens vanaf 2025 stapsgewijs wordt afgeschaft. Naast dit gerichte beleid speelt ook mee dat huishoudens waarin beide partners werken vaak een hoger huishoudinkomen hebben, waardoor zij vaak geen recht meer hebben op zorg- of huurtoeslag, en dus ook niet te maken hebben met de afbouw ervan.

Bij andere groepen komt een hoge marginale druk vaker voor. Dat geldt voor alleenverdieners (aandeel 27 tot 45 procent), alleenstaanden zonder kinderen (aandeel 17

Aandeel huishoudens met een hoge marginale druk per huishoudtype in 2023

TABEL 1

Huishoudtype	Aandeel met marginale druk >60%
Zonder kinderen	
Alleenstaande	17%
Alleenverdiener (paar met één werkende)	27%
Meestverdienende partner	8%
Minstverdienende partner	0%
Met kinderen	
Alleenstaande	42%
Alleenverdiener (paar met één werkende)	45%
Meestverdienende partner	26%
Minstverdienende partner	2%

Data: Eigen berekeningen met microsimulatiemodel Mimosi op basis van CPB (2023) | ESB

Overzicht belemmeringen voor meer uren werken

KADER 2

Financiële prikkels kunnen voor sommige groepen een belemmering vormen om (meer uren) te gaan werken, maar vormen zelden de enige belemmering. Circa dertig procent van de vrouwen die in deeltijd werken, noemt een financiële reden (onvoldoende huishoudensinkomen) als voorwaarde om meer te gaan werken (CBS, 2022), maar circa één op de vijf vrouwen noemt ook een betere afstemming van werktijden op de privésituatie, en meer thuis kunnen werken als voorwaarde. Vanuit het oogpunt van arbeidsparticipatie moet er dus breder gekeken worden dan alleen naar de financiële prikkels. Bovendien speelt mee dat de complexiteit van het belastingstelsel de effectiviteit van financiële prikkels vermindert. Financiële prikkels hebben immers alleen potentie om effectief te zijn als de doelgroep met de financiële prikkel bekend is. Het belasting- en toeslagenstelsel is zo complex dat het heel lastig is om zelf een inschatting te maken van de marginale druk. Daardoor kan het zijn dat mensen de afwegingen

rond het aantal uren werk vooral laten hangen van bekende regelingen, zoals de toeslagen – en dat een minder bekende regeling zoals de arbeidskorting, die voor lagere inkomens de marginale druk (fors) verlaagt, niet wordt meegewogen. Ook kan het zijn dat mensen vanwege de onzekerheid over hun marginale druk kiezen voor de status quo, want dan weten ze waar ze aan toe zijn.

Er zijn goede hulpmiddelen beschikbaar waarmee mensen hun marginale druk kunnen berekenen, zoals de *Werkurenberekenaar* van het Nibud, maar dat vergt wel extra inspanning van mensen. Bovendien blijft er in een complex stelsel altijd enige onzekerheid over de gevolgen, als het inkomen achteraf net hoger of lager uitvalt dan vooraf was ingeschat.

Als het lukt om het stelsel fors te vereenvoudigen en daarbij de marginale druk te verlagen, dan komt de financiële prikkel beter tot zijn recht en begrijpen mensen weer beter wat extra werken oplevert.

procent), of voor meestverdienende partners (in de praktijk meestal mannen; aandeel 8 tot 26 procent). Deze groepen zijn volgens het CPB (2020) echter relatief ongevoelig voor financiële prikkels: een loonstijging van één procent verhoogt het arbeidsaanbod van alleenstaanden zonder kinderen en mannen in samenwonende stellen slechts met 0,04 tot 0,08 procent. Het is dus niet aannemelijk dat een hoge marginale druk bij deze groepen een belemmering vormt voor meer uren werken.

Er is één groep waarvoor het wel aannemelijk is dat de hoge marginale druk negatief doorwerkt op de bereidheid om (meer uren) te werken, namelijk de groep van alleenstaande ouders. 42 procent van deze groep heeft een marginale druk hoger dan zestig procent, terwijl deze groep relatief sterk reageert op financiële prikkels – een loonstijging van één procent verhoogt het arbeidsaanbod met 0,16 tot 0,42 procent (CPB, 2020). Financiële prikkels vormen niet de enige belemmering (kader 2), maar spelen wel een belangrijke rol. De hoge marginale druk bij dit huishoudentype heeft onder andere te maken met het feit dat er vaker sprake is van een lager inkomen, en dus van relatief veel inkomensondersteuning in de vorm van toeslagen. Dat illustreert de gevolgen van de politieke keuze om huishoudens met een laag inkomen te ondersteunen met een veelheid aan inkomensafhankelijke regelingen.

Overigens geldt voor alle huishoudentypen dat – als er al een effect is – het effect voornamelijk wordt bepaald doordat mensen besluiten om te gaan werken (in gevallen dat zij nog niet werken), en in mindere mate doordat mensen meer uren gaan werken (CPB, 2020).

Verlaging marginale druk heeft altijd nadelen

De derde nuance bij het probleemgehalte van een hoge marginale druk is dat het verlagen van marginale druk altijd gepaard gaat met nadelen. De wens om inkomensondersteuning zo gericht mogelijk vorm te geven, speelt hierbij een belangrijke rol. Gerichtheid betekent namelijk dat inkomensondersteuning terecht komt bij huishoudens die dat echt nodig hebben (namelijk lagere inkomens), en niet bij huishoudens die dat niet nodig hebben (hogere inkomens).

De gerichtheid van de inkomensondersteuning leidt tot inkomensafhankelijke regelingen, die de marginale druk verhogen zodra ze worden afgebouwd. Zolang gerichtheid een leidend principe is, is het niet mogelijk om de marginale druk voor één groep te verlagen, zonder dat dit de marginale druk voor een andere groep verhoogt. Het rapport *Marginale druk: Op het randje van de mogelijkheden* (MinSZW en MinFin, 2019) legt dit helder uit.

Het is uiteraard mogelijk om gerichtheid in het inkomensbeleid los te laten, maar dat heeft weer andere nadelen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om minder inkomensondersteuning te bieden aan lagere inkomens, waardoor de afbouw van inkomensondersteuning niet meer nodig is. Het gevolg daarvan is dat de armoede toeneemt. Het is ook mogelijk om meer inkomensafhankelijke regelingen te ontwerpen, zoals bijvoorbeeld gebeurt in het nieuwe financieringsstelsel voor kinderopvang. Het gevolg daarvan is dat dit relatief duur is, omdat ook hogere inkomens in aanmerking komen, en dat de inkomensverdeling dan ongelijker wordt.

Grotere beleidskeuzes nodig op lange termijn

Ondanks de mogelijkheid om voor bepaalde groepen gericht de marginale druk te verlagen is de impact hiervan op het hele systeem slechts beperkt. Recente doorrekeningen van opties voor een lagere marginale druk (SZW, 2023) laten zien dat er op het gebied van het optimaliseren van de marginale druk geen laaghangend fruit meer is. Voor forse veranderingen in marginale druk zijn forse aanpassingen nodig in het belastingen- en toeslagenstelsel. Mocht de politiek de marginale druk voor werkenden structureel willen verbeteren, dan zou het op de lange termijn verstandig zijn om werk te maken van een grondige belastingherziening.

Conclusie

De marginale druk is voor de meeste werkenden niet zo hoog als vaak wordt gesuggereerd. Bovendien zijn er kanttekeningen te plaatsen bij de mate waarin een hoge marginale druk problematisch is. In voorkomende gevallen kan een hoge marginale druk uiteraard wel problematisch zijn, maar beleid om de marginale druk te verlagen zal altijd gepaard gaan met andere nadelen. Gegeven de wens om gerichte inkomensondersteuning te bieden aan lagere inkomens, liggen generieke verlagingen van de marginale druk daarom niet voor de hand. Wel kan het kansrijk zijn om extreme pieken in de marginale druk weg te nemen, met name bij groepen die gevoelig zijn voor financiële prikkels. Verdere optimalisering van de marginale druk zal echter alleen mogelijk zijn door middel van een meer structurele belastinghervorming.

Literatuur

- CBS (2020) *De arbeidsmarkt in cijfers 2019*. CBS Longread, april.
- CBS (2022) *3 op de 4 vrouwen willen economisch zelfstandig zijn*. Te vinden op [cbs.nl](https://www.cbs.nl).
- CPB (2009) *De ontwikkeling en verdeling van de marginale druk in 2001–2011*. CPB Document, 195.
- CPB (2020) *Arbeidsaanbodelasticiteiten in Micsim*. CPB Achtergronddocument, april.
- CPB (2023) *Macro Economische Verkenning 2023*. Te vinden op [cpb.nl](https://www.cpb.nl).
- De Volkskrant (2022) *Meer werken, nauwelijks meer verdienen*. *De Volkskrant*, 19 oktober.
- FD (2022) *Belastingdruk op laatst verdiende euro is wel degelijk een probleem*. *Het Financieele Dagblad*, 4 november.
- MinFin (2022) *Belastingplan 2022*, september. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- MinSZW (2023) *Aanvullende maatregelen aanpak arbeidsmarktcrapte*. 3 februari 2023. Te vinden op [rijksoverheid.nl](https://www.rijksoverheid.nl).
- MinSZW en MinFin (2019) *Marginale druk: op het randje van de mogelijkheden*, september. Te vinden op zoek.officielebekendmakingen.nl.

Deeltijdwerkers hebben meestal al een lage marginale druk

Het kabinet wil dat mensen meer uren gaan werken, om de krapte op de arbeidsmarkt tegen te gaan. Maar loont het voor deeltijders wel om meer te werken? En in hoeverre spelen belastingen een rol in hun keuze?

IN HET KORT

- De marginale belastingdruk van meer uren werken is over het algemeen veel lager voor deeltijdwerknemers dan voltijders.
- Voor huishoudens die gebruikmaken van kinderopvang is de marginale druk wel hoger, en de kabinetsplannen gaan die verlagen.
- Werkenden reageren echter slechts beperkt op financiële prikkels – zoals belastingen – in het aantal gewerkte uren per week.

EGBERT JONGEN

Programmaleider bij het Centraal Planbureau en universitair hoofddocent aan de Universiteit Leiden

RENÉ SCHULENBERG

Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

Veel werkgevers kampen nog steeds met een tekort aan arbeidskrachten. Weliswaar is er recentelijk sprake van een lichte afkoeling op de arbeidsmarkt (CBS, 2022), maar ook voor de langere termijn blijven er zorgen over personeelstekorten door een stagnerend aanbod van arbeid (Ebregt et al., 2022). Hoewel de arbeidsparticipatie hoog is, wordt er tegelijkertijd nergens ter wereld zo veel in deeltijd gewerkt als in Nederland (MinFin, 2019). Daar lijkt dus nog een resterend potentieel extra arbeidsaanbod te zitten. Het kabinet wil daarom het aantal gewerkte uren stimuleren, onder meer door de marginale druk te verlagen (MinSZW, 2023).

In dit artikel analyseren we de rol van financiële prikkels van werknemers bij het stimuleren en ontmoedigen van extra arbeidsaanbod via het aantal gewerkte uren. Allereerst brengen we in kaart hoeveel het financieel oplevert als je meer gaat werken, waarbij we kijken naar de marginale druk. De marginale druk is het percentage van een brutoloonstijging dat *niet* resulteert in een hoger besteedbaar inkomen. Door belasting- en premieheffing en de afbouw van belastingkortingen en toeslagen leveren werkenden een deel van het extra bruto-arbeidsinkomen in aan hogere belastingen of lagere toeslagen. Met name de afbouw van toeslagen bij een toename van het inkomen zorgt voor situaties met een hoge marginale druk (MinSZW, 2017).

Vervolgens besteden we ook aandacht aan de rol van de kosten van kinderopvang. Ten slotte behandelen we de mate waarin die marginale druk van invloed is op de beslissing om meer uren te werken.

Data en methode

Voor de analyse maken we gebruik van de potentiële beroepsbevolking in het Inkomens Panelonderzoek (een representatieve steekproef van 100.000 huishoudens) van het Centraal Bureau voor de Statistiek en de microsimulatiemodellen Mimosi (voor het berekenen van de marginale druk) en Micsim (voor het effect van financiële prikkels op het aantal gewerkte uren) van het Centraal Planbureau.

Voor deze analyse hebben we met Mimosi een zogenaamde ‘urenschok’ gesimuleerd, en van het extra inkomen dat daaruit gegenereerd wordt de marginale druk berekend. In het model gaan de werkenden fictief een dagdeel meer werken. In de berekeningen van de marginale druk wordt er meestal een ‘loonschok’ gegeven: bijvoorbeeld een stijging van het brutoloon met drie procent (Schulenberg, 2022). De uitkomsten van beide schokken zijn goed vergelijkbaar, behalve voor werkenden met kinderen die gebruikmaken van kinderopvang. We gaan er bij de urenschok van uit dat deze werkenden het dagdeel dat ze meer gaan werken ook extra zullen afnemen bij de kinderopvang.

Bij de berekening van de marginale druk nemen we zowel de kosten van de kinderopvang als de kinderopvangtoeslag mee. De kinderopvangtoeslag is namelijk een tegemoetkoming voor het gebruik van kinderopvang. Het vergoedingspercentage neemt af bij een hoger inkomen, wat voor marginale druk zorgt. Maar ook bij de plannen van het kabinet – om voor iedereen 96 procent van de kosten tot de maximum uurprijs te vergoeden – gaat er bij extra gewerkte uren een marginale druk uit van de kinderopvang. De aanname is dat ze dan ook meer kinderopvang gaan afnemen, waarvan ze de resterende vier procent niet vergoed krijgen.

Lage marginale druk deeltijdwerkers

Figuur 1 geeft de verdeling van de marginale druk wanneer een persoon een dagdeel meer gaat werken, voor verschillende groepen van deel- en voltijders (hier gedefinieerd als meer dan 35 uur per week). Bij een hogere marginale druk is het financieel minder aantrekkelijk om meer te gaan werken. Voor werkenden die minder dan 20 uur per week wer-

ken is de marginale druk doorgaans zeer laag: het grootste deel heeft een marginale druk van minder dan 25 procent. Dat betekent dat ze van het brutoloon uit de extra gewerkte uren ten minste 75 procent overhouden. Bij de groep die tussen de 20 en 28 uur per week werkt ('drie dagen per week') is de marginale druk wat hoger, maar minder dan één op de vijf ondergaat een marginale druk van meer dan 55 procent. Voor de groep tussen de 28 en 35 uur ('vier dagen per week') is dat meer dan één op de vier. Met name voltijders ondervinden relatief vaak een hoge marginale druk, meer dan één op de drie van hen heeft te maken met een marginale druk van meer dan 55 procent.

Situaties met een extreem hoge marginale druk zijn relatief zeldzaam: slechts twee procent van de werkenden ervaart een marginale druk van meer dan tachtig procent. Het gaat vooral om alleenstaanden en alleenverdieners, en vrijwel niet om deeltijdwerkers (Schulenberg, 2022).

Oorzaak: beleid en inkomen van de partner

De meeste deeltijdwerkers zijn binnen een paar de minstverdienende partners (figuur 2). Het inkomen van de partner zorgt ervoor dat zij vaak geen recht hebben op huur- en zorgtoeslag en op een kindgebonden budget. Hierdoor hebben zij niet te maken met het afbouwen van deze regelingen bij een toename van het huishoudensinkomen, die juist voor alleenstaanden en alleenverdieners relatief vaak voor een hoge marginale druk zorgen. Wat opvalt is dat meestverdieners en alleenverdieners nog relatief vaak een man zijn, en minstverdieners nog relatief vaak een vrouw. We zien dat de meeste deeltijders minstverdieners zijn, maar bij de groep deeltijders tussen de 28 en 35 uur is er al een aanzienlijk deel alleenstaand of meestverdiener.

Zelfs bij een gelijk inkomen heeft de doorsnee-deeltijdwerker over het algemeen een lagere marginale druk dan de doorsnee-voltijdwerker (figuur 3). Vooral bij een inkomen tussen de 20.000 en 40.000 euro is dat duidelijk te zien.

Dat mensen in deeltijd werken, hangt vaak samen met een voldoende hoog inkomen van de partner. Naarmate het inkomen van de partner hoger is, gaat men vaker minder uren werken. En door het hoge inkomen van de partner hebben deze deeltijdwerkers minder vaak recht op toeslagen, en daardoor een lagere marginale druk.

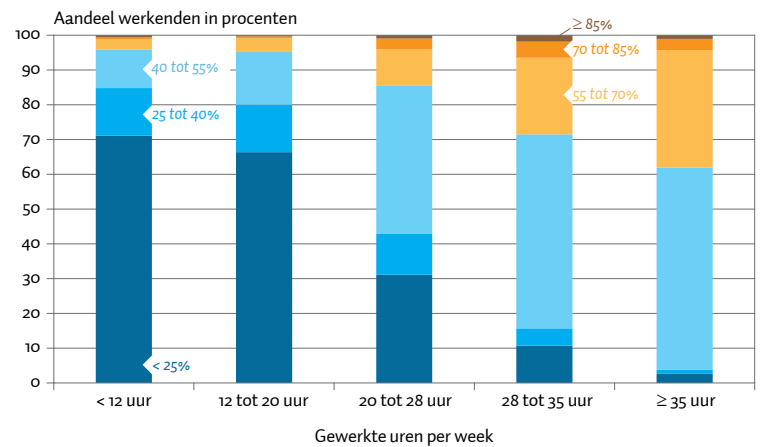
Daarnaast is er de afgelopen vijftien jaar veel beleid gevoerd om de marginale druk op de minstverdienende partner te verlagen. Bijvoorbeeld door de steilere opbouw van de arbeidskorting en het invoeren van de inkomensafhankelijke combinatiekorting (inclusief een opbouwtraject). Opbouwtrajecten zorgen ervoor dat werkenden met een inkomen in dat traject bij een toename van het inkomen – bijvoorbeeld door meer te gaan werken – een extra arbeids- of inkomensafhankelijke combinatiekorting ontvangen. De range is voor een deel afgestemd om deeltijdwerkers te stimuleren meer te werken, doordat ze lopen tot een bruto-inkomen van circa 35.000 euro.

Hogere marginale druk door kinderopvang

Voor ouders die gebruikmaken van een (formele) kinderopvang is de marginale druk wel aanzienlijk hoger dan het gemiddelde (ervan uitgaande dat meer werken ook

Marginale druk van een dagdeel meer werk per week

FIGUUR 1

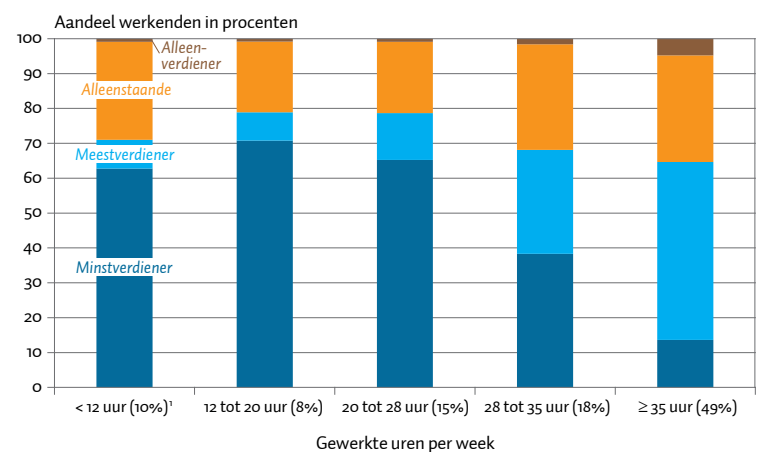

Noot: Deze figuur is berekend op basis van de volledige populatie werknemers.

ESB

Huishoudpositie van (deeltijd)werkenden

FIGUUR 2

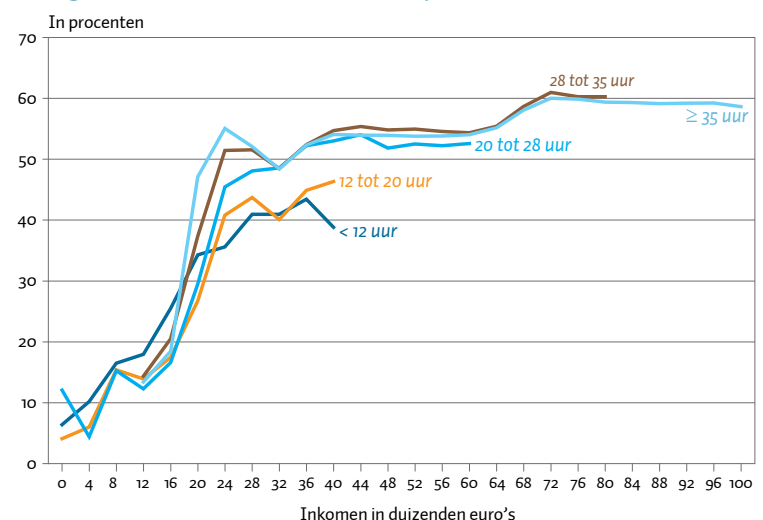

¹ Tussen haakjes de relatieve omvang van de groep

ESB

Marginale druk naar persoonlijk inkomen

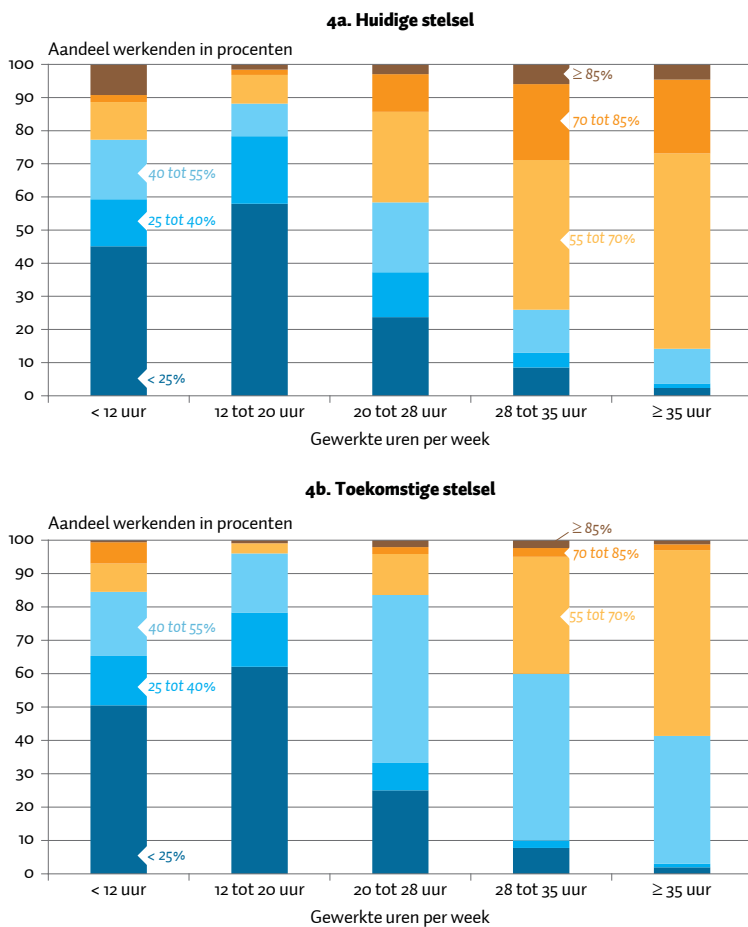
FIGUUR 3

ESB

Marginale druk van een dagdeel meer werk van gebruikers kinderopvang

FIGUUR 4

ESB

meer gebruik van een formele kinderopvang betekent), ook voor deeltijdwerkers: zo'n tien à vijftien procentpunt. Figuur 4a geeft de verdeling van de marginale druk voor ouders die gebruikmaken van formele kinderopvang per urenklasse. Daarbij nemen we aan dat zij, bij een dagdeel extra werken, ook een beroep doen op een dagdeel extra kinderopvang. De extra kosten van kinderopvang verhogen de marginale druk. We houden rekening met de extra kinderopvangtoeslag die de ouders daarvoor ontvangen, maar tegelijkertijd wordt deze ook afgebouwd bij een hoger inkomen – en zorgt daardoor ook deels voor een hogere marginale druk. Het loslaten van de koppeling met de gewerkte uren door het kabinet is hierin niet meegenomen. Dat zorgt voor een beperkte prikkel om minder te gaan werken, aangezien er geen effect is op de te ontvangen kinderopvangtoeslag.

Ruim veertig procent van de ouders die tussen de 20 en 28 uur per week werken, kent – inclusief kinderopvanggebruik – een marginale druk van meer dan 55 procent, aanzienlijk meer dan het gemiddelde voor alle personen in dit ureninterval (vergelijk met figuur 1). Voor ouders die tussen de 28 en 35 uur werken is dit aandeel al ruim zeventig procent, en voor ouders die voltijds werken gaat dit aandeel naar de 85 procent.

Door de kabinetsplannen zal de marginale druk dalen voor ouders die gebruikmaken van formele kinderopvang. In die plannen ontvangen alle ouders vanaf 2027 een vergoedingspercentage van 96 procent voor de kosten van de kinderopvang (tot een bepaald maximumuurtarief). Bij deze berekening gaan we ervan uit dat de prijs voor kinderopvang gelijk blijft, waardoor we zuiver het effect van de verandering van de vormgeving van de kinderopvangtoeslag laten zien, en niet het effect van de gedragsverandering. Tegenover de verandering van de kinderopvangtoeslag staat dat het kabinet op de langere termijn ook de inkomensafhankelijke combinatiekorting afschaft. Voor ouders die gebruikmaken van formele kinderopvang is er echter per saldo sprake van een daling van de marginale druk.

Figuur 4b geeft de marginale druk voor ouders die gebruikmaken van formele kinderopvang na deze beleidswijzigingen. Het aandeel ouders dat een marginale druk ervaart van 55 procent of meer neemt dan aanzienlijk af, zowel bij de deeltijders als bij de voltijders. De marginale druk van afnemers van kinderopvang is over het algemeen nog altijd hoger dan van huishoudens zonder kinderen. Naast de kosten van de kinderopvang zelf (die dus niet volledig vergoed worden), onder meer omdat deze huishoudens ook nog recht hebben op een kindgebonden budget. Deze toeslag wordt afgebouwd met zo'n zes procent, bij een toename van het bruto-huishoudensinkomen, wat voor een zelfde toename van de marginale druk zorgt.

Beperkte invloed op het aantal gewerkte uren

Wat betekent de marginale druk nu voor het aantal gewerkte uren? De zogenaamde arbeidsaanbodelasticiteit is een handige maatstaf voor de mate waarin de gewerkte uren van verschillende groepen op de arbeidsmarkt reageren op financiële prikkels. De arbeidsaanbodelasticiteit meet hoeveel extra uren mensen bereid zijn om te werken wanneer het bruto uurloon met één procent toeneemt. Daarbij kan bij de totale toename van het aantal gewerkte uren nog onderscheid gemaakt worden in de toename in het aantal werkende personen (extensieve marge) en die in het aantal uren per werkende (intensieve marge).

Figuur 5 geeft de arbeidsaanbodelasticiteit voor verschillende groepen op de arbeidsmarkt (De Boer et al., 2020). Daarbij onderscheiden we mannen en vrouwen in stellen (van verschillende leeftijden), en alleenstaanden en alleenstaande ouders, zonder en met kinderen. Kijken we naar de totale arbeidsaanbodelasticiteit, dan zien we dat deze relatief laag is voor met name alleenstaanden en mannen in stellen. Voor zover zij al reageren op financiële prikkels, betreft het bovendien vooral de keuze om al dan niet te werken, en niet hoeveel uren per week. De groep voltijders bestaat vooral uit alleenstaanden en uit mannen in stellen.

Een lagere marginale druk zal maar weinig effect hebben op het aantal gewerkte uren van voltijders. Sterker nog, als de voltijders netto meer gaan verdienen, dan zou het kunnen dat hun vaak in deeltijd werkende partners juist minder gaan werken omdat het huishoudensinkomen toeneemt, en daarmee de waarde van het extra inkomen afneemt (De Boer en Jongen, 2023).

Voor vrouwen in stellen – met name met jonge kinderen – en alleenstaande ouders (een relatief kleine groep) is

de arbeidsaanbodelasticiteit hoger, zie wederom figuur 5. Maar ook voor deze groepen geldt dat zij toch vooral reageren via de keuze om al dan niet te werken – en daarmee op de zogenaamde participatiebelasting (verlies aan uitkering en een toename in belasting bij de overgang naar werk) – en niet zozeer door meer of minder uren per week te werken, waarvoor de marginale druk belangrijk is.

De groep deeltijdwerkers bestaat vooral uit vrouwen in stellen. Een lagere marginale druk zal dus nog wel enig effect hebben op het aantal gewerkte uren van deeltijdwerkers. De afgelopen decennia is de marginale druk van deeltijdwerkers echter al flink verlaagd. Van een verdere verlaging van hun marginale druk mogen we dus niet te veel verwachten wat betreft het aantal gewerkte uren (CPB, 2020a).

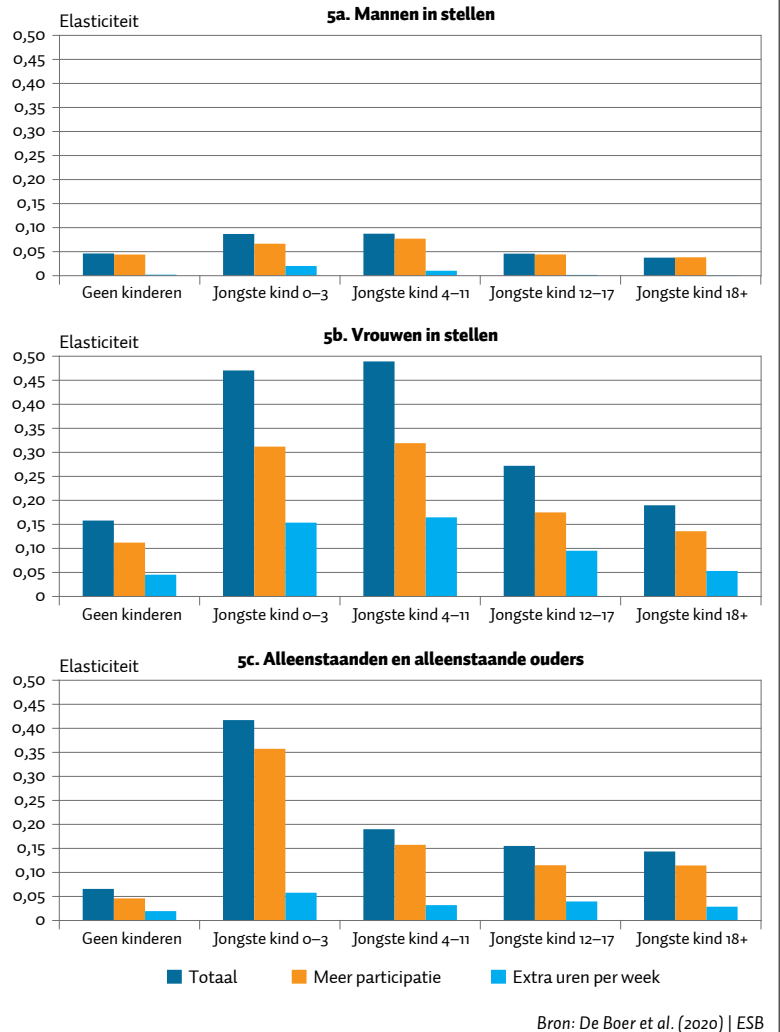
Conclusie

Bij discussies rond het aanpakken van de arbeidsmarktcrachte wordt er vaak gewezen op de negatieve gevolgen van een hoge marginale druk. In dit artikel laten we zien dat de marginale druk voor de meeste deeltijdwerkers al behoorlijk lager is dan voor voltijdwerkers, als gevolg van fiscaal beleid dat op deze groep gericht is en omdat de huishoudens waar deze deeltijdwerkers deel van uitmaken – vanwege het inkomen van de partner – geen recht op toeslagen hebben. Daarnaast reageren werkenden ook maar beperkt op financiële prikkels die de marginale druk verlagen. Een verdere verlaging van de marginale druk van deeltijdwerkers zal daarom vermoedelijk niet voor veel extra arbeidsaanbod zorgen.

Voor werkenden die gebruikmaken van formele kinderopvang is de marginale druk over het algemeen hoger dan voor werkenden die geen beroep doen op formele kinderopvang. Het kabinet heeft plannen om het vergoedingspercentage in de kinderopvangtoeslag voor iedereen gelijk te trekken naar 96 procent. Dat verlaagt de marginale druk voor deze groep werkenden aanzienlijk. Met name vrouwen in paren met kinderen reageren enigszins – zei het vermoedelijk beperkt – op een verlaging van de marginale druk, waardoor er nog enig positief effect van uitgaat voor het arbeidsaanbod. Maar doordat in absolute zin het aantal gewerkte uren – ook van de vrouwen in paren met kinderen – slechts beperkt op financiële gevolgen reageert, mag er ook niet te veel van deze beleidswijziging verwacht worden in termen van extra arbeidsaanbod (CPB, 2020b).

Ten slotte nog twee kanttekeningen bij het aanpakken van de arbeidsmarktcrachte door deeltijdwerk te ontmoedigen. Allereerst heeft het werken in deeltijd ook maatschappelijke en individuele waarde, zoals mantelzorg, gezinstaken, vrije tijd en vrijwilligerswerk. En ten tweede kunnen er ook andere redenen zijn om de marginale druk te verlagen. Bijvoorbeeld vanwege een rechtvaardigheidsgevoel.

Bereidheid om meer te werken als brutoloon met één procent toeneemt FIGUUR 5

Literatuur

Boer, H.-W. de, en E.L.W. Jongen (2023) Analysing tax-benefit reforms in the Netherlands using structural models and natural experiments. *Journal of Population Economics*, 36, 179–209.

Boer, H.-W. de, R. van Elk en E. Verkade (2020) *MICSIM 2.0*. CPB Achtergrond-document, april.

CBS (2022) *Arbeidsmarkt iets minder gespannen in derde kwartaal*. CBS Bericht, 15 november.

CPB (2020a) *Kansrijk belastingbeleid*. CPB Publicatie, april.

CPB (2020b) *Doorrekening scenario's kindvoorzieningen*. CPB Notitie, december.

Ebregt, J., E. Jongen en B. Scheer (2022) *Groei beroepsbevolking gaat flink afvlakken*. Artikel op esb.nu, 13 oktober.

MinFin (2019) *IBO Deeltijdwerk: De(eltijd) het leren*. Ministerie van Financiën, Rapport 123598. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.

MinSZW (2017) *Marginale druk in het inkomensbeleid*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Te vinden op www.eerstekamer.nl.

Schulenberg, R. (2022) *Marginale druk van meer dan tachtig procent komt niet vaak voor*. Artikel op esb.nu, 3 november.

De belastingen op arbeid zijn complex, onrechtvaardig en belemmeren méér werken

Door de stelselherziening in 2001 moesten de belastingen op arbeid gericht, eenvoudig en rechtvaardig worden, en moest de werkgelegenheid worden gestimuleerd. Die doelen worden echter niet gehaald.

IN HET KORT

- Het stelsel is complex: een alleenstaande met kind moet rekening houden met drie heffingskortingen en wel vijf toeslagen.
- De gemiddelde belastingdruk verschilt fors tussen huishoudens met een vergelijkbare draagkracht. Soms vele procentpunten.
- Meer werken is onaantrekkelijk voor alleenverdieners en alleenstaanden tussen het minimumloon en modaal inkomen.

**YRLA
VAN DE VEN**

Vakredacteur bij ESB

**JASPER J.
VAN DIJK**

Econoom bij het
Instituut voor
Publieke Economie
(IPE) en De
Onderbouwing

Tegelijkertijd met dit artikel verscheen van dezelfde auteurs in ESB een probleem-analyse (Van Dijk en Van de Ven, 2023a) en een volledig rapport op de website van IPE (Van Dijk en Van de Ven, 2023b)

De afgelopen tijd is er in de media veel aandacht geweest voor de krapte op de arbeidsmarkt en de vraag of het werkenden netto wel genoeg oplevert om fulltime aan de slag te gaan. Zo stellen Heijn en Van Wensen (2022) dat vooral de fiscus profiteert van meer werken. Zij geven het voorbeeld van een echtpaar dat in het onderwijs werkt, waarbij er een van de partners meer gaat werken (van drie naar vier dagen). Na aftrek van belastingen en de extra kosten voor kinderopvang, gaat het gezin er in koopkracht slechts 69 euro op vooruit. Voor een alleenstaande met één kind in een huurhuis, die nu in deeltijd werkt, is het ook niet voordelig om fulltime te gaan werken, zo stelt Bouman (2022). Bouman berekende dat de belastingdruk op de extra verdiende euro's – oftewel de marginale druk – voor deze alleenstaande uitkwam op 71 procent. Voor sommige eenverdieners met kinderen en een modaal inkomen komt de marginale druk zelfs uit op 81 procent (MinFin, 2020b).

Van de voorbeelden van Heijn en Van Wensen en die van Bouman, zou het kabinet-Kok II waarschijnlijk niet blij zijn geworden. Het doel van de laatste grondige belastingherziening, in 2001, was om de werkgelegenheid te stimuleren, met name die van partners van hoofdkostwinners (Tweede Kamer, 1999). Daarnaast wilde men de belastingheffing rechtvaardiger maken, moest er een gericht en effectiever inkomensbeleid mogelijk worden, en ten slotte diende de belastingregelgeving eenvoudiger te worden (Tweede Kamer, 1999).

In dit artikel gaan we na in hoeverre de doelen die de wetgever met het belastingstelsel beoogde, nog wel worden gehaald.

Gerichtheid

Het doel van de gerichtheid zien we duidelijk terug in het belastingstelsel. Met inkomensafhankelijke heffingskortingen en toeslagen kunnen individuen en huishoudens met een lager inkomen gericht worden bereikt, zonder dat er geld naar de hogere inkomens stroomt.

Op Prinsjesdag zien we dat er creatief gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid om huishoudens gericht te bereiken bij het maken van de koopkrachtplaatjes. Wat extra koopkracht voor mensen met kinderen, zonder dat de huishoudens zonder kinderen profiteren? Dat kan geregeld worden, bijvoorbeeld via de kinderbijslag of de kinderopvangtoeslag. Inkomensondersteuning voor de laagste inkomens? Ook dat kan, bijvoorbeeld via de zorgtoeslag of huurtoeslag.

Toch komen de toeslagen niet altijd terecht bij de groepen op wie ze zijn gericht. Huishoudens moeten zelf toeslagen aanvragen, maar niet iedereen voor wie de toeslag bedoeld is, vraagt deze ook echt aan. Het niet-gebruik van toeslagen is tien procent. En naar schatting laten 250.000 huishoudens een volledige zorgtoeslag liggen (MinFin, 2020a).

Eenvoud

Het doel van eenvoud wordt niet gehaald. In een eenvoudig stelsel is het voor huishoudens makkelijk te achterhalen hoeveel werken oplevert, zodat zij met die informatie de voor hen optimale beslissing kunnen nemen. Ook weten huishoudens waar zij aan toe zijn, en komen ze niet voor verrassingen te staan.

Om te weten hoeveel een uur extra werken oplevert, zal een werkende als eerste kijken naar de belastingschijven in box 1. De eerste schijf is van toepassing op het belastbaar inkomen tot 73.031 euro, en heeft een tarief van 36,93 procent. Binnen die schijf draagt de werkende over elke extra verdiende euro dus 36,93 cent af. Voor het inkomen daarboven geldt de tweede schijf met een tarief van 49,50 procent. Daarnaast moet de werkgever ongeveer 17 procent aan premies betalen over het bruto-inkomen tot 59.706 euro. De werkgever draagt die premies af, maar zonder die premies had de werknemer een hoger inkomen kunnen uitonderhandelen.

Tot zover geen hele hoge percentages. Maar er zijn ook nog allerlei verschillende heffingskortingen en toeslagen waarvan de hoogte afhangt van het inkomen. Vanaf ongeveer het sociaal minimum neemt het recht op bijvoorbeeld zorgtoeslag en huurtoeslag af met elke euro extra salaris. Zo kan het zijn dat iemand bruto meer gaat verdienen, maar daarvoor ook minder toeslag ontvangt, en er dus netto weinig op vooruitgaat. Om dit te illustreren toont figuur 1a de afbouw met het inkomen van de heffingskortingen en toeslagen, waar een eenoudergezin in een sociale huurwoning recht op heeft – daar zijn er in Nederland 334.000 van (data: CBS).

Figuur 1b toont de resulterende marginale druk voor dit eenoudergezin, uitgaande van een huur van 520 euro. Die druk loopt op tot 90 procent bij een bruto-inkomen rond de 24.000 euro (hierbij hebben we de werkgeverslasten meegenomen en we hebben de kinderopvangtoeslag en de inkomensafhankelijke combinatiekorting achterwege gelaten, omdat het kabinet voornemens is deze per 2025 af te schaffen). Bovenop deze afbouw komen er nog toeslagen op gemeentelijk niveau. Die zullen hier buiten beschouwing blijven – evenals de verschillende aftrekposten in box 1 van het stelsel. Ook is het zo dat de tarieven veranderen wanneer de AOW-leeftijd wordt bereikt.

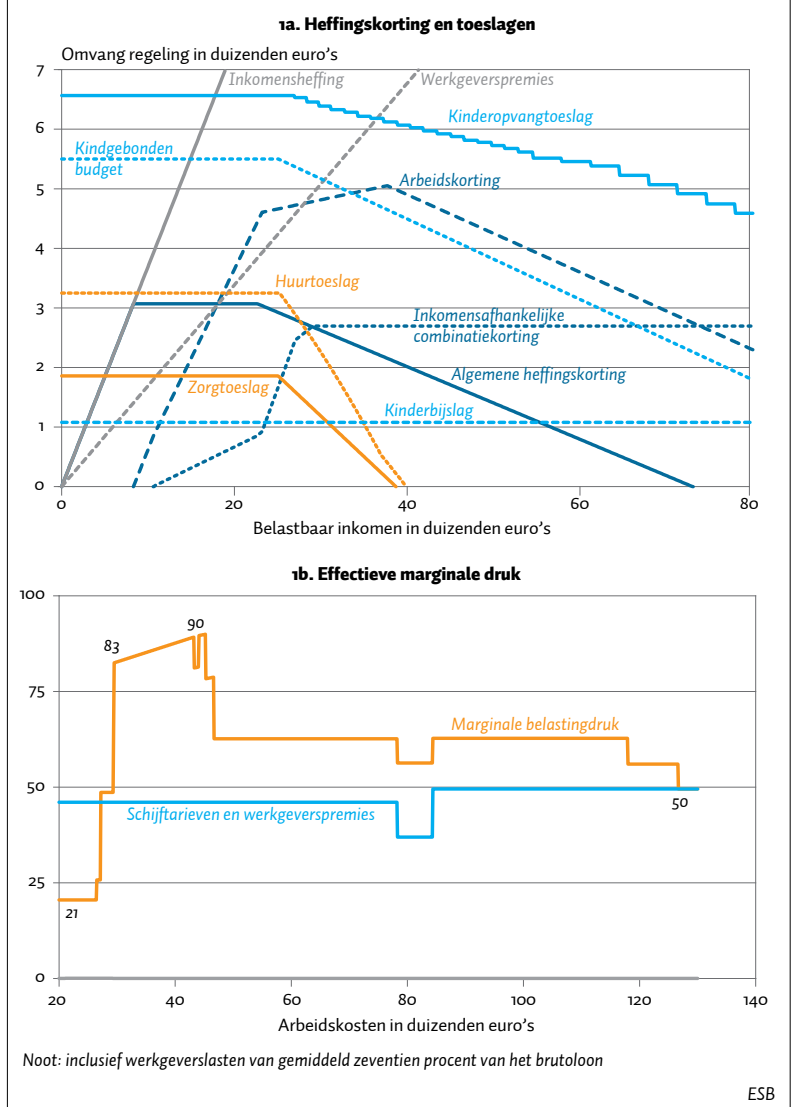
Rechtvaardigheid

Voor een rechtvaardige belastingheffing is het van belang dat de gemiddelde belastingdruk niet al te sterk verschilt tussen mensen met een vergelijkbare draagkracht. De gemiddelde belastingdruk verschilt echter sterk tussen huishoudens met een vergelijkbaar huishoudinkomen.

De grote verschillen in belastingdruk tussen huishoudens zijn mede het gevolg van de wens om de arbeidsparticipatie van minstverdieners te stimuleren. Tweeverdieners dragen als percentage van hun huishoudensinkomen gemiddeld minder belasting af dan alleenstaanden en alleenverdieners, een verschil dat op sommige punten kan oplopen tot tien procentpunt (figuur 2). De punten in de figuur laten bovendien zien dat er enorm veel variatie zit in hoeveel

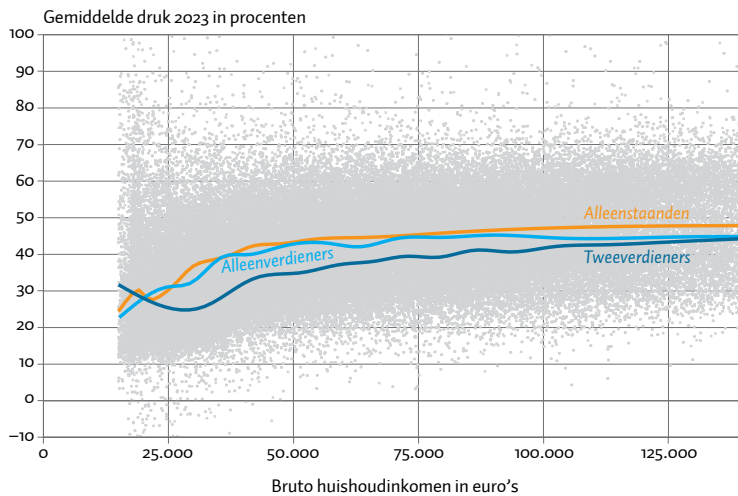
Belasting in 2023 voor een alleenstaande in loondienst met 520 euro huur en een kind

FIGUUR 1

Gemiddelde belastingdruk naar huishoudenstypen 2023

FIGUUR 2

Noot: In de berekening is bij de toeslagen ook rekening gehouden met de bijbehorende kosten, zoals huur en de kosten van het hebben van kinderen.

Bron: Tweede Kamer (2022) | ESB

belasting mensen betalen. Twee huishoudens met een vergelijkbaar huishoudensinkomen kunnen dus op hele andere belastingpercentages uitkomen.

Stimuleren van de werkgelegenheid

Het doel van het stimuleren van de werkgelegenheid wordt deels gehaald. We zien duidelijk terug dat de wetgever de arbeidsparticipatie van partners van hoofdkostwinners wil stimuleren. Zo worden er belastingen geheven op het individuele inkomen en niet op het gezinsniveau, en zijn de heffingskortingen niet meer overdraagbaar tussen partners, zodat het voor stellen voordelig is om allebei te gaan werken. Ook is er nu nog de inkomensafhankelijke combinatiekorting, specifiek voor alleenstaande ouders en de minstverdienende partner in een stel met jonge kinderen.

Een uur extra werken levert een stuk minder op voor alleenstaanden en alleenverdieners dan voor tweeverdieners. Vooral tussen het sociaal minimum en modaal komt de marginale druk van alleenstaanden en eenverdieners een stuk hoger uit dan die van tweeverdieners. Figuur 3 laat de gemiddelde marginale tarieven zien van huishoudens zonder kinderen, en figuur 4 die van huishoudens met kinderen.

Opvallend is dat de marginale tarieven van alleenstaanden en eenverdieners een hoge piek kennen rond een inkomen van 30.000 euro. Rond dit inkomen levert een extra euro bruto-inkomen de werkende slechts 30 cent op (bij een marginale druk van 70 procent). Bij gezinnen waarvan beide partners werken, is de marginale druk rond een inkomen van 30.000 euro veel lager. De marginale druk blijft bij die werkenden grotendeels onder de 60 procent.

Het is belangrijk om bij deze figuren te vermelden dat het, ondanks de splitsing in huishoudenssamenstelling, nog steeds gaat om gemiddeldes. In iedere groep zitten er bijvoorbeeld mensen die huurtoeslag ontvangen, een toeslag die afneemt met het inkomen – maar ook eigenwoningbezitters. En in individuele gevallen kan de marginale druk nog hoger of juist lager uitkomen.

Juist omdat het stelsel zo complex is, zou het overigens wel kunnen dat huishoudens minder reageren op een hoge marginale druk. Abeler en Jäger (2015) laten in een experiment zien dat mensen minder sterk reageren op nieuwe belastingen in een complex stelsel dan in een simpel stelsel. Chetty et al. (2013) laten zien dat het arbeidsaanbod alleen reageert op fiscale prikkels, zoals de arbeidskorting, als mensen zich van de korting bewust zijn.

Gevolgen

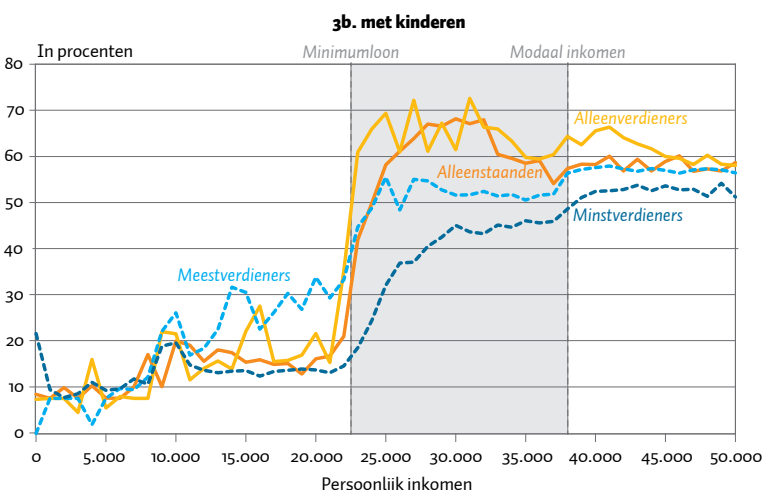
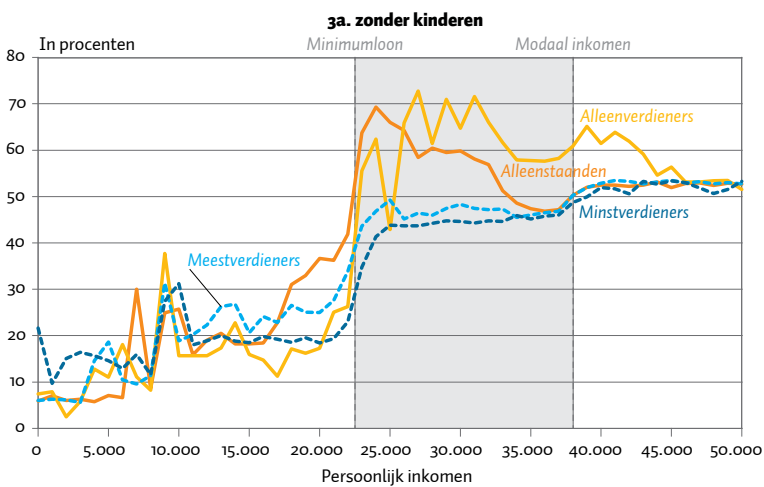
De gerichtheid lijkt het in dit huidige stelsel duidelijk te winnen van de doelen 'eenvoud', 'rechtvaardigheid' en 'werkgelegenheid'. Dat heeft gevolgen voor de maatschappij.

Ten eerste komt er in ons gerichte stelsel veel druk te liggen op huishoudens, omdat zij elke verandering in inkomen en huishoudensamenstelling op tijd moeten doorgeven. Anders bestaat er het risico op terugvordering. Jaarlijks komen er naar schatting 300.000 terugvorderingen van toeslagen in de fase van dwanginvordering (MinFin, 2020a).

Ook brengt het huidige stelsel hoge uitvoeringskosten met zich mee. Alleen al aan de uitvoering van de toeslagen werken er bij de Belastingdienst circa 1.500 voltijdmedewerkers, van wie 900 bij de Belastingdienst/Toeslagen en

Marginale tarieven van huishoudens

FIGUUR 3

Data: SZW | ESB

de rest bij de Belastingdienst ICT en inning. In 2015 waren de structurele jaarlijkse uitvoeringskosten van de toeslagen bij elkaar 242 miljoen euro (MinFin, 2019).

Mirrlees (1971) waarschuwt voor een te ingewikkeld belastingstelsel, dat voor het grotere publiek niet te doorgronden is. Het gevaar is dat het publieke debat dan alleen nog maar focust op de elementen die nog wél eenvoudig te begrijpen zijn, zoals de belastingstijven. Terwijl voor de koopkracht van huishoudens, en ook voor de overweging om meer of minder te werken, juist het gehele plaatje belangrijk is – inclusief alle heffingskortingen en toeslagen. En als politici een aanpassing van een specifieke regeling doorvoeren (bijvoorbeeld het verlagen van de arbeidskorting), doorzien burgers dat niet, en kunnen zij politici daar niet op afrekenen. Zo kon de politiek in 2012 redelijk onopgemerkt de algemene heffingskorting inkomensafhankelijk maken, wat in feite een belastingverhoging is (kader 1).

De grote verschillen in belastingdruk hebben tenslotte gevolgen voor de rechtvaardigheidsgevoelens van burgers. Mogelijk is er een rechtvaardiging voor het feit dat tweeverdieners minder belasting betalen dan alleenverdieners en alleenstaanden, bijvoorbeeld omdat de maatschappij tegelijkertijd veel waarde hecht aan gezinsvorming en aan emancipatie. Maar ook binnen dezelfde groep kan de betaalde belasting sterk afhangen van iemands situatie, zo blijkt uit figuur 2. Dat lijkt moeilijk te rechtvaardigen. Wat ons betreft is het hoog tijd om te beginnen met een fundamentele hervorming van het belastingstelsel dat wel voldoet aan de maatschappelijke wensen, zoals ook is opgeroepen in Cnossen en Jacobs (2019), Reiding et al. (2023) en in vele rapporten. Zelf doen wij een duit in het zakje met voorstellen voor een hervorming in deze *ESB* (Van Dijk en Van de Ven, 2023), en we onderbouwen die verder in Van Dijk en Van de Ven (2023).

Literatuur

- Abeler, J. en S. Jäger (2015) Complex tax incentives. *American Economic Journal: Economic Policy*, 7(3), 1–28.
- Bouman, M. (2022) Voer de voltijdbonus in, want onze arbeidsmarkt is kapotgenivelleerd. *Het Financieele Dagblad*, 21 oktober.
- Chetty, R., J.N. Friedman en E. Saez (2013) Using differences in knowledge across neighborhoods to uncover the impacts of the EITC on earnings. *The American Economic Review*, 103(7), 2683–2721.
- Cnossen en Jacobs (2019) *Ontwerp voor een beter belastingstelsel*. Amsterdam: ESB.
- Dijk, J.J. van, en Y. van de Ven (2023a) Zo komen we van de toeslagen en heffingskortingen af. *ESB*, 108(4821), 216–218.
- Dijk, J.J. van en Y. van de Ven (2023b) *Het einde van de toeslagen*. Instituut voor Publieke Economie. Te vinden op instituut-pe.nl.
- Heijn, J. en J. van Wensen (2022) Waarom vooral de fiscus profiteert van meer werken. *Elsevier Weekblad*, 78(37). Te vinden op ewmagazine.nl.
- Jongen, E. (2019) Een verkenning van een optimale inkomstenbelasting in Nederland. In: S. Cnossen en B. Jacobs (red.), *Ontwerp voor een beter belastingstelsel*. Amsterdam: ESB, p. 166–177.
- MinFin (2019) *Eenvoud of maatwerk: Uitrusten binnen het bestaande toeslagenstelsel*. IBO Toeslagen Deelonderzoek 1, 28 oktober. Te vinden op www.parlementairemonitor.nl.
- MinFin (2020a) *Eenvoud of maatwerk: Alternatieven voor het bestaande toeslagenstelsel*. IBO Toeslagen Deelonderzoek 2, 10 januari. Te vinden op www.parlementairemonitor.nl.
- MinFin (2020b) *De Nederlandse belastingmix: Bouwstenen voor een beter belastingstelsel*. Syntheserapport, april. Te vinden op www.rijksfinancien.nl.
- Mirrlees, J.A. (1971) An exploration in the theory of optimum income taxation. *The Review of Economic Studies*, 38(2), 175–208.
- Reiding, A., J. Timmerman en R. Nissen (2023) Pak belastingconstructies aan via groot onderhoud van huidig belastingstelsel. *ESB*. Te vinden op esb.nu.
- Tweede Kamer (1999) *Wet inkomstenbelasting 2001 (Belastingherziening 2001)*, Memorie van toelichting, 26727, nr. 202a. Te vinden op parlementairemonitor.nl.
- Tweede Kamer (2022) *Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voor het jaar 2023*. Kamerstuk 36 200 XV.

Een opvallende belastingverhoging in 2014

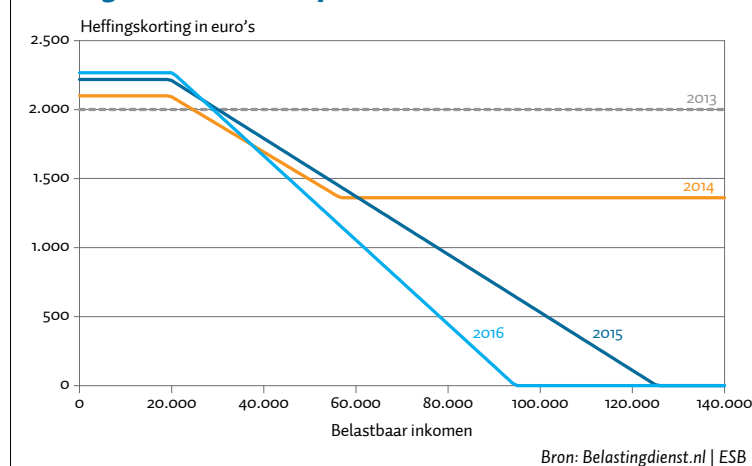
KADER 1

In 2014 gingen de belastingen voor werkenden omhoog, maar op een ondoorzichtige manier, mogelijk gemaakt door de complexiteit van het stelsel. Tot 2013 hadden alle werkenden recht op evenveel algemene heffingskorting. Maar in 2013 stemde een Kamermeerderheid voor het plan om de heffingskorting inkomensafhankelijk te maken. De korting werd afgebouwd vanaf het begin van de toenmalige tweede tariefschijf (in 2014: 19.645 euro) tot aan het einde van de derde tariefschijf

(in 2014: 56.531 euro). En vanaf 2015 werd de heffingskorting verder afgebouwd naar o vanaf de vierde schijf. Precies hetzelfde had bereikt kunnen worden met een verhoging van de tarieven in die schijven. Het verhogen van de belastingtarieven lag op dat moment echter gevoelig, onder meer omdat een coalitiepartij in haar verkiezingscampagne had beloofd de last voor werkenden te verlagen. Juist bij politiek gevoelige beslissingen is het echter belangrijk om transparant te zijn.

Verloop algemene heffingskorting in 2013 tot en met 2017

FIGUUR 4

Zo komen we van de toeslagen en heffingskortingen af

Burgers, beleidsmakers en de Belastingdienst zijn verstrikt in een complex web van toeslagen, heffingskortingen en aftrekposten. Gelukkig zijn de toeslagen en heffingskortingen te vervangen door één inkomensafhankelijke toelage en een uitbreiding van de belastingschijven. Een voorstel.

IN HET KORT

- De toeslagen en heffingskortingen worden afgeschaft en hun opbouwpaden in de belastingschijven en een toelage verwerkt.
- Werkenden krijgen hiermee inzicht in hun marginale druk. Ook verdwijnt het risico op onverwachte terugbetalingen.
- Het voorstel is nog niet budgetneutraal en minder makkelijk toe te snijden op de persoonlijke omstandigheden dan wat er nu is.

**JASPER
J. VAN DIJK**

Econoom bij het
Instituut voor
Publieke Economie
(IPE) en
De Onderbouwing

**YRLA
VAN DE VEN**

Vakredacteur bij ESB

Tegelijkertijd met dit artikel verscheen van dezelfde auteurs in ESB een probleem-analyse (Van de Ven en Van Dijk, 2023) en een volledig rapport op de website van IPE (Van Dijk en Van de Ven, 2023)

Door flink te snoeien in alle regelingen wordt het belastingstelsel minder complex. Dat is hard nodig, want de belastingen bestaan uit een web van toeslagen, heffingskortingen en aftrekposten, waar burgers, beleidsmakers en de Belastingdienst in verstrikt raken (Brandsema en Visser, 2023). Voor burgers is het bijvoorbeeld niet duidelijk wat de gevolgen zijn van meer of minder werken, en hoe sterk dit van iemands persoonlijke situatie afhankelijk is (Van de Ven en Van Dijk, 2023, in dit nummer).

In dit artikel doen wij daarom een voorstel om dit stelsel voor inkomsten uit werk (box 1) te vereenvoudigen. We schaffen alle toeslagen, de algemene heffingskorting en de arbeidskorting af. In plaats daarvan geeft de overheid ieder huishouden een vaste maandelijkse inkomensafhankelijke toelage op basis van het aantal kinderen en volwassenen. De hoogte van deze toelage berekenen we op basis van de huidige toeslagen. En alle inkomensafhankelijkheid op huishoudniveau verdwijnt.

Naast die inkomensafhankelijke toelage betalen mensen belasting over hun inkomsten uit arbeid aan de hand van een stelsel met belastingschijven. De marginale druk, die wordt veroorzaakt door de op- en afbouw van alle regelingen die we schrappen, verwerken we in deze belastingschijven. Alle inkomensafhankelijkheid komt daardoor terug op persoonsniveau. Dit voorstel en onze analyse wer-

ken we verder uit in een rapport dat tegelijkertijd met dit artikel verschijnt (Van Dijk en Van de Ven, 2023b).

Ons voorstel kan worden gezien als een gedachte-experiment, waarin wij het verband tussen de arbeidskosten van de werkgever en het geld dat de werknemer kan uitgeven eenvoudiger en begrijpelijker maken, maar tegelijkertijd de herverdelende werking van het huidige stelsel grotendeels intact te laten. Ter inspiratie hebben we veel eerdere voorstellen bekeken, zoals Koot en Gielen (2019) en Ministerie van Financiën (2020).

Het belangrijkste voordeel van dit hervormingsvoorstel is de administratieve vereenvoudiging: de overheid heeft namelijk veel minder informatie nodig om de nieuwe inkomensafhankelijke toelage uit te voeren. Aangezien ieder huishouden recht heeft op deze toelage is het niet meer nodig om de toelage aan te vragen, en verdwijnt ook de mogelijkheid dat deze later teruggevorderd zal worden. Nadeel van de hervorming is wel dat de overheid in de toekomst minder gemakkelijk de koopkracht van bepaalde typen huishoudens kan verbeteren, want alleen de belastingen op individuele inkomens zijn inkomensafhankelijk.

Het voorstel

Het voorstel is om de toeslagen, de algemene heffingskorting en de arbeidskorting te vervangen door één inkomensafhankelijke toelage per huishouden en een uitbreiding van het huidige schijvenstelsel. In het nieuwe schijvenstelsel kunnen de marginale tarieven van de alleenstaanden, de meest- en de minstverdienende partner verschillen.

Op basis van de bedragen en tarieven in 2023 komen we voor de hoogte van de inkomensafhankelijke maandelijkse toelage op de bedragen in tabel 1. En betaalt iedereen individueel belasting over het inkomen uit werk op basis van de belastingschijven in figuur 1.

We komen als volgt bij ons voorstel voor het belastingstelsel. De algemene heffingskorting en de arbeidskorting kunnen in de belastingschijven bijna volledig worden nagebootst. De belasting op werk kan verder worden versimpeld door de zorgtoeslag, de huurtoeslag, het kindgebonden budget en de kinderbijslag te vervangen door een eenvoudige inkomensafhankelijke toelage, waarvan de hoogte enkel wordt bepaald door de gezinssamenstelling.

De afbouw van de toeslagen in het huidige stelsel zorgt ervoor dat werkenden van een extra euro inkomen netto minder overhouden, en verhoogt dus de marginale druk.

Die marginale druk laten wij in ons voorstel terugkomen in een verhoging van de belastingschijven. Voor alleenstaanden is dit eenvoudig toe te passen. Bij stellen maken we onderscheid tussen de belastingschijven voor de meestverdienende partner en de minstverdienende partner.

We maken daarbij keuzes in de manier waarop de op- en afbouw van de toeslagen wordt verwerkt in de belastingschijven. We verwerken de op- en afbouw van de zorg- en huurtoeslag bij stellen alleen in de belastingschijven van de meestverdienende partner. De marginale druk in het huidige stelsel die wordt veroorzaakt door het kindgebonden budget, geldt natuurlijk niet voor mensen zonder kinderen. Voor de eenvoud maken we geen onderscheid tussen mensen met en zonder kinderen in de inkomensheffing, dus we verhogen de belastingschijven voor iedereen (alleenverdieners, meestverdieners en minstverdieners) met de helft van de marginale druk van het kindgebonden budget. Tot slot: de overheid schaft de kinderopvangtoeslag al af, dus daarmee zijn er dan geen losse toeslagen meer.

Wanneer we de op- en afbouwtrajecten van de heffingskortingen en toeslagen zoals beschreven in de belastingschijven verwerken, worden deze een stuk complexer (figuur 2). Deze complexiteit zat altijd al in het systeem, maar is nu zichtbaar en kan worden aangepakt. We zien gelijk een groot aantal korte stapjes. Als je deze weghaalt, kom je uit op een stelsel met acht schijven (figuur 1).

Herverdelingseffecten

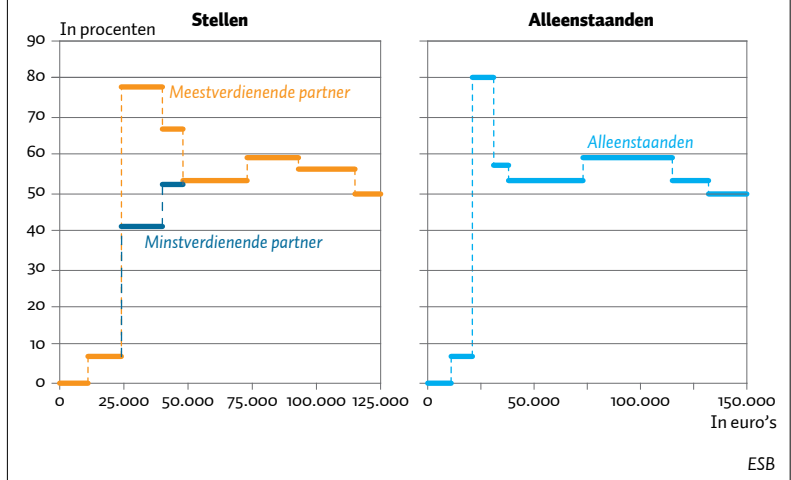
Ons voorstel blijft dicht bij de marginale druk in het huidige belastingstelsel. Toch ontkomen we door de voorgestelde versimpelingen niet aan een aantal herverdelingseffecten. Deze zijn in het algemeen groter voor stellen dan voor alleenstaanden. Dit komt doordat de toeslagen afhangen van het gezamenlijke inkomen, en we dit in het nieuwe stelsel proberen te benaderen vanuit de individuele tariefschijven.

Mensen met een laag inkomen en een koophuis gaan er – zonder aanvullende maatregelen – flink op vooruit. In het huidige stelsel hebben mensen die in een koophuis wonen geen recht op huurtoeslag. In het nieuwe stelsel krijgen ze wel de hogere toelage. Je kan deze aanpassing combineren met extra lasten voor huiseigenaren, om hun voordeel te compenseren. Hierbij kan er bijvoorbeeld gedacht worden aan een verhoging van het eigenwoningforfait (dit is het inkomen dat iemand ‘geniet’ vanuit zijn eigen huis, en wordt bij de belastingaangifte deels in mindering gebracht op de hypotheekrenteaftrek). Hier pleiten onder anderen Coen Teulings (2023) en Cnossen en Jacobs (2021) al langer voor, ook los van een aanpassing van de toeslagen.

Alleenstaande ouders gaan – zonder aanvullende compensatie – in ons voorstel erop achteruit. De huurtoeslag wordt langzamer afgebouwd voor meerpersoonshuishoudens dan voor eenpersoonshuishoudens. Dit is een van de redenen waarom de tariefschijven voor alleenstaanden en alleenverdieners in ons voorstel van elkaar verschillen. Een alleenstaande ouder wordt in het huidige systeem geacht een meerpersoonshuishouden te hebben, maar betaalt in het nieuwe stelsel de heffings tarieven van een alleenstaande. Dit kan in het nieuwe stelsel worden gecompenseerd

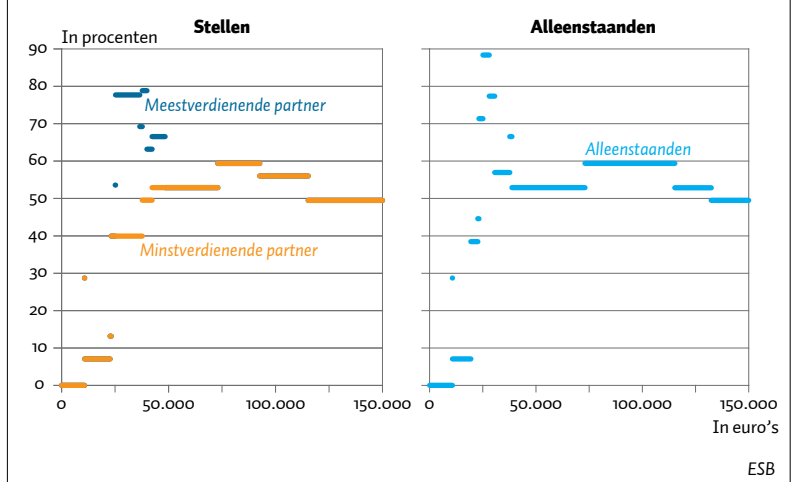
Voorstel voor herontwerp van de belastingschijven van werkenden in box 1

FIGUUR 1

Belastingschijven als alle heffingskortingen en toeslagen erin verwerkt zouden zijn

FIGUUR 2

Hoogte inkomensafhankelijke toelage

TABEL 1

Voor wie	Maandbedrag, in euro's
Toelage voor ieder huishouden	315,28
+ toelage per volwassene	110,31
+ toelage per kind tot en met 17 jaar	250,68
+ toelage alleenstaande ouders	320,66

ESB

door alle alleenstaande ouders een hogere toelage te geven, of door voor alleenstaanden de marginale tarieven deels te verlagen.

Het kabinet heeft in het coalitieakkoord aangekondigd om de huurtoeslag te bepalen op basis van een 'normhuur'. In ons voorbeeld sluiten we hierop aan door de hoogte van onze toelage mede vast te stellen op basis van de huurtoeslag bij een huur van 520 euro. De herverdelingseffecten hiervan hebben wij niet opnieuw geanalyseerd.

Tweeverdieners gaan er in dit specifieke voorbeeld op vooruit. Door het verschil in de tariefschijven tussen de

meestverdienende en de minstverdienende partner te verkleinen wordt het voordeel voor tweeverdieners kleiner ten opzichte van alleenstaanden en alleenverdieners.

Doordat de helft van de marginale druk die door het kindgebonden budget wordt veroorzaakt, wordt opgenomen in de belastingtarieven gaan alleenstaanden en stellen zonder kinderen door de afschaffing van het kindgebonden budget meer belasting betalen. Voor alleenstaanden en alleenverdieners met kinderen is dat juist het tegengestelde; zij gaan minder betalen. Omdat we de marginale druk in dit geval opnemen in de belastingtarieven van zowel de meestverdienende als de minstverdienende partner, neemt het voordeel voor stellen met kinderen af wanneer het inkomen van de minstverdienende partner toeneemt.

Meer dan belasting uit inkomen op werk

We hebben dit artikel geschreven vanuit het perspectief van belastingen en toeslagen voor werkenden (box 1). Het gaat niet over de inkomsten uit vermogen (box 2 en 3), erfenissen of schenkingen. Er zijn miljoenen mensen met een uitkering of een aanvullend pensioen die te maken krijgen met box 1. In 2018 haalde de overheid 21,3 procent van het bruto binnenlands product (bbp) op uit belastingen op werk, uitkering en pensioen – terwijl dat voor consumptie 10,8 procent en voor kapitaal 4,7 procent was (MinFin, 2020).

Voor mensen die recht hebben op de AOW en voor mensen met uitkeringen is er een vergelijkbaar ontwerp mogelijk als dat wat wij hebben gemaakt voor inkomen uit werk. Wel moet er dan rekening gehouden worden met de huidige belastingregels, die voor deze groepen anders zijn. Zo hebben ouderen geen recht op de arbeidskorting, krijgen ze wel een ouderenkorting, hebben ze reeds drie belastingsschijven, en betalen ze nu geen belasting over de AOW-uitkering. Mensen met een andere uitkering hebben ook geen recht op een arbeidskorting.

Wordt de arbeidskorting verwerkt in de belastingsschijven en gelden die voor iedereen, dan versimpelt het stelsel verder, maar bevoordeelt dit AOW'ers en andere uitkeringsgerechtigden. Dit kan deels worden gecompenseerd in de hoogte van de uitkeringen. Komen er daarentegen aparte schijven voor AOW'ers en uitkeringsgerechtigden, dan is het mogelijk om dichterbij het huidige stelsel te blijven, maar introduceer je wel meer complexiteit.

Daarnaast zijn er nog wat open eindjes bij het belasten van inkomen uit werk. De werkgeverspremies, aftrekposten, (alleenstaande-)ouderenkorting, de jonggehandicaptenkorting, en een aantal specifiekere (gemeentelijke) regelingen resteren nog.

Ten slotte zijn er buiten het belastingstelsel aanpassingen mogelijk om de afhankelijkheid van toeslagen voor een grote groep mensen veel kleiner maken – die daarom een waardevolle aanvulling zijn op een versimpeling van het stelsel. Denk aan een verhoging van het wettelijk minimumloon (Borstlap, 2023), en aan bevordering van betaalbaar wonen door directe subsidies of het verlagen van de nominale premie voor de Zorgverzekeringswet.

De belastingen voor werkenden verbeteren

In dit artikel schetsen wij een manier om het inkomen uit werk te belasten, en het voor werkenden transparanter te

maken wat hun besteedbare inkomen is – hoeveel belasting ze moeten betalen, en wat het effect is van een hoger uurloon of meer uren werk. In ons voorstel zijn de belastingsschijven grotendeels gelijk aan de marginale tarieven. Dit is niet alleen prettig voor de burger, maar ook voor politici en beleidsmakers. Het is daardoor veel duidelijker wat de inkomens- en herverdelingseffecten zijn wanneer een belastingsschijf of toelage wordt aangepast, zodat de discussie hier inhoudelijk over kan gaan.

Het gebruik van het nieuwe stelsel wordt voor burgers simpeler, en de risico's op onverwachte terugbetalingen zijn veel kleiner. Het verstrekken van de inkomensafhankelijke toelage is heel eenvoudig, de overheid heeft immers alle relevante informatie al in de basisregistratie persoonsgegevens. Daarnaast is er een grotere betrokkenheid van de werkgever, die bij ingrijpende veranderingen als extra poortwachter kan fungeren.

De voorgestelde versimpeling is een startpunt voor een verdere verbetering aan ons belastingstelsel, maar vereist wel een 'omdenken'. Een opvallend gevolg van ons voorstel is namelijk dat een manager die 200.000 euro per jaar verdient in dit nieuwe stelsel dezelfde toelage krijgt als een verpleegkundige die 20.000 euro per jaar verdient. Dit voelt oneerlijk aan, want de manager heeft dat geld helemaal niet nodig. Maar als we de belastingsschijven voor deze manager goed inrichten, dan houdt zij onder de streep net zo veel over als wanneer zij geen toelage had gekregen – én wordt ook haar belastingaangifte simpeler. Wanneer we dit onterechte gevoel van oneerlijkheid loslaten, kunnen we ontsnappen aan het doolhof van toeslagen met elk zijn eigen afbouw.

Uiteraard is ons voorstel een eerste aanzet. We willen met verschillende belanghebbenden in gesprek gaan om zo tot een aantal concrete varianten te komen – die dan rekenschap geven van de uitruil tussen complexiteit, herverdeling, prikkels voor arbeidsparticipatie en de belastinginkomsten, en die de Belastingdienst en het Centraal Planbureau uitdagen om deze varianten te onderzoeken.

Literatuur

- Berentsen, L. en M. Wolzak (2023) Volgend kabinet kan belasting hervormen als 'instagen' voor fiscus uitblijven. *Het Financieele Dagblad*, 21 februari.
- Borstlap, H. (2023) Nettolonen omhoog, toeslagen omlaag. *Het Financieele Dagblad*, 13 februari.
- Brandsema, L. en M. Visser (2023) Uitvoerders manen politiek Den Haag: 'Hou de regels simpel'. *De Telegraaf*, 8 januari.
- Centraal Planbureau (2018) *Beschouwing Centraal Economisch Plan 2018*. CPB, maart.
- Cnossen, S. en B. Jacobs (2021) Belast alle werkelijke vermogensopbrengsten, net als andere landen. *ESB*, 107(4807), 134–137.
- Dijk, J.J. van en Y. van de Ven (2023) *Het einde van de toeslagen*. Instituut voor Publieke Economie. Te vinden op instituut-pe.nl.
- Koot en Gielen (2019) Naar eenvoudigere inkomensafhankelijke regelingen. In: S. Cnossen en B. Jacobs (red.), *Ontwerp voor een beter belastingstelsel*. Amsterdam: ESB, 191–200.
- Ministerie van Financiën (2020) *Eenvoud of maatwerk: Alternatieven voor het bestaande toeslagenstelsel*. IBO Toeslagen Deelonderzoek.
- MinFin (2020) *De Nederlandse belastingmix: Bouwstenen voor een beter belastingstelsel*. Rapport Ministerie van Financiën, 1 mei. Te vinden op www.rijksfinancien.nl.
- Teulings, C. (2023) *Verwachtingen vermogensheffing zijn te hoog, pauzeknop is de enige uitweg*. Artikel op www.mejudice.nl, 24 februari.
- Ven, Y. van de, en J.J. van Dijk (2023) De belastingen op arbeid zijn complex, onrechtvaardig en belemmeren méér werken. *ESB*, 108(4821), 212–215.

Vereenvoudiging verslechtert afruil gelijkheid-doelmatigheid

Van Dijk en Van de Ven (2023, DV) laten in hun puike rapport *Het einde van de toeslagen* op indringende en heldere wijze zien hoe ingewikkeld het belasting- en toeslagenstelsel is geworden, en doen een radicaal vereenvoudigingsvoorstel. Alle toeslagen – de algemene heffingskorting en de arbeidskorting – worden afgeschaft. In plaats daarvan krijgt ieder huishouden een maandelijks inkomensafhankelijke toeslag op basis van het aantal kinderen en volwassenen. Het belastingstelsel wordt aangepast om de inkomenseffecten zo veel mogelijk binnen de perken te houden.

Het voorstel heeft echter een fundamenteel probleem: de afruil tussen doelmatigheid en rechtvaardigheid verslechtert. De kosten van herverdeling bedragen aan de marge al zo'n 40 à 50 cent voor de laatste herverdeelde euro (Jacobs, 2015), en die zullen met dit voorstel omhoog gaan.

In het voorstel van DV krijgen mensen met hoge inkomens ook een toeslag, terwijl zij dat in het huidige systeem niet krijgen. DV stellen voor om dit deels te ondervangen door de toeslag uit te faseren met het inkomen, via hogere marginale tarieven aan de onderkant.

In theorie kan het voorstel van DV neutraal uitpakken zolang het individuele inkomen exact samenvalt met het huishoudinkomen, zoals bij alleenstaanden en alleenverdieners. Wel is het dan nodig dat alleenstaanden en alleenverdieners een aparte tariefstructuur krijgen. Daar kiezen DV echter niet voor. Daarom gaat hun omzetting niet perfect werken. Óf de belastingtarieven moeten omhoog om te voorkomen dat de armste demografische groepen erop achteruit gaan. Dat zorgt voor grotere economische schade in de arbeidsmarkt. Óf de inkomensondersteuning zal voor de minst bedeedden afnemen.

Een veel groter probleem doet zich voor bij de 2,5 miljoen tweeverdienershuishoudens. Zij gaan bij DV allemaal een toeslag ontvangen, daar waar in het huidige stelsel alleen de armste tweeverdieners die krijgen. Doordat DV belastingen over het inkomen van het individu heffen, maar de bestaande toeslagen op het inkomen van het huishouden zijn gebaseerd, is het simpelweg onmogelijk om de inkomenseffecten van de omzetting te neutraliseren. De ongelijkheid tussen een- en tweeverdieners zal toenemen als de eenverdieners er niet op achteruitgaan. Om te voorkomen dat mensen aan de onderkant erop achteruitgaan, moeten wederom de belastingtarieven stijgen, aangezien alle tweeverdienershuishoudens een toeslag gaan ontvangen. Dat zorgt voor forse extra economische schade in de arbeidsmarkt.

Toegegeven, DV verkleinen deze nadelen iets door een aparte tariefstructuur in te voeren voor de eerste en tweede verdiener. Zo kan de gemiddelde belastingdruk van tweeverdieners worden verhoogd ten opzichte van eenverdieners. Maar die reparatie kan onmogelijk de afhankelijkheid repliceren van het huishoudinkomen in het

BAS JACOBS

Hoogleraar aan de
Vrije Universiteit Amsterdam

bestaande stelsel. Onvermijdelijk zal daarom de afruil tussen doelmatigheid en rechtvaardigheid verslechteren.

Bovendien zal een systeem met twee tariefstructuren binnen één huishouden leiden tot extra verstoringen. Er zullen prikkels ontstaan om het inkomen van degene met de hoogste marginale tarieven naar degene met de laagste tarieven over te hevelen, via gedragsaanpassingen of belastingarbitrage.

De inkomensafhankelijke toeslag van DV hangt ook niet langer af van het vermogen, zoals nu het geval is bij de zorg- en huurtoeslag en het kindgebonden budget. Alle vermogens ontvangen daarom de toeslag van DV. En ook dit verslechtert de afruil tussen doelmatigheid en rechtvaardigheid (Jacobs, 2022).

Met hun voorstel voor het loslaten van het huishoudinkomen in de belastingen en toeslagen komen DV in politiek vaarwater terecht. Traditionele partijen willen verdelende rechtvaardigheid vormgeven via het huishoudinkomen, omdat zij het gezin zien als de hoeksteen van de samenleving. Maar ook bij individualistische opvattingen van maatschappelijke welvaart is het huishoudinkomen een belangrijke maatstaf voor draagkracht. De overheid kan namelijk de overdrachten tussen partners binnen een huishouden niet waarnemen. Iemand met een bepaald inkomen en een partner met een hoog inkomen is vrijwel altijd beter af dan iemand met hetzelfde inkomen, maar met een partner die veel minder verdient. Het opgeven van huishoudinkomen in het herverdelingsbeleid is daarom niet alleen een *non-starter* voor partijen die willen opkomen voor traditionele huishoudens, maar ook voor partijen die verdelende rechtvaardigheid belangrijk vinden.

DV laten de afruil tussen rechtvaardigheid en doelmatigheid verslechteren. Dat is de prijs die ze moeten betalen om niet-gebruik van toeslagen te voorkomen en om de eenvoud te vergroten: ieder huishouden krijgt immers een toeslag die nooit hoeft te worden teruggevorderd.

Maar DV hadden het beter kunnen doen. Deze voordelen van vereenvoudiging kunnen ook worden bereikt door een inkomensafhankelijke toeslag te combineren met een vermogenstoets, en door een belastingstelsel in te voeren dat niet alleen afhankelijk is van individueel inkomen, maar ook van huishoudinkomen. Die informatie is beschikbaar. Iedereen, eerste of tweede verdiener, moet immers altijd belastingaangifte doen.

Literatuur

Dijk, J.J. van, en Y. van de Ven (2023) *Het einde van de toeslagen*. Instituut voor Publieke Economie, 12 april.

Jacobs, B. (2015) *De prijs van gelijkheid*. Derde, herziene druk. Amsterdam: Bert Bakker-Prometheus.

Jacobs, B. (2020) *Alternatieven voor het toeslagenstelsel*. Position Paper t.b.v. hoorzitting Tweede Kamer, 2 december. Te vinden op www.tweedekamer.nl.

Nederlandse beleggers desinvesteren uit wapens, ondanks hoge rendementen

In de jaren voorafgaand aan de Russische invasie in Oekraïne, hebben Nederlandse beleggers hun beleggingen in de wapenindustrie structureel afgebouwd. Nieuwe cijfers tonen aan dat deze trend zich in 2022 heeft doorgezet, tegen de internationale markt-beweging in.

MARTIJN BOERMANS
Econoom bij De Nederlandsche Bank

Na de Russische invasie van Oekraïne, op 24 februari 2022, zijn beleggingen in de wereldwijde wapenindustrie een *hot topic* geworden. NAVO-landen breiden hun investeringen fors uit, politici vragen private partijen om hun steentje bij te dragen, en op de aandelenbeurzen doen de wapenfabrikanten het uitstekend. Dat zorgt voor een dilemma voor sommige beleggers, want past het beleggen in wapens wel binnen een beleid van maatschappelijk verantwoord ondernemen?

De marktwaarde van beursgenoteerde wapenfabrikanten wereldwijd steeg met veertien procent in 2022 naar 1.132 miljard euro (figuur 1), terwijl de wereldwijde aandelenindex *MSCI World* omgerekend in euro's zo'n vijftien procent verloor. Daarmee brak de marktomvang van de wapenindustrie in 2022 een record: dit kwam eind oktober 2022, na een forse maandstijging, zelfs even boven de 1.200 miljard euro uit. De gezamenlijke waarde van de wapenfabrikanten is nu bijna verdubbeld, sinds het dal van begin 2019.

Nederlandse desinvesteringen

De wapenindustrie is dus 'booming business'. Desalniettemin stappen Nederlandse beleggers niet in. Tot 2022 bouwden zij hun beleggingen in de wapenindustrie structureel af (Boermans, 2022), en figuur 1 toont aan dat deze trend zich in 2022 heeft voortgezet – ondanks de hoge rendementen op beursgenoteerde aandelen van de wereldwijde wapenfabrikanten, en de maatschappelijke discussie over de oorlog in Oekraïne. Zo verkochten beleggers in 2022 netto voor 150 miljoen euro aan aandelen, en voor 70 miljoen aan schuldpapier. De grote koerswinsten op deze aandelen konden dit verschil niet goedmaken.

De totale beleggingen in de wapenindustrie namen af tot 1,26 miljard euro – het laagste niveau sinds begin van de 'meting' in 2009. Op het hoogtepunt in 2016 was dat nog 4,7 miljard euro. Deze afbouw van de wapenindustrie komt met name door de *divestment*-strategie van de pensioenfondsen. De aandelenbeleggingen in wapens, voornamelijk in Amerikaanse bedrijven, vormen nu slechts 0,1 procent van de totale Nederlandse directe beleggingen in beursgenoteerde aandelen. Dat was in 2014 0,7 procent.

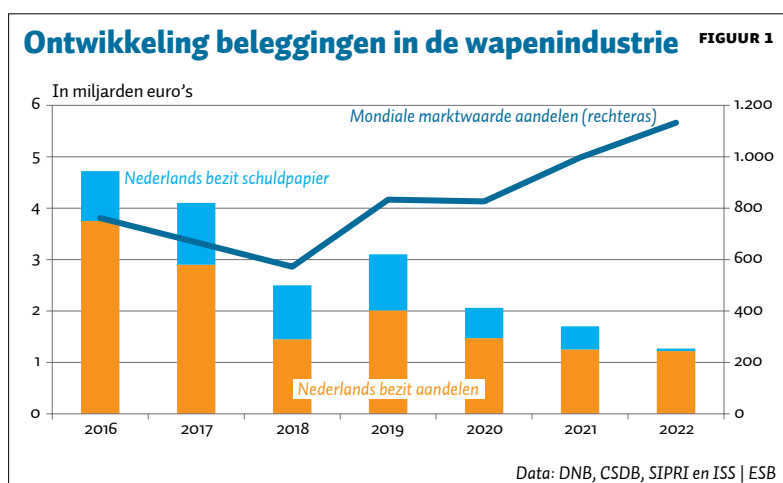
Tijdelijke opleving in maart

Opvallend is overigens dat Nederlandse beleggers in maart 2022 wel even wat méér investeerden in de beursgenoteerde wapenfabrikanten. Terwijl er in de twee jaar voor de invasie gemiddeld per maand voor 30 miljoen euro van de hand ging, werd er in maart juist voor 75 miljoen euro netto aangekocht. Vooral beleggingsfondsen en huishoudens investeerden die maand relatief sterk in de wapenindustrie. Deze posities werden in de daarop volgende maanden van 2022 echter met koerswinst verkocht; bovenop de verdere trendmatige afbouw van de portefeuille.

Verder hebben Nederlandse pensioenfondsen in het laatste kwartaal van 2022 voor 250 miljoen aan netto-aankopen gedaan bij beursgenoteerde wapenfabrikanten. Voorlopig lijkt de conclusie echter dat Nederlandse beleggers naar aanleiding van de Russische invasie in Oekraïne hun beleggingsbeleid om in de wapenindustrie te investeren nauwelijks hebben aangepast.

Literatuur

Boermans, M.A. (2022) Nederlandse beleggingen in wapenindustrie fors afgenomen. ESB, 107(4815), 526.

Tekort aan technici voor de energietransitie vergt prioritering in investeringen

Arbeidsmarktknelpunten nu en in de komende jaren nopen tot een efficiënte omgang met de wél beschikbare arbeidscapaciteit, om de gewenste investeringen in de energietransitie zo snel mogelijk te kunnen realiseren.

IN HET KORT

- Voor alle typen energietransitie-investeringen zijn er arbeidskrachten uit dezelfde knelpuntberoepen nodig.
- Investeringsvoorwaarden voor een beperkte extra arbeidsinzet nodig is, zouden kunnen worden geprioriteerd.
- Voor het halen van de klimaatdoelen is ook het aanpakken van de arbeidsmarktknelpunten noodzakelijk.

ANET WETERINGS

Senior onderzoeker bij het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en bijzonder hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Groningen

JESSIE BAKENS

Senior onderzoeker bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA)

MARK THISSEN

Senior onderzoeker bij het PBL

SACHA DEN NIJS

Promovendus aan de Vrije Universiteit van Amsterdam

OLGA

IVANOVA

Senior onderzoeker bij het PBL

NICO PESTEL

Universitair hoofddocent bij het ROA

De ROA-onderzoekers hebben voor dit onderzoek subsidie ontvangen van het Nederlands Regieorgaan Onderwijs- en Onderzoek (NRO; 405-17-900)

Om de opwarming van de aarde te beperken, is er een verschuiving nodig van energieproductie en energiegebruik op basis van hoofdzakelijk fossiele brandstoffen naar de hernieuwbare energiebronnen. Deze energietransitie vergt uiteenlopende investeringen bij bedrijven, huishoudens en de overheid, zoals de aanleg van zonne- en windmolenparken, de isolatie van woningen, het plaatsen van energiezuinige installaties en apparatuur, en het overgaan op elektrisch vervoer. Voor al die investeringen moeten er mensen zijn die de benodigde werkzaamheden uitvoeren.

Recent onderzoek van PBL en ROA (Weterings et al., 2022) laat zien dat hierdoor in de komende vijf jaar vooral de vraag naar ambachtslieden en technici zal stijgen, terwijl met name voor technici het verwachte tekort in die jaren – zonder extra investeringen in de energietransitie – al groot is. Figuur 1 zet de verwachte knelpunten tot 2026 zonder investeringen af tegen de verwachte extra arbeidsvraag tot 2026, als gevolg van additionele investeringen in de energietransitie.

Gezien het verwachte tekort aan werkkenden met de benodigde vaardigheden, en het vooruitzicht dat (om-)scholing van jongeren en andere werkkenden minimaal vijf jaar duurt, kan het efficiënt zijn om de mix en de volgorde van de verschillende typen investeringen in de energietransitie

af te stemmen op de hoeveelheid en het type van werkkenden dat de komende jaren wél beschikbaar is. Investeringsvoorwaarden die in grote mate afhankelijk zijn van arbeidskrachten waaraan men een groot tekort verwacht, kunnen dan worden uitgesteld, zodat andere investeringen wel al op korte termijn kunnen worden gerealiseerd.

Prioritering in investeringen op basis van arbeidsbehoefte is echter alleen zinvol als er niet voor elke investering dezelfde technici of andere specialisten in dezelfde mate nodig zijn. In dit artikel bekijken we daarom of er grote verschillen zijn in het type en aantal arbeidskrachten dat er nodig is voor de verschillende investeringen die bijdragen aan de energietransitie.

Methode

Er zijn vele technologieën waarin er kan worden geïnvesteerd ten behoeve van de reductie van het gebruik van fossiele energiebronnen. Elke van deze technologieën legt ook een beslag op de beschikbare arbeidscapaciteit.

Niet elke technologie is echter even geschikt binnen de Nederlandse context, en ook de technische haalbaarheid varieert. Daarom sluiten we voor de selectie van de investeringscategorieën aan bij de door Kalavasta en Berenschot (2021) gemaakte inschatting van welke investeringen er tot 2030 technisch gezien mogelijk zijn. In lijn met die studie laten we investeringen in kernenergie en waterstof buiten beschouwing, omdat de haalbaarheid voor 2030 daarvan onzeker is. Dit resulteert in de tien investeringscategorieën die staan vermeld in tabel 1.

Per investeringscategorie hebben we eerst ingeschat in welke bedrijfstakken de vraag naar goederen en diensten, en daarmee de vraag naar arbeid, zal toenemen als gevolg van een investering in de energietransitie. De bedrijfstakken die goederen en diensten leveren voor het aanleggen van wind- of zonneparken en alle andere typen van investeringen zijn in kaart gebracht via de zeer gedetailleerde investeringsmatrix voor Japan (e-Stat, 2022), aangevuld met inschattingen in wetenschappelijke studies naar investeringen in de

energietransitie (Garret-Peltier, 2017; Pollin et al., 2015).

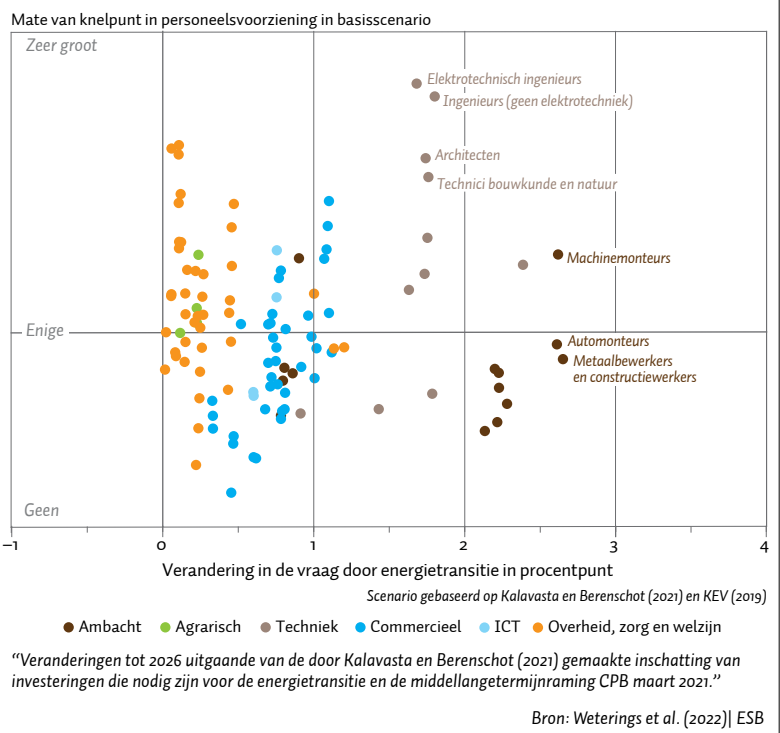
Een deel van de voor de investeringen benodigde goederen zal buiten Nederland worden geproduceerd, en zal dus niet leiden tot meer arbeidsvraag in Nederland. Zo zijn veel auto's en andere wegvoertuigen die in Nederland worden gekocht in het buitenland geproduceerd. Daarom is er voor alle goederen bepaald welk aandeel naar verwachting in Nederland wordt geproduceerd, en welk aandeel er wordt geïmporteerd. Deze splitsing is gebaseerd op gegevens uit de internationale handelsdatabase BACI en de productiedatabase PRODCOM.

Door de investeringen in de energietransitie zal niet alleen de productie toenemen in de direct betrokken bedrijfstakken, maar ook in de daaraan toeleverende bedrijfstakken. Met behulp van de multiregionale input-outputanalyse (Thissen et al., 2019) is er per investeringscategorie ingeschat wat de toeleverende bedrijfstakken zijn. Op basis van de verhouding tussen productie en werkgelegenheid per sector in 2019, zoals vermeld in de nationale rekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), is vervolgens berekend hoe de geschatte productietoename in al die bedrijfstakken zich vertaalt in een stijging van de vraag naar arbeid.

De toename in de vraag naar arbeid per bedrijfstak is vertaald naar de vraag naar arbeid per beroepsgroep, op basis van de beroepsamenstelling van bedrijfstakken die is vastgesteld met gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking van het CBS (Bakens et al., 2021). In de enquête wordt bij een representatieve steekproef van de Nederlandse beroepsbevolking gevraagd in welke bedrijfstak men werkt, en het beroep dat men uitoefent. Zo is achterhaald vanuit welke

Verandering in verwachte arbeidsmarkt-knelpunten bij energietransitie tot 2026

FIGUUR 1

beroepsgroepen er hoeveel inzet nodig is om de als gevolg van de energietransitie gestegen productie in elke bedrijfstak tot stand te brengen. We onderscheiden in totaal 62 bedrijfstakken en 114 beroepsgroepen.

Overlap in benodigde typen arbeidskrachten

TABEL 1

a. Sectoren	2	3	4	5	6	7	9	9	10
Energiebesparing aardolieraffinage	0,29	0,69	0,56	0,62	0,81	0,51	0,70	0,62	0,70
Mobiliteit: wegvervoer		0,24	0,18	0,26	0,19	0,19	0,17	0,23	0,18
Energiebesparing industrie			0,79	0,73	0,56	0,74	0,58	0,78	0,55
Landbouw: geothermie				0,73	0,70	0,23	0,84	0,72	0,77
Energienetwerken					0,58	0,54	0,67	0,98	0,78
Overige hernieuwbare energiebronnen						0,17	0,95	0,55	0,91
Landbouw: warmtepompen							0,13	0,64	0,13
Windenergie								0,63	0,92
Gebouwde omgeving									0,73

b. Beroepen	2	3	4	5	6	7	9	9	10
Energiebesparing aardolieraffinage	0,84	0,87	0,81	0,86	0,92	0,85	0,89	0,84	0,91
Mobiliteit: wegvervoer		0,78	0,71	0,82	0,70	0,83	0,68	0,81	0,71
Energiebesparing industrie			0,95	0,94	0,76	0,94	0,79	0,95	0,85
Landbouw: geothermie				0,94	0,77	0,83	0,85	0,94	0,87
Energienetwerken					0,77	0,92	0,82	1,00	0,88
Overige hernieuwbare energiebronnen						0,68	0,98	0,75	0,97
Landbouw: warmtepompen							0,68	0,92	0,76
Windenergie								0,81	0,98
Gebouwde omgeving									0,87

c. Knelpuntberoepen	2	3	4	5	6	7	9	9	10
Energiebesparing aardolieraffinage	0,91	0,92	0,90	0,91	0,94	0,91	0,92	0,88	0,93
Mobiliteit: wegvervoer		0,91	0,90	0,92	0,86	0,93	0,87	0,91	0,87
Energiebesparing industrie			0,98	0,92	0,91	0,96	0,91	0,93	0,92
Landbouw: geothermie				0,93	0,93	0,91	0,95	0,94	0,96
Energienetwerken					0,88	0,93	0,90	1,00	0,95
Overige hernieuwbare energiebronnen						0,83	0,99	0,86	0,98
Landbouw: warmtepompen							0,82	0,94	0,86
Windenergie								0,89	0,99
Gebouwde omgeving									0,94

- 1 = Energiebesparing aardolieraffinage
- 2 = Elektrisch wegvervoer
- 3 = Energiebesparing industrie
- 4 = Warmteproductie landbouw: geothermie
- 5 = Energienetwerken (inclusief laadpalen)
- 6 = Overige hernieuwbare energiebronnen
- 7 = Warmteproductie landbouw: warmtepompen
- 8 = Windenergie
- 9 = Gebouwde omgeving
- 10 = Zonne-energie

Data: CBS | ESB

We kijken voor elk van de tien investeringscategoriën naar hoeveel en wat voor typen arbeidskrachten er nodig zijn, als daarin één miljoen euro wordt geïnvesteerd. Dit maakt het mogelijk om de arbeidsbehoefte tussen de investeringscategoriën te vergelijken.

Per investeringscategorië is vervolgens vastgesteld hoeveel arbeidskrachten er nodig zijn uit elk van de 62 bedrijfstakken, uit elk van de 114 beroepsgroepen, en daarbinnen uit elk van de 46 knelpuntberoepen (de beroepen weergegeven in het kwadrant rechtsboven in figuur 1).

De mate waarin de verdeling van de arbeidsbehoefte over de bedrijfstakken, beroepen en knelpuntberoepen overeenkomt tussen de investeringscategoriën, is berekend met de cosinusgelijkenis. Deze heeft een waarde van 1 als de arbeidsverdelingen in twee investeringscategoriën volledig gelijk zijn aan elkaar, en een waarde van 0 als er geen enkele overlap is.

Weinig overlap tussen bedrijfstakken

In tabel 1a is te zien dat het tussen de meeste investeringscategoriën varieert vanuit welke bedrijfstakken er arbeidskrachten nodig zijn. Er zijn weliswaar enkele investeringscategoriën met een bijna perfecte overlap – zoals ‘energienetwerken’ en de ‘gebouwde omgeving’ – die beide vooral inzet vergen vanuit de bouw en machine-industrie, maar in de meeste gevallen is de cosinusgelijkenis laag, en zijn er dus grote verschillen in de arbeidsbehoefte per bedrijfstak.

Vooral de arbeidsbehoefte voor investeringen in ‘elektrisch wegvervoer’ wijkt af van die van de andere investeringscategoriën. Dit is de enige investeringscategorië waarvoor er arbeidsinzet uit de auto-industrie nodig is. Ook is er weinig overlap in de bedrijfstakken waarbij er arbeid nodig is voor investeringen in ‘warmteproductie landbouw: warmtepompen’, ‘windenergie’ en ‘zonne-energie’.

Dat er voor veel investeringscategoriën arbeidskrachten uit andere typen bedrijfstakken nodig zijn, lijkt te suggereren dat prioritering in investeringen op basis van het benodigde type arbeidskrachten een optie is om de belemmerende werking van arbeidsmarkttekorten op het realiseren van de energietransitie in de komende jaren te beperken.

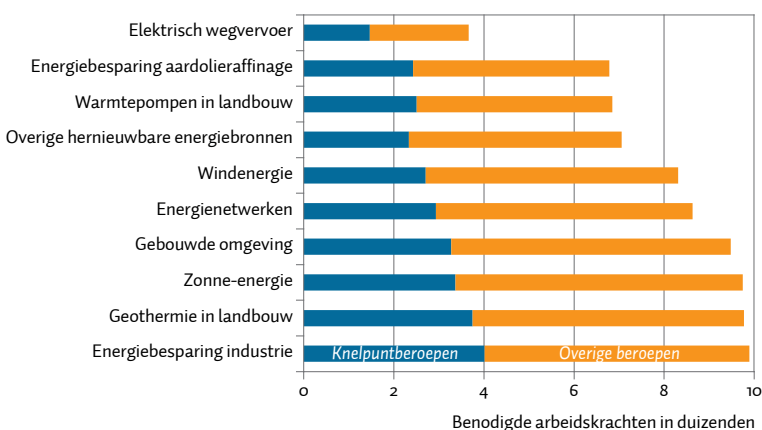
Meer overlap tussen beroepen

Toch geeft de analyse op basis van bedrijfstakken een vertekend beeld, aangezien de beroepssamenstellingen van de verschillende bedrijfstakken die betrokken zijn bij de investeringen in de energietransitie wel sterk overeen blijken te komen. De veel hogere waarden voor de cosinusgelijkenis op beroepsniveau (tabel 1b) laten zien dat op beroepsniveau de arbeidsbehoefte vanuit de verschillende investeringscategoriën veel meer overlapt dan op bedrijfstakniveau, zelfs voor de investeringen in ‘elektrisch wegvervoer’.

Hoewel het dus verschilt vanuit welke bedrijfstakken arbeidskrachten nodig zijn bij elk van de investeringscategoriën, zijn er wel veelal arbeidskrachten met hetzelfde beroep nodig. Zo is voor elke investeringscategorië behoefte aan ingenieurs en software- en applicatieontwikkelaars. Alleen kijken naar de betrokken bedrijfstakken geeft dus

Aantal benodigde arbeidskrachten in Nederland (per één miljoen euro investering)

FIGUUR 2

Data: CBS | ESB

een vertekend beeld van de overlap in arbeidsbehoefte, omdat cruciale beroepen in meerdere bedrijfstakken een belangrijke rol spelen. Als we de meer generieke beroepen, zoals administratief personeel of ICT'ers, buiten beschouwing laten, dan daalt de overlap in benodigde arbeidskrachten per beroep wel iets, maar deze blijft nog altijd groot.

Als we alleen de overlap in arbeidsbehoefte voor de 46 knelpuntberoepen bekijken (tabel 1c), is deze zelfs nog groter dan voor alle beroepen. Dit betekent dat voor alle investeringscategorieën er niet alleen behoefte is aan arbeidskrachten uit knelpuntberoepen, maar ook nog uit veelal dezelfde knelpuntberoepen.

Hoeveelheid benodigde arbeid verschilt

De realisatie van de gewenste investeringen in de energietransitie hangt in de komende jaren mede af van hoeveelheid arbeidskrachten er nodig zijn. Daarom vergelijken we in figuur 2 het aantal benodigde arbeidskrachten per investeringscategorie, waarbij we wederom uitgaan van een investering van één miljoen euro per categorie.

De totale hoeveelheid benodigde arbeidskrachten verschilt sterk tussen de investeringscategorieën. Deze is het laagst voor investeringen in 'elektrisch wegvervoer'. Dat is niet verrassend, omdat we veronderstellen dat een groot deel van de productie van elektrische auto's niet in Nederland zal gebeuren, en mogelijke knelpunten op buitenlandse arbeidsmarkten laten wij buiten beschouwing.

Ook als we enkel kijken naar arbeidskrachten uit knelpuntberoepen, dan blijft de relatieve arbeidsintensiteit ongeveer hetzelfde als bij alle beroepen bij elkaar genomen. Ook voor knelpuntberoepen is de benodigde arbeidsinzet het hoogst voor investeringen in 'energiebesparing industrie' (41 procent van de arbeidsinzet voor die investering), en het laagst voor investeringen in 'elektrisch wegvervoer' (25 procent).

Conclusie

De grote overeenkomsten in de benodigde arbeidskrachten voor investeringen die nodig zijn om de energietransitie te realiseren, beperken de mogelijkheden om in de komende jaren via prioritering in investeringen de belemmerende werking van tekorten op de arbeidsmarkt te omzeilen. Hoewel prioritering gebaseerd op de benodigde hoeveelheid arbeid per investering in principe zinvol kan zijn, is dit in de praktijk slechts beperkt mogelijk. Ongeacht welk type investering als eerste wordt uitgevoerd, is er altijd inzet nodig vanuit veelal dezelfde knelpuntberoepen.

Door de verschillen tussen de arbeidsvraag in investeringscategorieën, in totaal en vanuit knelpuntberoepen, is het wel mogelijk om eerst de investeringen uit te voeren waarvoor de minste arbeidskrachten nodig zijn. Er kunnen dan eerder investeringen worden afgerond dan wanneer alle investeringen tegelijk worden uitgevoerd. In het laatste geval concurreren de verschillende soorten investeringen immers met elkaar om de al zeer schaarse arbeidskrachten, waardoor alle typen investeringen worden vertraagd. Door voorrang te geven aan de minst arbeidsintensieve investeringen kunnen in een bepaalde periode zo veel mogelijk de voor de energietransitie benodigde investeringen gerealiseerd worden. Dit is een optie als het van belang wordt

geacht om zo snel mogelijk de uitstoot van broeikasgassen te verminderen.

Is het doel echter om zo veel mogelijk van de broeikasgassenuitstoot in een bepaalde periode te reduceren – zoals de doelstelling is van het huidige kabinet om een reductie van ten minste 55 procent uitstoot in 2030 ten opzichte van 1990 te behalen – dan is er meer informatie nodig dan alleen de arbeidsintensiteit per één miljoen euro investering. Het kan immers per investeringscategorie variëren hoeveel deze bijdraagt aan de reductie in uitstoot van broeikasgassen. Voor deze vorm van prioritering is er daarom ook informatie nodig over hoeveel en op welke termijn een investering resulteert in een reductie van broeikasgassenuitstoot.

Naast verschillen in arbeidsbehoefte zijn er uiteraard andere factoren relevant bij de afweging welke investeringen eerst te doen en welke later. Zo is er sprake van een technologische samenhang tussen sommige van de investeringscategorieën die wij onderscheiden. De aanleg van energienetwerken is bijvoorbeeld een voorwaarde om de energie die wordt opgewekt op windmolen- en zonneparken ook te kunnen distribueren. Maar ook verwachtingen over wie er vooral profiteert van de investeringen, wie de kosten draagt en in welke mate de investeringen geaccepteerd worden, spelen een rol.

Prioritering in investeringen is van belang voor het omgaan met arbeidstekorten op de korte termijn. Maar om op de lange termijn alle investeringen te realiseren die nodig zijn om de klimaatdoelen tijdig te behalen, moet nu al worden gestart met acties die eraan bijdragen dat er in de toekomst voldoende geschikte arbeidskrachten zijn die ook aan de slag gaan in de knelpuntberoepen. Het gaat dan niet alleen om opleiden en omscholen, maar ook om procesinnovatie, zodat de behoefte aan arbeidskrachten wordt verkleind, of om aanpassingen in arbeidsomstandigheden die het voor technici aantrekkelijker maken om ook in de techniek te gaan werken (Heyma et al., 2022).

Literatuur

- Bakens, J., I. Bijlsma, S. Dijkman en D. Fouarge (2021) *Methodiek arbeidsmarktprognoses en -indicatoren 2021–2026*. ROA Technical Report, ROA-TR-2021/6.
- e-Stat (2022) *Input-output tables for Japan* (2015). Te vinden op www.e-stat.go.jp.
- Garrett-Peltier, H. (2017) Green versus brown: Comparing the employment impacts of energy efficiency, renewable energy, and fossil fuels using an input-output model. *Economic Modelling*, 61, 439–447.
- Heyma, A., J. van Kesteren, J. Bakens et al. (2022) *Arbeidsmarkt krapte technici: Ontwikkelingen, verklaringen, en handelingsperspectieven*. SEO-rapport 2022-82.
- Kalavasta en Berenschot (2021) *Een essay over de financiering van de Energietransitie tussen 2020 en 2050*. Rapport Kalavasta en Berenschot, 12 februari. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- KEV (2019) *Klimaat- en Energieverkenning 2019*. Te vinden op www.pbl.nl.
- Pollin, R., H. Garrett-Peltier, J. Heintz en S. Chakraborty (2015) *Global green growth: Clean energy industrial investments and expanding job opportunities*. United Nations, Industrial Development Organization (UNIDO) en Global Green Growth Institute (GGGI). Te vinden op gggi.org.
- Thissen, M., O. Ivanova, G. Mandras en T. Husby (2019) *European NUTS 2 regions: construction of interregional trade-linked Supply and Use tables with consistent transport flows*. JRC Working Papers on Territorial Modelling and Analysis, JRC115439. Te vinden op joint-research-centre.ec.europa.eu.
- Weterings, A., J. Bakens, O. Ivanova et al. (2022) *Inzicht in arbeidsmarkt-knelpunten voor de uitvoering van het klimaatbeleid: Opzet en uitkomsten van het PBL-ROA-model*. PBL-publicatienummer 4931.

Prijs anticonceptie remt gebruik en dat benadeelt vrouw én maatschappij

Al jaren is er politiek getouwtrek over de vraag of de anticonceptiepil gratis moet worden verstrekt aan vrouwen. In die discussie lijkt er te weinig aandacht te zijn voor de hoge maatschappelijke kosten van een (kleine) prijsdrempel.

IN HET KORT

- Vrouwen verminderen hun gebruik en kiezen voor minder effectieve alternatieven zodra ze moeten betalen voor anticonceptie.
- Een prijs op anticonceptie zorgt voor meer ongeplande zwangerschappen, wat zowel vrouwen als hun kinderen schaadt.
- De maatschappijbrede voordelen van het gratis verstrekken van anticonceptie reiken veel verder dan de kosten ervan.

WENDY JANSSENS

Hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU)

NADINE KETEL

Universitair docent aan de VU

ESMÉE ZWIERS

Universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam

Dit artikel is gebaseerd op een literatuuronderzoek dat is uitgevoerd in opdracht van Bureau Clara Wichmann

Het wel of niet vergoeden van anticonceptie in het basispakket van de zorgverzekering is een beslissing die de politiek al jarenlang bezighoudt. Na de introductie van de pil in Nederland werd het anticonceptiemiddel in 1972 opgenomen in het ziekenfonds. In 2004 werd de pil uit het basispakket gehaald, omdat de verantwoordelijkheid voor het voorkomen van ongewenste zwangerschappen volgens het kabinet bij de burgers lag; en ook zouden vrouwen – door de lage kosten van de pil – deze zelf wel kunnen betalen. In 2008 werd de pil toch weer opgenomen in het basispakket, maar dit was van korte duur. Vanwege bezuinigen op de zorguitgaven en het ‘gebrek aan een medische noodzaak’ werd de pil in 2011 weer geschrapt uit het basispakket voor vrouwen vanaf 21 jaar (Het Parool, 2021; NOS, 2021).

Nog altijd staat het vergoeden van anticonceptie ter discussie. In juli 2019 werd er een voorstel van Lilianne Ploumen om anticonceptie op te nemen in het basispakket van de zorgverzekering verworpen door de Tweede Kamer, ondanks de 50.000 verzamelde handtekeningen ter ondersteuning ervan. Bureau Clara Wichmann heeft vervolgens een rechtszaak aangespannen tegen de staat, met als voornaamste argument dat deze weigering leidt tot ongelijke behandeling van mannen en vrouwen. Het hoger beroep in deze zaak komt voor op 19 juni 2023.

In dit artikel laten wij op basis van economische literatuur zien dat de kosten van anticonceptie het gebruik ervan

nadelig beïnvloeden, ondanks dat ze misschien laag lijken. Deze beperkte toegang heeft negatieve gevolgen die voornamelijk door vrouwen worden gedragen, terwijl de baten van geboortepanning maatschappij-breed zijn.

Prijseffecten anticonceptie

Momenteel is anticonceptie gratis voor vrouwen tot 18 jaar, gaan de kosten van het eigen risico af voor vrouwen in de leeftijd van 18 tot en met 21, en wordt deze niet vergoed voor vrouwen ouder dan 21. Meer dan driekwart van de vrouwen in de vruchtbare leeftijd in Nederland gebruikt anticonceptie (Leefstijlmonitor, 2021) – waarvan in meerderheid de pil – en de kosten van anticonceptie worden voornamelijk betaald door de vrouw zelf (Rutgers Stichting, 2017; 2020). De kosten van anticonceptie verschillen per soort. Zo kost de pil tussen de 8 en 32 euro per drie maanden, terwijl een langwerkend middel zoals het spiraaltje goedkoper is per drie maanden, maar wel in één keer vooruitbetaald moet worden (à 150 euro).

Hoewel de anticonceptiekosten op jaarbasis wellicht niet hoog lijken, rapporteren vrouwen dat de prijs wel degelijk hun gebruik beïnvloedt: 34 procent van de vrouwen die seksueel actief zijn gebruikt op dit moment geen anticonceptie. Van deze groep geeft 2 procent expliciet aan geen anticonceptiemiddelen te gebruiken omdat het te duur is – oftewel ongeveer 25.000 vrouwen (Rutgers Stichting, 2017).

Voor een groter aantal vrouwen beperken de kosten van anticonceptie ook de keuzevrijheid: 27 procent van de vrouwen met een inkomen beneden modaal heeft een voorkeur voor een ander anticonceptiemiddel dan zij op dat moment gebruiken (Dokters van de Wereld, 2019), en 31 procent van hen geeft aan niet te wisselen van methode aangezien ze dit niet kunnen betalen (Rutgers Stichting, 2021).

Het niet, niet consistent of niet correct gebruiken van anticonceptie kan leiden tot een ongeplande zwangerschap. Langdurig werkende anticonceptie, zoals het spiraaltje, heeft een hogere betrouwbaarheid dan de pil (Moray et al., 2022), maar ook een hogere aanschafprijs – en (mede hierdoor) een veel lager gebruik (Rutgers Stichting, 2017). Desondanks is de kosteneffectiviteit van langdurig werkende methoden een stuk hoger dan die van kortdurende methoden, waarbij elke geïnvesteerde euro in langdurige werkende methoden het vijfvoudige oplevert aan verminderde kosten van ongeplande zwangerschappen (Foster et

al., 2013; Moray et al., 2022). Wat dat betreft is het dus van belang dat ook deze anticonceptie goedkoper of gratis wordt verstrekt, zodat meer vrouwen de vrijheid hebben om hiervoor te kiezen.

Naast de analyse van vragenlijsten met zelf-rapportages over gebruik, hebben economen de relatie tussen de prijs en de vraag naar anticonceptie onderzocht aan de hand van grootschalige prijs- en beleidswijzigingen in meerdere landen. Rau et al. (2017) bestudeerden het effect van een grote prijsstijging van orale anticonceptie in Chili. Vijf weken na de prijsstijging werd er 5,5 procent minder orale anticonceptie verkocht in apotheken; een half jaar later was dit 17,6 procent minder. De plotselinge prijsstijging leidde tot vier procent meer geboortes. Grönqvist (2012) laat zien dat het subsidiëren van anticonceptie voor tieners in Zweden leidde tot een geschatte hogere verkoop van anticonceptiemiddelen van twaalf procent voor jonge vrouwen. De subsidies leidden ook tot lagere abortuscijfers en minder tienerzwangerschappen en -geboortes, vooral onder jongeren in financieel preciaire posities.

Ook de kruislingse prijselasticiteit ten opzichte van andere middelen van anticonceptie is van belang: Pfeifer en Reutter (2020) laten zien dat het geboortecijfer in Europa omhooggaat als de morning-afterpil zonder doktersvoorschrift, dus makkelijker, te verkrijgen is. Zij verklaren dit door een lager gebruik van de (duurdere) anticonceptiepil, doordat vrouwen switchen naar het goedkopere maar minder effectief alternatief.

Er is op het moment nog niet veel onderzoek gedaan naar de effecten van het *gratis* aanbieden van anticonceptiemiddelen. Uit onderzoek in lage- en midden-inkomenslanden weten we dat het aanbieden van gezondheidsproducten tegen een (lage) prijs in plaats van gratis, het gebruik negatief beïnvloedt (Bates et al., 2012; Dupas, 2014). In overeenstemming hiermee laten Brot-Goldberg et al. (2017) zien dat het gebruik van gezondheidszorg, inclusief preventieve zorg en medicijnen, significant naar beneden gaat op het moment dat een eigen risico wordt ingevoerd. Bailey et al. (2021) laten in een veldexperiment zien dat subsidies voor anticonceptie grote effecten hebben op de aanschaf van (effectievere dure vormen van) anticonceptie. Voor Amerikaanse vrouwen in lage-inkomensgroepen is de aanschaf van langwerkende effectieve vormen van anticonceptie zelfs 340 procent hoger als deze gratis zijn. Bailey (2020) vindt verder dat het aantal tienergeboortes in Colorado met vijf procent daalde in de vier jaar nadat de langwerkende anticonceptiemiddelen gratis werden. Ook in St. Louis, Missouri en Utah daalde het aantal zwangerschappen nadat anticonceptie gratis werd aangeboden. Het moeten betalen voor anticonceptie kan dus leiden tot ongeplande geboortes, waarbij vrouwen die het economisch gezien moeilijk hebben extra kwetsbaar zijn.

Gevolgen beperkte toegang tot anticonceptie

De gevolgen van beperkte toegang tot anticonceptie zijn ongelijk verdeeld tussen mannen en vrouwen. Onderzoek

van Rabaté en Rellstab (2021) laat zien dat in Nederland het inkomen van moeders gemiddeld 46 procent daalt na de geboorte van een kind, en dat deze inkomensdaling niet afneemt in de eerste zeven jaar na de geboorte; het inkomen van vaders daalt echter niet. Deze *child penalty* is groter voor ongeplande dan voor geplande zwangerschappen (Nuevo-Chiquero, 2014). Dit zijn juist de zwangerschappen die voorkómen worden door een beter toegankelijke anticonceptie.

Daarentegen heeft een afname van ongeplande geboortes grote positieve sociaal-economische gevolgen. Een onderzoek van Marie en Zwiers (2022) laat zien dat toen de toegang tot de anticonceptiepil in Nederland werd vergroot door het afschaffen van de Zedelijkheidswet, vrouwen die op jongere leeftijd toegang kregen tot de anticonceptiepil minder vaak jong moeder werden of jong trouwen (voor 21 jaar), meer investeerden in hun opleiding, het beter deden op de arbeidsmarkt, en later in hun leven een hoger vermogen hadden. Deze positieve effecten van betere toegang tot anticonceptie werden eerder al gedocumenteerd voor de Verenigde Staten door Goldin en Katz (2002) en Bailey (2006). Een hogeropgeleide beroepsbevolking en grotere arbeidsmarktparticipatie komt de maatschappij als geheel ten goede via hogere belastinginkomsten en meer economische groei (Goldin, 1995).

De positieve effecten van toegang tot geboortepil reiken ook over de generaties heen. Ananat en Hungerman (2012) laten zien dat toegang tot de pil ervoor zorgt dat kinderen minder vaak opgroeien met een moeder die laagopgeleid is gebleven of is gescheiden. Toegang tot abortus – een andere methode die ongeplande geboortes kan voorkomen – vermindert eveneens de kans dat een kind opgroeit in een eenoudergezin, in armoede leeft, of sterft als baby (Gruber et al., 1999). Een kind dat opgroeit in armoede begint op allerlei terreinen met een achterstand. Zo zijn kinderen in lage-inkomensgezinnen vaker ongezond, kampen zij vaker met overgewicht, presteren slechter op school, en zijn ze vaker verdachte van een misdrijf (Kinderombudsman, 2017; CBS, 2021).

Conclusie

Het gratis aanbieden van anticonceptie geeft een kans tot het doorbreken van een vicieuze, intergenerationele cyclus van achterstand waarbij (financieel) kwetsbare vrouwen minder toegang hebben tot anticonceptie, een grotere kans op ongeplande zwangerschappen (waardoor ze minder onderwijs genieten – ook ten opzichte van hun mannelijke partner) en minder inkomen genereren, zodat ook hun kinderen vaker opgroeien in armoede.

Bovendien heeft een verbetering van de arbeidsmarktperspectieven voor vrouwen positieve effecten op de economische groei en ontwikkeling in het algemeen (Goldin, 1995). Kortom, het vergoeden van anticonceptie biedt grote maatschappelijke voordelen die verder reiken dan de gebruikers zelf. Los van de vraag of het rechtvaardig is om alleen vrouwen voor anticonceptie te laten betalen, lijkt het huidige beleid gebaseerd op een argument van kostenbesparing waarin de – veel grotere – (economische) baten niet worden meegewogen.

Literatuur

- Ananat, E.O. en D.M. Hungerman (2012) The power of the pill for the next generation: Oral contraception's effects on fertility, abortion, and maternal and child characteristics. *The Review of Economics and Statistics*, 94(1), 37–51.
- Bailey, M.J. (2006) More power to the pill: The impact of contraceptive freedom on women's life cycle labor supply. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(1), 289–320.
- Bailey, M. (2020) Equal opportunities begin with contraception. *Nature*, 588(7838), S177.
- Bailey, M.J., V. Wanner Lang, I. Vriani et al. (2021) How subsidies affect contraceptive use among low-income women in the U.S.: A randomized control trial. Paper te vinden op www.econ.ucla.edu.
- Bates, M.A., R. Glennerster, K. Gumed en E. Duflo (2012) The price is wrong. *Field Actions Science Reports*, Special Issue 4, 30–37. Te vinden op journals.openedition.org.
- Brot-Goldberg, Z.C., A. Chandra, B.R. Handel en J.T. Kolstad (2017) What does a deductible do? The impact of cost-sharing on health care prices, quantities, and spending dynamics. *The Quarterly Journal of Economics*, 132(3), 1261–1318.
- CBS (2021) *Armoede en Sociale Uitsluiting 2021*. CBS-publicatie.
- Dokters van de Wereld (2019) 27% van vrouwen met laag inkomen wil liever andere anticonceptie gebruiken. Artikel Dokters van de Wereld, 25 september.
- Dupas, P. (2014) Getting essential health products to their end users: Subsidize, but how much? *Science*, 345(6202), 1279–1281.
- Foster, D.G., M.A. Biggs, J. Malvin et al. (2013) Cost-savings from the provision of specific contraceptive methods in 2009. *Women's Health Issues*, 23(4), e265–e271.
- Goldin, C. (1995) The U-shaped female labor force function in economic development and economic history. In: T.P. Schultz (red.), *Investment in women's human capital and economic development*. Chicago: University of Chicago Press, p. 61–90.
- Goldin, C. en L.F. Katz (2002) The power of the pill: Oral contraceptives and women's career and marriage decisions. *Journal of Political Economy*, 110(4), 730–770.
- Grönqvist, H. (2012) *Putting teenagers on the pill: The consequences of subsidized contraception*. SOFI Working Paper, 9/2012.
- Gruber, J., P. Levine en D. Staiger (1999) Abortion legalization and child living circumstances: Who is the 'marginal child'? *The Quarterly Journal of Economics*, 114(1), 263–291.
- Het Parool (2021) Rechter: besluit gratis anticonceptie is aan de politiek. *Het Parool*, 6 oktober.
- Kinderombudsman (2017) *Alle kinderen kansrijk*. Rapport Kinderombudsman, 5 december.
- Leefstijlmonitor (2021) *Leefstijlmonitor*. CBS StatLine. Te vinden op opendata.cbs.nl.
- Marie, O. en E. Zwiers (2022) *Religious barriers to birth control access*. CEPR Discussion Paper, DP17427.
- Moray, K.V., H. Chaurasia en B.N. Joshi (2022) Cost-effectiveness of long-acting reversible contraceptive methods: a review. *International Journal of Reproduction, Contraception, Obstetrics and Gynecology*, 11(3), 997–1009.
- Nuevo-Chiquero, A. (2014) The labor force effects of unplanned childbearing. *Labour Economics*, 29, 91–101.
- NOS (2021) *Anticonceptie is een politieke speelbal geworden*. NOS Artikel, 12 juli.
- Pfeifer, G. en M. Reutter (2020) *The morning after: Prescription-free access to emergency contraceptive pills*. Paper, 15 oktober. Te vinden op www.gregor-pfeifer.net.
- Rabaté, S. en S. Rellstab (2021) *The child penalty in the Netherlands and its determinants*. CPB Discussion Paper, juni.
- Rau, T., M. Sarzosa en S.S. Urzúa (2017) *The children of the missed pill*. NBER Working Paper, 23911.
- Rutgers Sighting (2017) *Seksuele gezondheid in Nederland 2017*. Rutgers Publicatie.
- Rutgers Stichting (2020) *Mannen willen betrokken zijn bij anticonceptiegebruik*. Rutgers Artikel, 24 september.
- Rutgers Stichting (2021) *Iedereen moet toegang hebben tot anticonceptie, zonder dat kosten hierin een belemmering zijn*. Rutgers Standpunt, juni.

Gevolgen van baanverlies tijdens de zwangerschap houden lang aan

Veel beleid is gericht op gelijkere arbeidsmarktkansen van vrouwen en mannen. Toch blijven de verschillen in werkgelegenheid en lonen hardnekkig bestaan, met name die van ouders. Hoewel vrouwen niet vanwege een zwangerschap ontslagen mogen worden, blijken aanstaande moeders toch extra kwetsbaar op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld als hun werkgever failliet gaat.

IN HET KORT

- Tijdens en na de zwangerschap zijn vrouwen kwetsbaar op de arbeidsmarkt, terwijl aanstaande vaders dat veel minder zijn.
- Na baanverlies worden er veel verschillen versterkt: de kans op een baan, het uurloon, gewerkte uren én de woon-werkafstand.
- Om de verschillen tussen mannen en vrouwen te verkleinen, is er een verandering van de culturele en sociale normen nodig.

JORDY MEEKES

Universitair docent
aan de Universiteit
Leiden

WOLTER HASSINK

Hoogleraar aan de
Universiteit Utrecht

Het verkleinen van de verschillen in arbeidsmarktuitkomsten tussen mannen en vrouwen wordt door velen gezien als een van de voornaamste maatschappelijke uitdagingen (De Ruijter, 2022). Het betreft hierbij een veelzijdig probleem. In Nederland heeft een gemiddelde vrouw ten opzichte van een vergelijkbare man niet alleen een lager uurloon, maar ook een lagere participatie op de arbeidsmarkt, en een veel hogere kans om in deeltijd te werken (Portegijs, 2022). Dit kan vrouwen in een kwetsbaardere positie brengen via een zwakkere economische zelfstandigheid, een lagere pensioenopbouw en zelfs een grotere kans op armoede. Genderongelijkheid op de arbeidsmarkt blijft dus een groot maatschappelijk probleem (Dijkgraaf, 2022; Van Gennip, 2022).

De sociaal-economische ongelijkheid tussen vrouwen en mannen heeft in media en politiek ruime aandacht gekregen. In de afgelopen jaren hebben de kabinetten-Rutte III en IV veel initiatieven ontwikkeld om de man/vrouwverschillen te mitigeren. Er waren onder andere wetswijzigingen omtrent het verlof voor vaders, gelijke beloning bij gelijkwaardig werk, en discriminatiegronden in de wet.

Ondanks alle beleidsmaatregelen lijkt het maar niet te lukken om de beloningsverschillen tot nul terug te brengen. Schattingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek

(CBS) geven aan dat in 2020 het gecorrigeerde verschil in uurloon tussen vrouwen en mannen tussen de drie (overheid) en zes (bedrijfsleven) procent is (CBS, 2022).

Een deel van die beloningsverschillen ontstaat vlak voor of na het krijgen van kinderen. Er is veel onderzoek gedaan naar deze zogeheten *child penalty* (Kleven et al., 2019; Rabaté en Rellstab, 2022; Cortés en Pan, 2023). Wat tot nu toe onderbelicht blijft, is dat het baanverlies tijdens de zwangerschap langdurige gevolgen kan hebben voor de arbeidsmarktpositie van vrouwen. Waarom is die ongelijkheid tussen mannen en vrouwen dan toch zo hardnekkig?

Mechanismen

We bespreken hier twee mechanismen binnen de arbeidsmarkt die na baanverlies kunnen leiden tot een persistente loonongelijkheid tussen mannen en vrouwen. Beide mechanismen beginnen met een sterkere nadruk op de huishoudelijke taken en zorg door vrouwen, zodat ze een sterkere voorkeur hebben voor flexibele arbeidsdeelname. Ook kan zwangerschap hen op achterstand plaatsen.

Voor het eerste mechanisme nemen we een ruimtelijk perspectief op de arbeidsmarkt. Vrouwen wonen gemiddeld dichter bij hun werk, waarschijnlijk vanwege een grotere voorkeur voor flexibiliteit, na het corrigeren voor verschillen in soorten banen. Vrouwen hebben hierdoor een kleinere lokale arbeidsmarkt (Meekes en Hassink, 2023). Dit vermindert het aantal beschikbare banen na baanverlies, zodat vrouwen ten opzichte van vergelijkbare mannen een zwakkere onderhandelingspositie hebben.

Het tweede mechanisme is dat, na baanverlies, vrouwen in de periode tijdens en kort na een zwangerschap een lagere zoekintensiteit kunnen hebben dan de vergelijkbare aanstaande vaders. Dit kan hen op een langdurige achterstand plaatsen op de arbeidsmarkt. Ook kan het tweede mechanisme mogelijk het eerste mechanisme versterken.

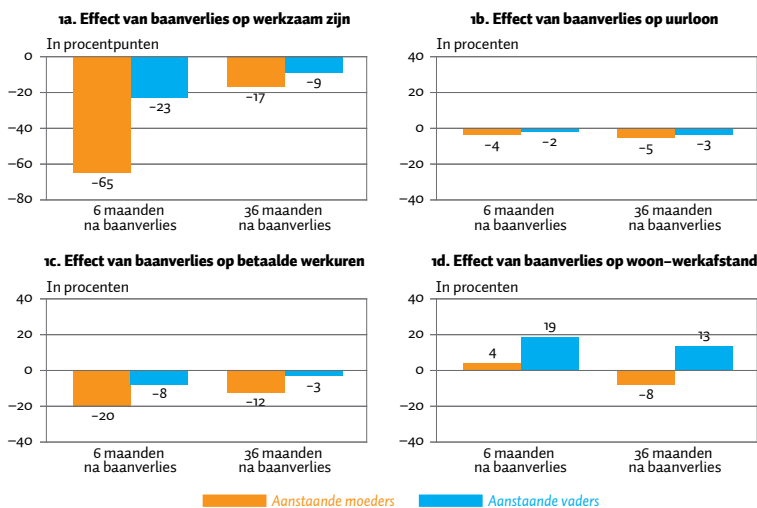
Het is lastig om dit tweede mechanisme empirisch te duiden. De International Labour Organization stelt namelijk dat het beëindigen van een arbeidscontract van zwangere vrouwen onwettig is, waardoor ze een extra werkgelegenheidsbescherming hebben. Voor aanstaande vaders geldt niet dat het beëindigen van het contract onwettig is. Om de loonongelijkheid na baanverlies te analyseren kijken wij daarom naar baanverlies na een faillissement.

Het effect van baanverlies op aanstaande moeders en aanstaande vaders

FIGUUR 1

Data: CBS | ESB

Methodie

Aan de hand van maandelijkse gegevens van het CBS in de periode 2006–2017 analyseren we hoe zwangere vrouwen (aanstaande moeders) en de mannelijke partners van een zwangere vrouw (aanstaande vaders) door baanverlies worden beïnvloed. Specifiek kijken we wat er gebeurt is bij werknemers nadat ze hun baan verliezen door het faillissement van het bedrijf waarin ze werkzaam zijn. Een faillissement kan leiden tot een exogene schok – een gedwongen ontslag, veroorzaakt door het bedrijf en niet door de werknemer: iedereen verliest zijn of haar baan om dezelfde reden.

Een quasi-experimentele groep van aanstaande moeders mét baanverlies wordt vergeleken met een controlegroep van aanstaande moeders zonder baanverlies, welke is samengesteld op basis van een zogeheten *coarsened exact matching* in de maand van ontslag. De maand van het werkelijke ontslag voor de quasi-experimentele groep is gelijk aan de maand van

het potentiële ontslag voor de controlegroep. Hetzelfde doen we voor aanstaande vaders. We volgen de ontslagen werknemers en hun controlegroep in de periode tot 36 maanden na het ontslag. In totaal gaat het om 1.518 aanstaande moeders en 3.200 aanstaande vaders, die via een *difference-in-differences*-analyse worden geanalyseerd, corrigerend voor een reeks controlevariabelen en individuele *fixed effects*.

Na het baanverlies hangt de werkloosheidsduur van de werknemer af van het aantal baanaanbiedingen tijdens het zoekproces, en van de kans op een acceptatie van een baan. De werkloosheidsduur kan worden verkort door banen met een lager loon te overwegen. Daarentegen kan een sterkere voorkeur voor deeltijd of een korte woon-werkafstand leiden tot een langere zoekduur en/of hogere loonverliezen. Het is uiteindelijk een empirische kwestie in hoeverre er hierbij verschillen optreden tussen aanstaande moeders en vaders.

Resultaten

Figuur 1 laat zien hoe voor aanstaande moeders en aanstaande vaders vier arbeidsmarktkomsten door baanverlies worden beïnvloed. Het gaat daarbij om de kans op werk, het uurloon, het aantal uren betaald werk, en de woon-werkafstand. Specifiek kijken we naar het effect van baanverlies voor aanstaande moeders, vergeleken met de aanstaande moeders die vergelijkbaar zijn maar geen ontslag hebben ervaren, 6 maanden na een werkelijk (*treated*) of potentieel (*control*) ontslag en 36 maanden na een werkelijk/potentieel ontslag. Hetzelfde doen we voor de aanstaande vaders.

Wat opvalt is dat baanverlies tijdens de zwangerschap langdurige slechte arbeidsmarktkomsten tot gevolg heeft, en veel desastreuzer is voor aanstaande moeders dan voor aanstaande vaders. Aanstaande moeders die ontslagen zijn, hebben een 65 procentpunt lagere kans om 6 maanden na ontslag in loondienst te zijn, ten opzichte van de controlegroep van niet ontslagen aanstaande moeders. Na 36 maanden is dit verlies van baankansen gelijk aan 17 procentpunt. Voor mannen is het effect kleiner, met 23 procentpunt na 6 maanden, en 9 procentpunt na 36 maanden na het baanverlies.

Zwangere vrouwen verliezen na baanverlies ook relatief meer in termen van uurloon. Aanstaaende moeders verliezen twee procentpunt meer aan uurloon (een verlies van vijf procent na 36 maanden sinds het baanverlies) dan aanstaande vaders (drie procent na 36 maanden sinds baanverlies). Een kind verwachten maakt uit, want in Meekes en Hassink (2022) tonen wij aan dat als we naar de hele populatie vrouwen kijken (inclusief de vrouwen die geen kind verwachten) zij gemiddeld na baanverlies minder uurloon inleveren dan mannen.

Ook zoeken aanstaande moeders flexibelere banen. Figuur 1 laat zien dat aanstaande moeders na baanverlies nog minder uren en nog dichter bij huis gaan werken. Na 36 maanden hebben aanstaande moeders twaalf procentpunt verloren, en aanstaande vaders drie procentpunt in termen van het aantal betaalde werkuren. Een interessant resultaat is ook dat ontslagen vrouwen na 36 maanden een acht procent kortere woon-werkafstand hebben, ten opzichte van de controlegroep van niet-ontslagen aanstaande moeders. Een mogelijk onvoorziën positief gevolg van ontslag door een bedrijfsfaillissement is dus dat aanstaande moeders een nieuwe baan vinden die dichterbij de eigen woning ligt.

Het is duidelijk dat er een groot verschil is tussen vrouwen en mannen in arbeidsmarktuitskomsten na baanverlies. Dit verschil komt bovenop de zogeheten child penalty voor aanstaande moeders (Kleven et al., 2019; Rabaté en Rellstab, 2022; Cortés en Pan, 2023), waarvoor er in onze analyse gecorrigeerd wordt door de controlegroep bestaande uit aanstaande moeders die geen baanverlies ervaren.

Na baanverlies tijdens de zwangerschap worden er dus allerlei bestaande vrouw/man-verschillen versterkt: de achterstand van vrouwen als het gaat om de kans op een baan wordt acht procentpunt groter (36 maanden na baanverlies); de achterstand in het bruto-uurloon neemt met twee procentpunt toe; het verschil in het aantal uren betaalde arbeid neemt met negen procentpunt toe; en ten slotte neemt het verschil in de woon-werkafstand toe met 21 procentpunt. Dit heeft diverse uitruilen tot gevolg – en dat de toename van de verschillen tussen vrouwen en mannen in bruto-uurloon onlosmakelijk verbonden is met het aantal uren werk en de woon-werkafstand (Borghorst et al., 2021; Le Barbanchon et al., 2021; Meekes en Hassink, 2022).

Implicaties

Een mogelijke verklaring voor de keuze van aanstaande moeders om na baanverlies relatief vaker in deeltijd te werken en een kortere reistijd te hebben, is de verdeling van de verantwoordelijkheden binnen het huishouden. Traditioneel gezien besteden vrouwen meer tijd aan onbetaald werk, zoals de zorg voor het huishouden en de kinderen, terwijl mannen meer tijd aan betaald werk besteden. Het kostwinnersmodel geeft een verklaring waarom aanstaande vaders na ontslag weer sneller werkzaam zijn: zij hebben namelijk een sterkere financiële prikkel om weer aan het werk te gaan, wellicht vanwege een relatief hoger loon en een groter verantwoordelijkheidsgevoel voor een gezonde financiële huishouding.

De onderliggende mechanismen zijn onder meer een gebrek aan alternatieve opties, zoals betaalbare kinderopvang, en de culturele en sociale verwachtingen. Belangrijk

is dat de traditionele gendernormen omtrent bijvoorbeeld de verwachtingen van de vrouwen- en mannenrollen in de maatschappij sterker lijken te worden nadat vrouwen en hun partner een kind krijgen (Perales et al., 2018). Dit verklaart waarom na de bevalling de verschillen tussen vrouwen en mannen in de arbeidsmarktuitskomsten groter worden.

Onze analyse duidt op een urgent beleidsprobleem, namelijk: hoe kunnen zwangere vrouwen bij faillissement beschermd worden tegen de gevolgen van baanverlies? Zwangere vrouwen worden door de wetgeving beschermd tegen gedwongen individueel en massa-ontslag, maar er is voor hen geen extra bescherming bij ontslag vanwege faillissement. Desalniettemin ervaren aanstaande moeders na een ontslag meer negatieve arbeidsmarktuitskomsten dan aanstaande vaders dat doen, en zijn deze drie jaar later nog steeds zichtbaar.

Breder bezien zou er meer aandacht moeten zijn voor de onbedoelde effecten van flexibele werkregelingen, en voor het gebrek aan betaalbare kinderopvang in Nederland. Arbeidsmarktbeleid was lange tijd gericht op het verlagen van de kosten van flexibiliteit en op het bevorderen van flexibele werkregelingen voor vrouwen. Een bedoeld effect van beleid bestaat uit het feit dat vrouwen meer werken – dus de extensieve marge van de arbeid. Maar een onbedoeld effect is dat het beleid vrouwen aanzet om in deeltijd te gaan werken (intensieve marge van arbeid), en dat dit daarmee heeft bijgedragen aan de verschillen tussen vrouwen en mannen in de tijdsbesteding qua betaald werk en onbetaald werk. Om de loonverschillen tussen mannen en vrouwen te verkleinen, is er een verandering van de culturele en sociale normen en waarden nodig, zodat het normaal wordt dat vrouwen en mannen evenveel tijd besteden aan betaalde als aan onbetaalde werkuren.

Literatuur

- Blau, F.D. en L.M. Kahn (2017) The gender wage gap: Extent, trends, and explanations. *Journal of Economic Literature*, 55(3), 789–865.
- Borghorst, M., I. Mulalic en J. van Ommeren (2021) *Commuting, children and the gender wage gap*. Tinbergen Institute Discussion Paper, TI 2021-089/VIII.
- CBS (2022) *Monitor Loonverschillen mannen en vrouwen*, 2020. CBS Publicatie, 14 november.
- Cortés, P. en J. Pan (2023) Children and the remaining gender gaps in the labor market. *Journal of Economic Literature*, te verschijnen.
- Dijkgraaf, R. (2022) *Emancipatie: een opdracht voor ons allen*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Emancipatienota 2022–2025. Te vinden op open.overheid.nl.
- Gennip, C.E.G. van (2022) *Gendergelijkheid op de arbeidsmarkt*. Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Kamerbrief, 2022-000221845.
- Kleven, H., C. Landais en J.E. Sogaard (2019) Children and gender inequality: Evidence from Denmark. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(4), 181–209.
- Le Barbanchon, T., R. Rathelot en A. Roulet (2021) Gender differences in job search: Trading off commute against wage. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(1), 381–426.
- Meekes, J. en W.H.J. Hassink (2022) Gender differences in job flexibility: Commutes and working hours after job loss. *Journal of Urban Economics*, 129, 103425.
- Meekes, J. en W.H.J. Hassink (2023) Endogenous local labour markets, regional aggregation and agglomeration economies. *Regional Studies*, 57(1), 13–25.
- Perales, F., Y. Jarallah en J. Baxter (2018) Men's and women's gender-role attitudes across the transition to parenthood: Accounting for child's gender. *Social Forces*, 97(1), 251–276.
- Portegijs, W. (2022) *Eens deeltijd, altijd deeltijd*. SCP Publicatie, september.
- Rabaté, S. en S. Rellstab (2022) What determines the child penalty in the Netherlands? The role of policy and norms. *De Economist*, 170(2), 195–229.
- Ruiter, M. de (2022) Nederlanders vinden de ongelijkheid tussen man en vrouw de belangrijkste kloof om te dichten. *De Volkskrant*, 26 november.

Keuze voor economisch voorspelmodel hangt af van stand conjunctuur

Een accurate raming van de economische ontwikkeling in de nabije toekomst is van belang omdat mensen hun gedrag hierop kunnen aanpassen. Welk voorspelmodel presteert wanneer het beste? Een analyse van de werkloosheidsvoorspellingen op basis van Nederlandse data.

IN HET KORT

- De voorspelfouten zijn groter in tijden van economische neergang en herstel, maar er zijn verschillen tussen modellen.
- ‘BVAR’ voorspelt het beste tijdens recessies, vooral wat betreft de ontwikkeling over anderhalf à twee jaar.
- De combinatievoorspelling doet het beter tijdens perioden van herstel, vooral op een periode van een à anderhalf jaar.

MARK KATTENBERG

Programmaleider
Data Science bij het
Centraal Planbureau
(CPB)

BAS SCHEER

Wetenschappelijk
medewerker bij het
CPB

Herstellen van economische ontwikkelingen is makkelijker gezegd dan gedaan. Modellen wijken in meer of mindere mate altijd wat af van de werkelijkheid. Neem bijvoorbeeld werkloosheid. Die blijkt erg moeilijk te voorspellen (Askitas en Zimmermann, 2009; Barnichon en Nekarda, 2012; Galbraith en Van Norden, 2019; Clark et al., 2020). Dit is helemaal het geval als de te voorspellen duur een recessieperiode betreft, of een periode van economisch herstel. Dat bleek bijvoorbeeld tijdens de coronapandemie, toen de contactbeperkende maatregelen voor een forse economische schok zorgden. Dankzij de coronasteunmaatregelen liep het gemiddelde werkloosheidspercentage over 2020 uiteindelijk op tot ‘slechts’ 4,9 procent (CBS, 2022). Dat was nog altijd fors hoger dan het gemiddelde werkloosheidspercentage van 3,7 procent dat het Centraal Planbureau raamde vóór het uitbreken van de coronapandemie (CPB, 2019).

Dát modellen recessie- of herstelperioden minder goed voorspellen, is op zich niet verrassend (Butler et al., 2017). Een recessie of economisch herstel kan immers het gevolg zijn van ontwikkelingen buiten de economie om, zoals het voorbeeld van de coronapandemie laat zien. Maar op een gegeven moment worden de recessies en herstelperioden wel voor het eerst in de data zichtbaar. Het ene model kan dit misschien sneller oppikken dan het andere.

De vraag is of er modellen zijn die systematisch relatief beter voorspellen tijdens economische recessies of herstel (Gelfer, 2019; Paccagnini, 2019; Foroni et al., 2020; Primiceri en Tambalotti, 2020). In dit artikel analyseren we voor tien modellen hoe hun voorspelprestaties aangaande de werkloosheid in Nederland veranderen tijdens economische recessies of herstel. We kijken daarbij niet naar één specifieke crisis, maar gebruiken een nieuwe methode om voorspelfouten te wegen naar de stand van de conjunctuur (zie Scheer (2022) voor een toepassing op Amerikaanse werkloosheidsdata).

Kennis van de prestaties van modellen met betrekking tot het voorspellen van recessies en herstelperioden is van belang omdat mensen juist in dergelijke turbulente tijden houvast zoeken door het economische nieuws meer te volgen, vooral tijdens recessies (Damstra en Boukes, 2021). Dat zien we ook, nu er vanwege de oorlog in Oekraïne en de daaruit volgende inflatie een recessie in de lucht hangt (Dicou, 2022).

Data en methoden

We maken gebruik van de maandelijkse reeks van het Nederlandse werkloosheidspercentage die beschikbaar is vanaf januari 2003 (figuur 1). De periode 2003–2012 gebruiken we om de modellen te schatten en te trainen. De periode 2012–2021 gebruiken we om de voorspellingen van de verschillende modellen te analyseren.

De geanalyseerde voorspelmodellen zijn deels afkomstig uit de econometrie en deels uit *machine learning*. De modellen zijn gebaseerd op schatters die vaker worden toegepast bij onderzoeken naar voorspelmodellen voor werkloosheid (Coulombe et al., 2022): *Lasso*, *Random Forest* (RF), lineair *Support Vector Regression* (SVR-lin) en *Support Vector Regression* met een *Radial Basis Function*-kernel (SVR-rbf), een *Auto-Regression* (AR), en een *Bayesian Vector Auto-Regression* (BVAR). Alle schatters zijn op twee manieren toegepast: op het niveau van het werkloosheidspercentage, en op de verandering in het werkloosheidspercentage – met uitzondering van de AR en Lasso. In totaal telt dit op tot tien voorspelmodellen. Ten slotte voegen we een gecombineerde voorspelling toe, namelijk de gemiddelde voorspelling van alle tien voorspelmodellen samen.

De inputs voor de modellen bestaan uit informatie die beschikbaar is tot aan het moment van het ramen. Als voorspellende variabelen gebruiken we het werkloosheids-

percentage zelf, het consumenten- en producentenvertrouwen, de vacature-indicator, het aantal faillissementen, en de instroom, uitstroom, en standcijfers van de WW-uitkeringen. Van elk van deze indicatoren geven we de modellen de meest recente zes maanden aan gegevens mee, om een voorspelling op te baseren. De meest recente realisatie wordt meegenomen in niveau, de overige vijf maanden in eerste verschillen.

Om na te gaan of de prestaties van de voorspelmodellen samenhangen met de conjunctuur, meten we de stand van de conjunctuur met de mate van verandering van het werkloosheidspercentage. Deze cyclusindicator is gelijk aan de afwijking van de huidige werkloosheid ten opzichte van X maanden geleden en X maanden later. De cyclusindicator meet zowel de richting waarin de werkloosheid zich beweegt, als de kracht van de beweging. Het is dus een continue maatstaf voor de snelheid waarmee de werkloosheid van richting verandert – wat het een goede indicator maakt voor turbulente economische tijden.

Figuur 1 illustreert wanneer de cyclusindicator uitslaat. De cyclusindicator is vooral hoog tijdens en vlak voor recessies, zoals in 2009, 2011 en 2019. De cyclusindicator is laag in herstelperioden, zoals het herstel van de dotcom-crisis in 2005, een kortstondig herstel van de kredietcrisis in 2010, en het krachtige herstel van de Europese schulden-crisis in 2014.

Resultaten

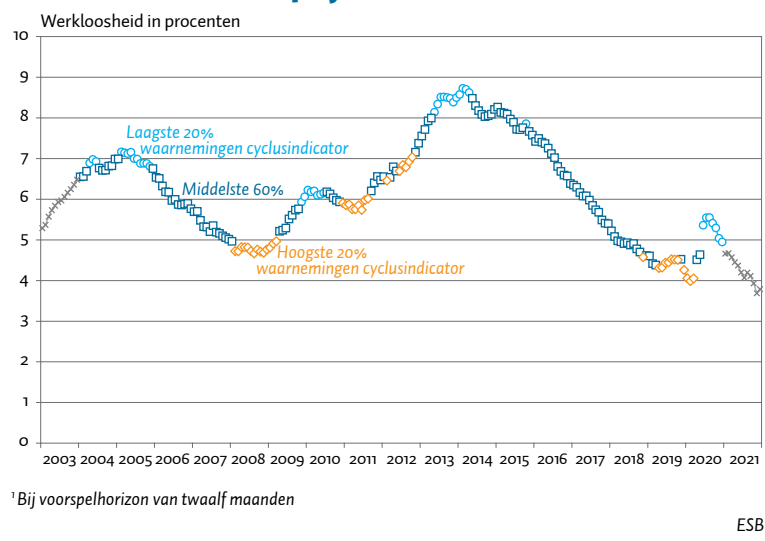
Figuur 2 toont de afwijking van de modelschatting ten opzichte van de waargenomen waarde, gemeten aan de hand van de *root-mean-square error* (RMSE) van de verschillende voorspelmodellen wanneer de conjunctuurindicator laag, gemiddeld of hoog is. Bij een voorspelhorizon van zes maanden zijn de voorspelfouten doorgaans het grootst in tijden van economische neergang, maar ze zijn ook groot bij herstel (figuur 2a). De voorspelfouten zijn het kleinst in de tussenperioden waarin de verandering in de werkloosheid stabiel is. Tot twaalf maanden vooruit is dit patroon duidelijk te zien, maar daarna wordt het minder sterk. Bij een langere horizon van 24 maanden vooruit is er geen patroon meer te zien, en zijn de voorspelfouten tijdens perioden van neergang of herstel regelmatig kleiner dan die tijdens de tussengelegene perioden (figuur 2b).

Op de korte tot middellange termijn maken alle modellen, tijdens perioden van economische neergang of economisch herstel, grotere voorspelfouten, maar niet in dezelfde mate. Sommige modellen presteren bijvoorbeeld relatief goed voor recessies. Door deze verschillen in het foutenpatroon hangt de keuze van het beste voorspelmodel af van het doel van de voorspellingen: de rangschikking van voorspelmodellen verandert als we meer gewicht toekennen aan de juistheid van voorspellingen in recessies, perioden van herstel of normale perioden (Scheer, 2022). Zo blijkt de BVAR het beste te voorspellen als we meer gewicht toekennen aan recessieperioden (vooral op de langere termijn: 18 tot 24 maanden), terwijl de combinatievoorspelling dit het beste doet wanneer we meer gewicht toekennen aan herstelperioden (vooral op de termijn van 12 tot 18 maanden).

We hebben gezien dat alle modellen, bij een horizon van zes maanden, grotere voorspelfouten maken tijdens

Ontwikkeling in de Nederlandse werkloosheid en momenten waarop cyclusindicator' uitslaat

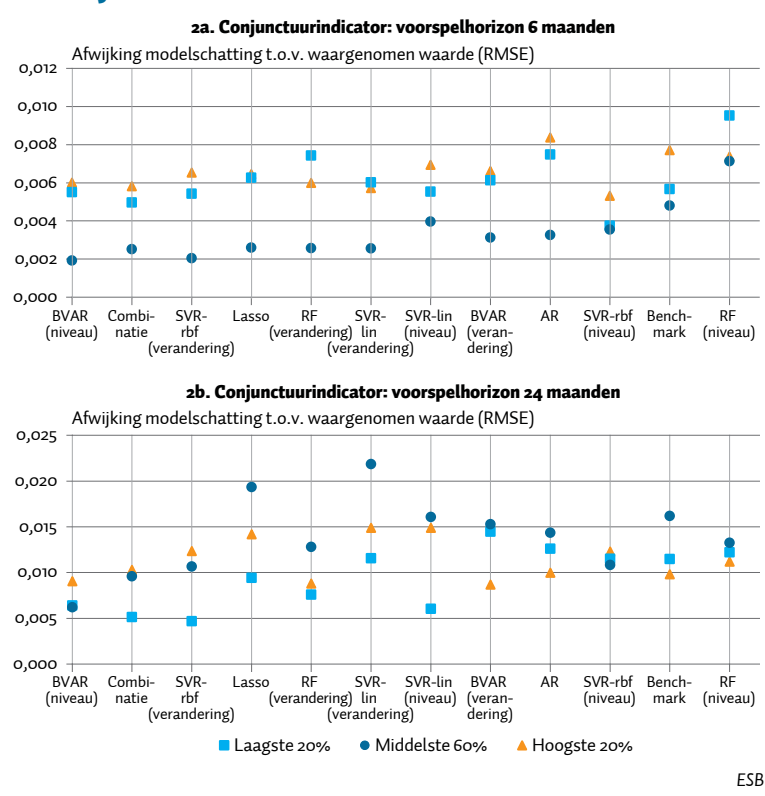
FIGUUR 1

ESB

Gemiddelde voorspelfout naar stand van de conjunctuur

FIGUUR 2

ESB

perioden van economische neergang of economisch herstel, maar niet in dezelfde mate. Over het algemeen geldt dus dat voorspelmodellen grotere fouten maken in turbulenteren tijden. Dit is echter geen wetmatigheid, maar hangt af van de voorspelhorizon. Zo laat het rechterpaneel van figuur 2 zien dat, bij een horizon van 24 maanden, voorspelfouten in turbulente tijden dichterbij die van normale tijden liggen. Soms liggen de voorspelfouten in turbulente tijden zelfs onder die van normale tijden, zoals bijvoorbeeld bij de Lasso en RF diff.

Conclusie en implicaties

Sommige voorspelmodellen doen het relatief goed tijdens recessieperioden (de BVAR), terwijl andere het juist weer goed doen tijdens herstelperioden (de combinatieschatter). Een beperking van de analyse is dat de uitkomsten gebaseerd zijn op weinig datapunten. Scheer (2022) komt, in vergelijkbaar onderzoek op langere Amerikaanse tijdreeksdata met meerdere recessie- en herstelperioden, echter tot dezelfde hoofdconclusie: de prestatie van voorspelmodellen hangt af van de stand van de economie en de voorspelhorizon.

Het zijn niet altijd dezelfde modellen die relatief goed voorspellen. De betrouwbaarheid hangt bijvoorbeeld af van de hoeveelheid data – zo doen SVR en RF het beter op de langere Amerikaanse dataset. Het is dus van belang om de voorspelkwaliteit te blijven monitoren.

De resultaten verplichten economen om na te denken over welk model ze gebruiken. Er is geen *one-size-fits-all*-model. Welk model geprefereerd wordt, hangt af van het belang dat er wordt toegekend aan de voorspelfouten tijdens perioden van economische neergang of herstel.

Wat betekent dit in de praktijk? De economische situatie in Nederland is de afgelopen maanden verslechterd, waardoor velen, waaronder het Centraal Planbureau, een terugval in economische groei verwachten (CPB, 2022). Ons onderzoek geeft aan dat professionele ramers nu kunnen besluiten om meer gewicht te geven aan de voorspellingen van de BVAR. De BVAR voorspelt de werkloosheid immers relatief goed tijdens recessieperioden op de langere termijn.

Het afstellen van modellen op de conjunctuur, vereist wel een keuze wat betreft het gewicht dat aan zulke perioden gegeven moet worden. Daarbij dienen voorspellers tevens de maatschappelijke gevolgen mee te wegen. Zo zijn er bijvoorbeeld economen die beargumenteren dat voorspellingen van economische groei vooral niet te hoog moeten worden ingezet, omdat te optimistische ramingen van het bbp negatieve economische gevolgen kunnen hebben (Beaudry en Willems, 2022).

Door bij het afstellen van modellen extra rekening te houden met recessie- of herstelperioden, kunnen de relatieve prestaties van modellen veranderen. Een Random Forest afgesteld op basis van een normale RMSE, kan er bijvoorbeeld anders uit zien dan een Random Forest afgesteld op basis van een RMSE waarin meer gewicht wordt gegeven aan recessieperioden. Toekomstig onderzoek kan dus bekijken hoe de relatieve prestatie van modellen verandert als gevolg van de afstelling van modellen op de conjunctuur.

Literatuur

- Askitas, N. en K.F. Zimmermann (2009) *Google econometrics and unemployment forecasting*. IZA Discussion Paper, 4201.
- Barnichon, R. en C.J. Nekarda (2012) *The ins and outs of forecasting unemployment: Using labor force flows to forecast the labor market*. Brookings Papers on Economic Activity, najaar, 83–131.
- Beaudry, P. en T. Willems (2022) *On the macroeconomic consequences of over-optimism*. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 14(1), 38–59.
- Butler, B., D. van Dijk en A. Stokman (2017) *Voorspellers onderschatten cyclische economie*. ESB, 102(4755), 552–555.
- CBS (2022) *Arbeidsdeelname en werkloosheid per maand*. CBS Statline, 29 maart.
- Clark, T.E., M.W. McCracken en E. Mertens (2020) *Modeling time-varying uncertainty of multiple-horizon forecast errors*. *The Review of Economics and Statistics*, 102(1), 17–33.
- Coulombe, P.G., M. Leroux, D. Stevanovic en S. Surprenant (2022) *How is machine learning useful for macroeconomic forecasting?* *Journal of Applied Econometrics*, 37(5), 920–964.
- CPB (2019) *Juniraming 2019*. CPB Raming, juni.
- CPB (2022) *Macro Economische Verkenning 2023*. CPB Raming, september.
- Damstra, A. en M. Boukes (2021) *The economy, the news, and the public: A longitudinal study of the impact of economic news on economic evaluations and expectations*. *Communication Research*, 48(1), 26–50.
- Dicou, D. (2022) *Geen glazen bol, wel een prisma*. Column op www.cpb.nl, 31 maart.
- Foroni, C., M. Marcellino en D. Stevanović (2020) *Forecasting the Covid-19 recession and recovery: Lessons from the financial crisis*. ECB Working Paper, 2468.
- Galbraith, J.W. en S. van Norden (2019) *Asymmetry in unemployment rate forecast errors*. *International Journal of Forecasting*, 35(4), 1613–1626.
- Gelfer, S. (2019) *Data-rich DSGE model forecasts of the great recession and its recovery*. *Review of Economic Dynamics*, 32, 18–41.
- Paccagnini, A. (2019) *Did financial factors matter during the Great Recession?* *Economics Letters*, 174, 26–30.
- Primiceri, G.E. en A. Tambalotti (2020) *Macroeconomic forecasting in the time of COVID-19*. Northwestern University, Paper, juni. Te vinden op faculty.wcas.northwestern.edu.
- Scheer, B. (2022) *Addressing unemployment rate forecast errors in relation to the business cycle*. CPB Discussion Paper, maart.

Pandemie kostte Nederland 65 miljard aan bbp

De Nederlandse economie heeft een flinke klap opgelopen als gevolg van de coronacrisis en de maatregelen die er zijn genomen, zowel nationaal en internationaal. Hoeveel euro aan bruto binnenlands product zijn we misgelopen?

**PHILIP HANS
FRANSES**
Hoogleraar aan de
Erasmus Universiteit
Rotterdam

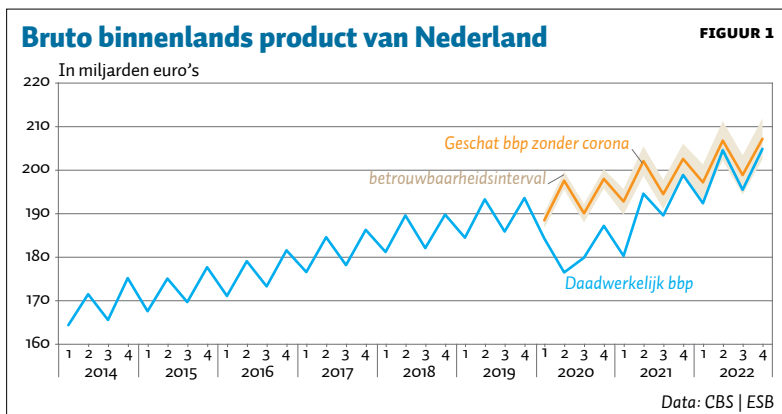
In 2020 en daarna zijn er verschillende studies geweest – van bijvoorbeeld het CPB (2020), ABN Amro (2021), DNB (2021) en de Rijksoverheid (2022) – naar de mogelijke effecten van corona op de Nederlandse economie. Toen zaten we er nog middenin, hoewel in het najaar van 2021 de groeicijfers al wel weer gunstig werden. Nu de coronapandemie voorbij lijkt te zijn, kunnen we de balans pas echt opmaken. Om te kunnen berekenen hoeveel bruto binnenlands product (bbp) Nederland heeft misgelopen tijdens de coronacrisis, moeten we een inschatting maken van het vermoedelijke verloop van het bbp in een situatie zonder de coronacrisis. De hoeveelheid misgelopen bbp is het verschil tussen het werkelijke bbp tijdens de coronacrisis en het hypothetische scenario zonder corona.

Schattingen

Het verloop van het bbp in het scenario zonder corona schat ik in via een autoregressief model van de eerste orde voor de jaarlijkse groeicijfers, en door de trendlijn door te trekken in de kwartalen tijdens corona.

De modelschatting wordt gemaakt op basis van bbp-cijfers over het eerste kwartaal van 2014, tot en met het vierde kwartaal van 2019 (het laatste kwartaal voordat de coronacrisis begon). Er is gekozen om te beginnen in 2014, om een mogelijk effect van de crisis van 2008/2009 te vermijden. Het bbp is voor elk kwartaal gecorrigeerd naar prijsniveaus van 2015; inflatie verstoort de cijfers dus niet. De bbp-cijfers en de voorspellingen zijn weergegeven in figuur 1.

In deze figuur zien we dat het bbp in 2022K2 tot en met 2022K4 bijna gelijk is aan de puntvoorspellingen. Met ingang van 2021K3 valt het werkelijke bbp ongeveer binnen de bandbreedte van 99 procent van de langetermijnvoorspellingen. Dus men zou kunnen zeggen dat de negatieve schokken door corona zo rond het derde kwartaal van 2021 zijn uitgewerkt, en dat Nederland een V-vormig herstel kende.

Dit V-vormige herstel betekent concreet dat we weer op hetzelfde groeipad zijn aangekomen, maar dat het misgelopen bbp niet is ingehaald. Hoeveel bbp hebben we daarmee misgelopen?

Misgelopen bbp

Als we de coronaperiode duiden als 2020K1 tot en met 2021K2, dan zijn de afwijkingen tussen de werkelijke waarden en de voorspellingen zoals weergegeven in tabel 1. Het opgetelde verschil is 66,2 miljard bbp, negatief.

We kunnen ook een model maken voor de niveaus van het bbp, in plaats van de groeivoet. In dat model nemen we seizoensinvloeden op (dummy per kwartaal), een lineaire trend, het bbp van het vorige kwartaal, en zes dummyvariabelen voor de kwartalen 2020K1 tot en met 2021K2. We schatten dit model voor de steekproef 2014K1 tot en met 2022K4.

Het totale effect van de zes dummyvariabelen voor de coronaperiode bij elkaar opgeteld blijkt 64,2 te zijn, en de standaarddeviatie van dit effect is 8,0. Deze schatting ligt daarmee in de buurt van de schatting op basis van de groeivoet.

Om tot een uiteindelijke inschatting te komen van het misgelopen bbp, combineren we de uitkomsten van de twee verschillende methoden. Naar goed gebruik combineren we de twee bedragen door het gemiddelde te nemen: $66,2 + 64,2$ gedeeld door 2 is 65,2. We kunnen concluderen dat Nederland, vanwege corona en de hierbij genomen maatregelen, afgerond zo'n 65 miljard (plus of min ongeveer 15 miljard) aan bbp heeft misgelopen. Dat komt neer op ruim 3.700 euro per inwoner van Nederland.

Literatuur

ABN Amro (2021) *De Nederlandse economie in zicht: Herstel in tweede helft 2021*. ABN Amro Publicatie, 5 maart.

CPB (2020) *Blijvende economische schade van e coronacrisis*. CPB Coronapublicatie, augustus.

DNB (2021) *Vlot economisch herstel verwacht na coronacrisis*. DNB Publicatie, 14 juni.

Rijksoverheid (2022) *2021: veerkracht en herstel ondanks corona*. Rijksoverheid Nieuwsbericht, 18 mei.

Afwijking werkelijk en voorspeld bbp per kwartaal

TABEL 1

Kwartaal	Werkelijk bbp	Voorspeld bbp	Vershil
2020 kw-1	184,3	188,4	-4,1***
2020 kw-2	176,5	197,6	-21,1***
2020 kw-3	179,9	190,1	-10,2***
2020 kw-4	187,2	198,0	-10,8***
2021 kw-1	180,3	192,8	-12,5***
2021 kw-2	194,6	202,1	-7,5***
Cumulatief	1102,8	1169,0	-66,2

*** Significant op eenprocentniveau

ESB

Gedragsinzichten bieden meer beleidskansen dan er nu worden benut

Gedragsinzichten zijn onontbeerlijk om te komen tot effectief beleid, de mens is immers geen homo economicus. Dat geldt echter niet alleen voor uitvoeringsvraagstukken, maar ook voor het ontwerpen van beleid. Hier ligt er nog een groot onbenut potentieel.

IN HET KORT

- Gedragsinzichten worden nu met name gebruikt om een beleidsvoorstel aan het eind nog wat bij te schaven.
- Beleidstrajecten rondom milieu en mobiliteit laten zien dat het loont om gedragsinzichten integraal mee te nemen.
- Het nieuwe Beleidskompas dat op 29 maart wordt gelanceerd, biedt een kans om gedragsinzichten beter toe te passen.

ODETTE VAN DE RIET

Afdelingshoofd bij het Ministerie van Financiën (MinFin)

SUZANNE PIETERSMA

Kennisadviseur Gedrag bij MinFin

BERT ENSERINK

Voormalig universitair hoofddocent aan de TU Delft †

Gedragsinzichten en de toepassing ervan bij beleid zijn niet nieuw. Sociologen, antropologen, (sociaal-)psychologen en gedragseconomen houden zich al lang bezig met gedrag. De afgelopen tien jaar zijn gedragsinzichten echter bezig aan een opmars in Den Haag. Bijna elk departement heeft nu gedragsexperts in dienst of zelfs een eigen gedragsteam, en in toenemende mate wordt ook gedragkennis uit de praktijk ingezet. Zie de publicaties *Rijk aan gedragsinzichten* (BIN NL, 2017; 2019; 2021) voor mooie voorbeelden. Bij de overheid heerst het toenemende besef dat bijna elk beleid van invloed is op het gedrag van burgers, bedrijven en overheden, en vice versa. Of het nu gaat om afval scheiden, files verminderen of samenwerken met bedrijven – beleid en gedrag hebben alles met elkaar te maken.

In de beleidspraktijk werd er nogal eens uitgegaan van een rationeel beslissende en handelende actor: de *homo economicus*, die op basis van een kosten-baten-afweging de juiste beslissingen neemt. We weten inmiddels dat dit geen realistisch mensbeeld is. Mensen zijn vaak niet in staat om alle opties af te wegen. Bovendien laat de mens zich beïnvloeden door zijn omgeving, omstandigheden en emoties. Tot slot heeft de mens geen oneindige zelfbeheersing (Kahneman, 2011). Je verdiepen in de totstandkoming van bepaald gedrag kan dan ook veel winst opleveren voor de effectiviteit van beleid, inclusief de doenbaarheid ervan. En

andersom: als je onrealistische aannames doet over gedrag, dan is de kans klein dat je tot effectief beleid komt.

Gedragsinzichten doorgaans te laat ingezet

Gedragsinzichten worden steeds vaker benut bij beleid, uitvoering, toezicht en communicatie. Recente voorbeelden van de meerwaarde van de toepassing van gedragsinzichten bij beleid staan in het rapport *Gedragsadviezen* van het Behavioural Insights Network Nederland (BIN NL, 2022), het samenwerkingsverband van alle ministeries op het gebied van gedragswetenschappen. Dit rapport laat voor vijf concrete beleidsvelden zien waar en hoe gedragsinzichten kunnen bijdragen aan een beter en effectiever beleid.

De auteurs stellen echter ook dat de toepassing van gedragsinzichten vaak nog ad hoc gebeurt (BIN NL, 2022). Bovendien gebeurt het vaak pas laat in het beleidsproces. Doorgaans worden eerst de beleidsmaatregelen ontwikkeld, en worden gedragsinzichten pas aan het einde van het beleidsproces ingezet. Om de al gekozen beleidsmaatregel te testen, en te kijken hoe de gekozen beleidsmaatregel kan worden fijnjeslepen, bijvoorbeeld om het 'doenvermogen' te vergroten.

Die late toepassing betekent dat gedragsinzichten nagenoeg niet worden meegenomen in de probleemanalyse en bij het ontwikkelen van beleidsopties. Gevolg van deze *end-of-pipe*-benadering is een wat eenzijdig, mechanistisch beeld van het beleidsprobleem en de beleidsmogelijkheden.

Beleid zonder gedragsinzichten suboptimaal

Met de late toepassing van gedragsinzichten loopt de beleidspraktijk het risico dat deze de plank mislaat, en het beleid minder resultaat oplevert dan werd gehoopt, of zelfs dat het mislukt.

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid verschaft in zijn rapport uit 2014 al een reeks beleidsvoorbeelden die dergelijk mislukt beleid illustreren. Zo bespreekt het rapport het klassieke voorbeeld van de taximarktliberalisering eind jaren negentig. Mensen bleken zich toch vaak minder als calculerende consumenten te gedragen dan de economische modellen veronderstelden. Het beleid ging er destijds van uit dat klanten met taxichauffeurs zouden onderhandelen over de beste prijs-kwaliteitverhouding. Dat gebeurde niet, wat uitliep op dramatische resultaten: de tarieven daalden niet (zoals voorspeld werd), maar ste-

gen met ongeveer 25 procent, de kwaliteit van de dienstverlening ging achteruit, en veel minder mensen maakten gebruik van een taxi.

Integreren in beleidsanalytische aanpak

Gedragsinzichten kunnen bij uitstek worden ingezet om te komen tot een goede probleemanalyse (diagnose), en om te onderzoeken wat kansrijke beleidsmaatregelen zijn. Daarmee komen we op het vakgebied van de beleidsanalyse. De kern van de beleidsanalytische aanpak is de stap-voor-stap-benadering, waarbij er op basis van een probleemanalyse wordt onderzocht wat de kansrijke beleidsopties zijn waarvan vervolgens de verwachte effecten in beeld worden gebracht. De kracht van een beleidsanalyse is de brede systeemblik, waarin alle relevante wetenschappelijke disciplines hun plek aan tafel hebben, zoals operations research, economie, sociologie en psychologie (Van de Riet, 2003).

Veel voorbeelden van een beleidsanalytische aanpak waarin gedragsinzichten integraal zijn meegenomen, zijn er nog niet. Maar er zijn wel een aantal duidelijke pogingen om gedragsinzichten vroeg in het beleidsproces te introduceren. Een mooi voorbeeld is het traject rond *Single-use plastics*. Ten eerste is hierbij door de Europese Unie een top tien gemaakt van de meestvoorkomende plasticproducten die moeten worden teruggedrongen. Voor deze producten is er vervolgens gekozen voor een mix van elkaar versterkende maatregelen: verbod, verplichte markering, productvereisten, productenverantwoordelijkheid, beprijzing en bewustwordingsmaatregelen. Voor het ontwikkelen van deze mix is gedragskennis erbij betrokken. Vervolgens zijn in de vertaling van deze maatregelen naar Nederlands beleid de gedragsinzichten ook op de tekentafel meegenomen.

Zo heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat het gedragsonderzoek uitgevoerd om de weerstand tegen dan wel de steun voor beprijzingsmaatregelen van wegwerpproducten te onderzoeken, en hebben ze laten nagaan wat de meest effectieve prijs is (Kantar Public, 2021). Door het meenemen van de gedragsinzichten sluiten de gekozen beleidsinterventies goed aan op het menselijke keuzegedrag.

Een ander mooi voorbeeld is het programma *Beter Benutten* van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (BIN NL, 2017; Ministerie IenW, 2018). In dit programma werkten Rijk, regio en bedrijfsleven samen om de bereikbaarheid in de drukste regio's over de weg, het water en het spoor te verbeteren, door de bestaande infrastructuur te optimaliseren, en deze zo efficiënt mogelijk te gebruiken. Een hoofdvraag was hoe reizigers te verleiden zijn om de fiets te gebruiken, thuis te werken, of buiten de spits te reizen. Omdat het programma zich vanaf de start verdiepte in de reiziger door middel van gedragsanalyses, was men beter in staat om passende alternatieven te bieden. De doelstelling van het programma om te komen tot tien procent minder reistijd in de drukste gebieden werd ruimschoots gehaald.

Conclusie

Kortom, het loont om veel vaker en eerder gedragsinzichten toe te passen bij het ontwerpen van beleid. De

gedragsinzichten moeten een integraal onderdeel zijn van de beleidsanalyse. Bij het ontwikkelen van de contouren van nieuw beleid is een goede gedragsanalyse onontbeerlijk. Het moet worden meegenomen in alle belangrijke beleidskeuzes die er worden gemaakt, zodat we komen tot een effectief beleid dat rekening kan houden met gedragsinzichten. Gedragsinzichten moeten een volwaardige plek krijgen in het beleidsproces. De mens is immers geen homo economicus.

Juist nu er breed besef is ontstaan dat het benutten van gedragsinzichten van belang is, moeten we doorpakken. Ook om te voorkomen dat de opmars bij de beleidsontwikkeling gestuit wordt. Door de huidige (beperkte) focus op de uitvoeringspraktijk is dit wat ons betreft een reëel risico. Het is mooi dat er in de uitvoeringspraktijk een toenemende aandacht is voor gedragsinzichten, maar gedragsinzichten zijn ook onontbeerlijk voor het ontwerpen van effectief beleid.

Op 29 maart 2023 – tijdens de Dag van het Beleid – wordt het 'Beleidskompas' gelanceerd. Het Beleidskompas is de nieuwe werkwijze voor de beleidsvoorbereiding bij de overheid. De handreikingen hierin zijn echter alleen succesvol als de beleidsmedewerkers deze ook echt omarmen en ermee aan de slag gaan. Dus de oproep is: zie het Beleidskompas als een uitnodiging en een uitgelezen kans om in de beleidsvoorbereiding gedragsinzichten integraal mee te nemen.

Literatuur

- BIN NL (2017) *Rijk aan gedragsinzichten. Editie 2017*. Behavioural Insights Netwerk Nederland, Ministerie van EZK. Rapport te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- BIN NL (2019) *Rijk aan gedragsinzichten. Editie 2019*. Behavioural Insights Netwerk Nederland, Ministerie van EZK. Rapport te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- BIN NL (2021) *Rijk aan gedragsinzichten. Editie 2021*. Behavioural Insights Netwerk Nederland, Ministerie van EZK. Rapport is te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- BIN NL (2022) *Gedragsadviezen. Gedragwetenschappelijk perspectief op vijf grote maatschappelijke vraagstukken: klimaat, digitalisering, kansengelijkheid, wonen en een niet-gebruik van voorzieningen*. Behavioural Insights Netwerk Nederland, Ministerie van EZK, februari. Rapport is te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- Kahneman, D. (2011) *Thinking fast and slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kantar Public (2021) *Beprijzen wegwerpbekers en -maaltijdverpakkingen: Inzicht in de meest optimale hoogte van het beprijzen van plastic wegwerpbekers en wegwerpmaaltijdverpakkingen*. Rapport Kantar Public, oktober. Te vinden op www.rijksoverheid.nl.
- Ministerie IenW (2018) *Programma Beter Benutten Vervolg*. Eindrapportage Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, november. Te vinden op www.tweedekamer.nl.
- Riet, O. van de (2003) *Policy analysis in multi-actor policy settings: Navigating between negotiated nonsense and superfluous knowledge*. Delft: Eburon.
- WRR (2014) *Met kennis van gedrag beleid maken*. WRR-rapport, 92.

Hoge winsten in tijden van stijgende prijzen

Tussen 2019 en 2022 namen bij Nederlandse beursgenoteerde bedrijven de winsten en uitkeringen aan aandeelhouders sneller toe dan de omzet. Dat blijkt uit een analyse van de jaarverslagen van 49 beursgenoteerde bedrijven aan de AMX en AEX sinds 2019.

Terwijl de winsten met 36 procent en de uitkering aan de aandeelhouders met maar liefst 59 procent toenamen, steeg de omzet met slechts 21 procent (figuur). Gevolg is een stijgende winstmarge: de nettowinst steeg van 7,5 cent in 2019 naar 8,5 cent per euro omzet in 2022. De uitkering aan aandeelhouders steeg zelfs van 6,1 cent naar 8,0 cent per euro omzet. De gestegen marges sluiten aan bij een internationale trend: Fabio Panetta, bestuurslid van de Europese Centrale Bank gaf aan dat de marges in de EU naar gemiddeld 8,5 cent per euro omzet stegen.

De uitkering aan aandeelhouders is vooral toegenomen door het inkoop van eigen aandelen: die inkoop steeg van 9 miljard naar 23 miljard in 2022. Aandeelhouders kregen zo een steeds groter deel van hun uitkering via de inkoop van eigen aandelen: in 2019 werd 34 procent van de totale uitkering aan aandeelhouders uitgekeerd door middel van de inkoop van eigen aandelen, in 2022 was dit 51 procent.

Omdat de beloning van het bestuur vaak gekoppeld is aan de aandelenkoersen, is de verschuiving van dividend naar inkoop van eigen aandelen waarschijnlijk vooral voor de bestuursleden zelf gunstig. Ook kan het voor groepen aandeelhouders fiscaal voordeliger zijn. In de Verenigde Staten is al langer een toename in de inkoop van eigen aandelen zichtbaar.

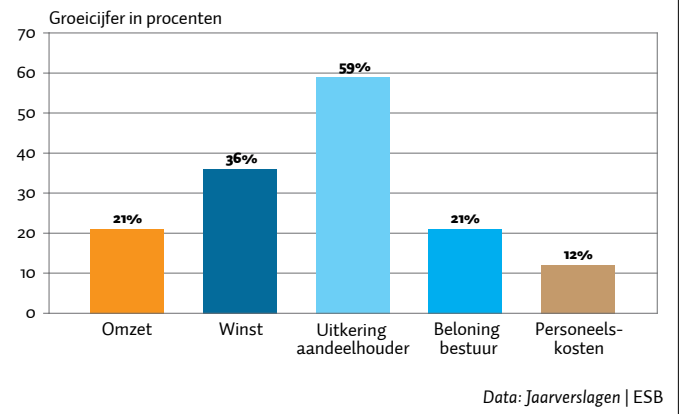
Dat de winstmarges toenemen is mogelijk problematisch. Onderzoeken naar de prijsontwikkeling in de eurozone door de Europese Centrale

Bank en die in de Verenigde Staten door Isabelle Weber maken aannemelijk dat de toegenomen winstmarges daar de inflatie stuwten. Dat de winstmarges ook in Nederland zijn toegenomen, roept de vraag op of ook hier de toegenomen winsten de inflatie opdrijven.

Het opvallendste is echter dat de personeelskosten in Nederland achterbleven bij winst, de uitkeringen en zelfs de omzet. Ondanks een personeelstekort trekt het personeel blijkbaar aan het kortste eind bij het verdelen van de koek.

• Vera Vrijmoeth en Tijmen de Vos (FNV)

Verandering 2022 versus 2019

De hoge uurlonen stegen sinds 2006 meer dan de lage

Het Centraal Bureau voor de Statistiek publiceert gemiddelde cijfers over bruto-uurlonen van werknemersbanen. Van 2006 tot 2021 stegen deze bruto-uurlonen met 6 euro naar 24,45 euro. Dat is een stijging van 33 procent. Achter dit gemiddelde gaan echter verschillen schuil.

Tussen 2006 en 2021 zijn hogere uurlonen relatief meer gestegen dan de lagere (figuur). De toename in uurloon van werknemers in het tiende inkomenspercentiel was 30 procent, terwijl dat in het negentigste percentiel 35 procent steeg. Daarbij is het belangrijk om te beseffen dat loonstijging van één procent bij een laag loon minder euro's oplevert dan eenzelfde stijging bij een hoog loon. Daardoor is het verschil 2,90 euro bij het tiende percentiel en 10,30 euro bij het negentigste percentiel.

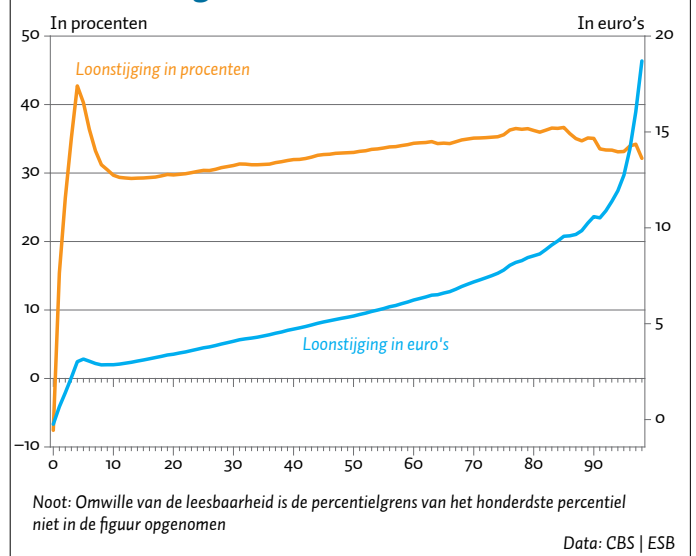
In de hoogste loonpercentielen zien we een aanzienlijk hogere absolute loonstijging, terwijl de procentuele loonstijging juist afneemt. Bij deze groep is het loon dermate hoog dat een kleine procentuele stijging al leidt tot een flinke loonsverbetering in euro's.

Aan de onderkant van de verdeling valt een piek te zien van de procentuele loonstijging rond het vijfde percentiel. Dit komt door de stapsgewijze verlaging van de minimumloonleeftijd in 2018 en in 2020. Hierdoor namen de minimumlonen van jongeren van 18 tot 22 jaar met meer dan gemiddeld toe. Daarnaast had de stijging van het aantal geregistreerde stagebanen met lage uurlonen en andere administratieve wijzigingen invloed op het uurloon van de laagste percentielen.

Deze cijfers zeggen iets over de ontwikkelingen van het loonlandschap in zijn totaliteit. Of de loonstijging per percentiel ook toekomt aan de per-

soon of baan die in 2006 in een bepaald percentiel zat, kan op basis van de uitkomsten niet worden gezegd. Verschillende percentielen van uurlonen zullen immers door de tijd heen niet altijd dezelfde banen bevatten en ook personen wisselen tussen percentielen aan de hand van hun carrièrepad. • Frank van der Linden (CBS)

Ontwikkeling van uurloon tussen 2006 en 2021

Aantal zelfstandigen zonder personeel onder 25 jaar sterk gegroeid

In het vierde kwartaal van 2022 hadden 82.000 jongeren (15 tot 25 jaar) een hoofdbaan als zelfstandige zonder personeel (zzp'er). Dat zijn er 24.000 meer dan een jaar eerder, een toename van 41 procent. Ook onder oudere leeftijdsgroepen nam het aantal zzp'ers toe, maar de relatieve toename was hier minder groot dan bij jonge zzp'ers. Het totale aantal zzp'ers nam met dertien procent toe naar 1,2 miljoen. Bij zzp'ers in de leeftijdsgroep van 25 tot 45 jaar was deze toename twaalf

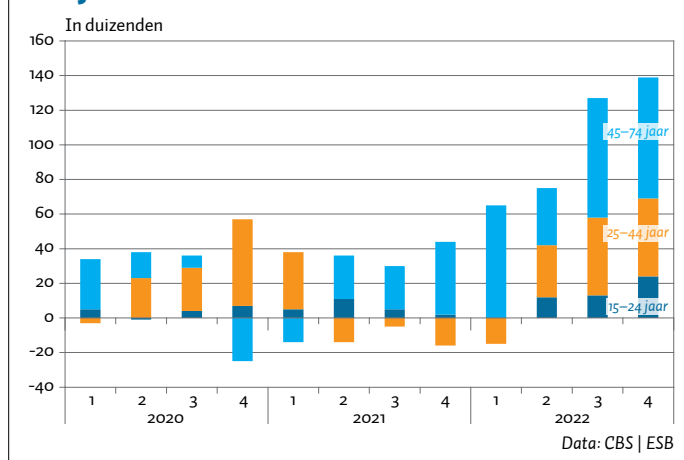
procent. De groep zzp'ers van 45 tot 75 jaar, met een omvang van 720.000 de grootste groep onder zzp'ers, groeide met elf procent.

In beide oudere leeftijdsgroepen zijn er vooral zzp'ers bijgekomen in beroepsgroepen waar al langere tijd relatief veel zzp'ers werkzaam zijn. Bij de oudste leeftijdsgroep was de groei het sterkst onder medisch vakspecialisten, psychologen en sociologen, en architecten. In elk van deze beroepsgroepen kwamen er tussen de 6.000 en 7.000 zzp'ers bij. In de middelste leeftijdsgroep groeiden vooral de aantallen radio- en televisietechnici, administratief medewerkers en sociaal werkers – elk met zo'n 4.000 en 5.000 zzp'ers.

Bij de jonge zzp'ers is de groei echter vooral zichtbaar in beroepsgroepen waar normaliter hoofdzakelijk werknemers, veelal met flexibele contracten zoals oproepcontracten, werkzaam zijn. De beroepsgroepen kelners en barpersoneel, en verkoopmedewerkers in de detailhandel groeiden het meest. In elke groep kwamen er 4.000 jonge zzp'ers bij. Het gaat hier hoofdzakelijk om scholieren en studenten met een bijbaan als zzp'er.

In deze tijden van krapte op de arbeidsmarkt wendden ondernemers in bijvoorbeeld de horeca en de detailhandel zich steeds vaker tot (digitale) platforms die bemiddelen in arbeid om geschikt personeel te vinden. Een ondernemer biedt hier zijn klus aan op het platform en mensen die werk zoeken kunnen zich erop inschrijven. Een vereiste is vaak wel dat men zich als zelfstandige heeft ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. De Kamer van Koophandel meldde in de zomer van 2022 al dat ze het aantal jonge ondernemers dat gebruik ging maken van deze platformconstructie zag toenemen. ■ **Lian Kösters** (CBS)

Verandering in aantal zzp'ers ten opzichte van een jaar eerder

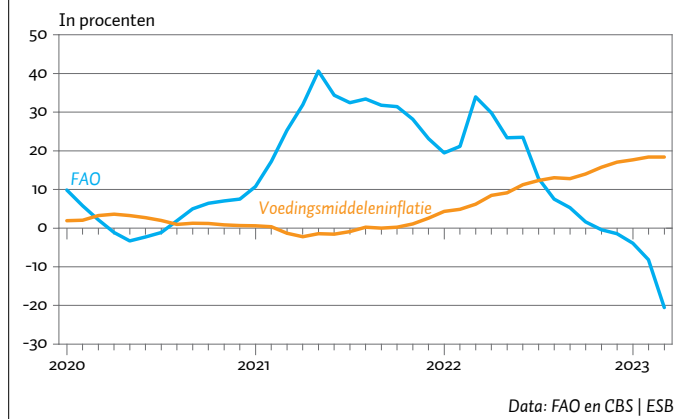
Voedselprijs stijgt door ondanks dalende prijzen voedselgrondstoffen

De voedselprijsinflatie is de afgelopen maanden sterk toegenomen. In maart 2023 betaalden Nederlandse consumenten gemiddeld 18,4 procent meer voor voedingsmiddelen dan een jaar geleden. De wereldvoedselprijsindex van de Food and Agriculture Organization (FAO), een samenstelling van de wereldmarktprijzen van vijf groepen van voedselgrondstoffen (graan, vlees, zuivel, suiker en plantaardige oliën), is echter sterk gedaald (figuur). Hoe valt deze ogenschijnlijke tegenstelling te verklaren? Allereerst werken prijsontwikkelingen op de wereldmarkten met vertra-

ging door in de producentenprijzen en daarmee de consumentenprijzen. Dit komt onder meer doordat levensmiddelenproducenten een groot deel van de landbouwgrondstoffen, zoals graan, inkopen met termijncontracten van zo'n zes tot achttien maanden. De hogere prijzen van maanden geleden – vanwege onder meer corona-gerelateerde verstoringen in aanvoerketens en de Russische invasie van voedselproducent Oekraïne – werken zo nog altijd door in de huidige kosten.

Daarnaast maakt de prijs van landbouwgrondstoffen maar een klein onderdeel uit van de supermarktprijs. Volgens het Internationaal Monetair Fonds is de doorwerking van wereldvoedselprijzen naar consumentenprijzen maar ongeveer twintig procent, omdat de consumentenprijzen ook kosten voor transport, verwerking, verpakking, marketing en personeel omvatten. Deze zijn de laatste tijd opgelopen door stijgende lonen, winstmarges en energiekosten. Zo is de cao-loonstijging in maart opgelopen tot 5,5 procent en blijft de loonstijging de komende tijd naar verwachting hoog, gegeven de vertraagde reactie van lonen op inflatie. Daarnaast zijn, volgens recent onderzoek van de Europese Centrale Bank, met name voor de landbouwsector de winstmarges sterker gestegen dan de loonkosten, wat verder bijdraagt aan opwaartse prijsdruk. Tot slot zijn ook energieprijzen, die voornamelijk belangrijk zijn voor transport, verpakkingmiddelen en de glastuinbouw, vorig jaar sterk gestegen. Al met al is het aannemelijk dat de verhoogde voedselprijsinflatie langer kan aanhouden dan de huidige daling van mondiale voedselprijzen suggereert. ■ **Eline Koopman en Kasper Stuu** (MinFin)

Jaar-op-jaar-prijsontwikkeling van voedselgrondstoffen en voedingsmiddelen

‘De markt is een krachtig coördinatiemechanisme’

De redactie van ESB is sinds mei uitgebreid met Maartje Schulz. Zij vervangt Yrla van de Ven, die naar de Vrije Universiteit Amsterdam is overgestapt.

Je hebt politicologie gestudeerd. Wat trekt je aan in ESB, een economevakblad?

“Ik ben in mijn werkende leven al veel bezig geweest met economische thema’s. Na mijn studie ben ik begonnen als journalist bij *Elsevier Weekblad*, waar ik anderhalf jaar op de economieredactie heb gewerkt. En daarna heb ik via mijn werk als wetenschappelijk medewerker bij de Telders-Stichting samen met onder meer hoogleraar economie Roelof Salomons een boek geschreven over de markteconomie.

Ik ben ervan overtuigd dat de economie en de maatschappij verweven zijn, en ze niet als los van elkaar gezien kunnen worden. Economische problemen, zoals inflatie, worden elke dag in de maatschappij gevoeld bij het afrekenen in de supermarkt. En maatschappelijke problemen kunnen soms verholpen worden door economische instrumenten, bijvoorbeeld door te sleutelen aan belastingen.

ESB trekt mij aan omdat het een inhoudelijk en analytisch blad is, waar veel mensen iets aan hebben. Dat zijn niet alleen economen, maar ook politici die met een economisch vraagstuk bezig zijn. Ik wil bijdragen aan het handhaven van de hoge inhoudelijke kwaliteitsstandaard, maar ook zorgen dat de artikelen toegankelijk zijn voor iedereen die kennis wil nemen van economische onderwerpen.”

Na je master politicologie ben je als journalist gaan werken. Waarom?

MAARTJE SCHULZ
Redacteur bij ESB

“Ik heb zelf dikwijls het idee dat journalist een baan is waar mensen als kind vaak al van dromen. Maar dat was bij mij niet zo. Eigenlijk ben ik er toevallig ingerold. Ik las af en toe artikelen van de website van *Elsevier Weekblad*, en zag toen dat ze op zoek waren naar vier nieuwe redacteuren voor een soort *talent pool*-groepje. Dat sprak mij aan. Een opinieweekblad biedt meer ruimte tot analyse en verdieping, dan het snelle nieuws wat mij toen ook al beter lag.

Bij *ESB* is het eigenlijk op soortgelijke wijze verlopen. Ik volgde de nieuwsbrief, en zag de vacature daarin voorbij komen. Toen heb ik binnen een dag mijn sollicitatie opgestuurd.”

Je boek, Een markt voor ons allemaal, is een betoog voor de vrije markt. Wat bewoog je om het te schrijven?

“Als liberalen hadden wij het idee dat het kapitalisme in het maatschappelijke debat flink onder vuur kwam te liggen. Er waren vooral gematigde en vaak ook legitieme kritieken, maar soms ook pleidooien om de markt in zijn geheel te lozen. Wij vonden dat we hiermee aan de slag moesten, om zo het debat niet compleet aan andere denkstromingen over te laten.

Het boek is aan de ene kant een hernieuwd pleidooi vóór de vrijemarkteconomie, waarin we toelichten hoe de vrije markt de afgelopen decennia heeft bijgedragen aan ons welzijn. Maar het grootste gedeelte van het boek gaat in op acht belangrijke kritieken op de markteconomie – zoals de kritiek dat de markteconomie niet automatisch genoeg rekening houdt met klimaatproblematiek. Wat deze terechte kritieken betreft presenteren wij oplossingsrichtingen.”

Waarom moeten we de markteconomie koesteren?

“We moeten het kind niet met het badwater weggooien. De vrijemarkteconomie is het systeem dat de keuzevrijheid van consumenten het beste garandeert. Maar ook de werking van het marktmechanisme zelf is krachtig. De wijze waarop de informatie in een markt geordineerd wordt via het prijsmechanisme is een effectievere manier van informatie-verspreiden dan via bijvoorbeeld ‘een centrale planner’. Politici lijken dit soms te vergeten, en denken dat ze alles van boven af kunnen registreren. Dat valt vind ik toch tegen.”

KOEN SCHREUDER
Redactiemedewerker

Colofon

Economisch Statistische Berichten (ESB) is het vakblad van De Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde. ESB signaleert nieuwe ontwikkelingen in de economische wetenschap. Daarnaast worden in ESB economische inzichten toegepast om beleidsrelevante aanbevelingen te doen voor de overheid, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Ook analyseert ESB de belangrijkste ontwikkelingen in de Nederlandse economie. Artikelen in ESB verschijnen op persoonlijke titel. ESB is een uitgave van Stichting ESB. De Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde is houder van de merknaam ESB

Organisatie

Hoofredactie: Jasper Lukkezen, Robert Kleinknecht
Redactie: Maartje Schulz, Ron Stoop, Thijs Busschots en Elisa de Weerd
Redactiemedewerkers:
Rik Leijssen, Koenraad Schreuder
Tekstredactie: De Twee Hanen v.o.f.
Vormgeving: Jacques van Schie
Bestuur Stichting ESB: Henriëtte Prast, Daniël van Vuuren en Mathijs Bouman
Commissie van redactie
Wordt opnieuw geformeerd onder voorzitterschap van Arjen van Witteloostuijn

Afbeeldingen

Roger Klaassen; iStock / Creditsflorim961, shironosov, Michael Derrer Fuchs, draganag91, rappensuncl, ArtistGNDphotography, Rattankun Thongbun, PeopleImages,

Publiceren

Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij vindt u op www.esb.nl/publiceren

Abonneren

U kunt een abonnement online afsluiten op www.esb.nl/word-lid

Contact

Redactie: 020 592 87 77; redactie@esb.nl
Klantenservice: lid@esb.nl
Adverteren: Thomas Timmermans, 020 592 8636
thomas.timmermans@fdmediagroep.nl
Postadres: Postbus 216, 1000 AE Amsterdam
Bezoek: Prins Bernhardplein 173, 1097 BL Amsterdam
Webadres: www.esb.nl
ISSN: 0013-0583

Verschijningsdata ESB:

22 jun., 20 jul., 24 aug., 28 sep., 26 okt., 23 nov., 21 dec.

*impact*Investor

Set your SDGs in motion

With independent news and analysis about impact investing and sustainable finance.

Key facts, compelling stories and fresh insights. With a focus on European investors and the impact they create globally.

[impact-investor.com](https://www.impact-investor.com)

Sign up for our free newsletter now.

Meer dan 12.500 economen
ontvangen onze wekelijkse nieuwsbrief
www.esb.nu/aanmelden